

MAKKABÉ

Urheiluseura osana Turun juutalaisen seurakunnan kulttuurista identiteettiä 1900-luvulla

Mari Agge
Pro gradu -tutkielma
Historian, kulttuurin ja
taiteiden tutkimuksen laitos
Kulttuurihistoria
Humanistinen tiedekunta
Turun yliopisto
Toukokuu 2020

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

AGGE, MARI: Makkabé – urheiluseura osana Turun juutalaisen seurakunnan kulttuurista identiteettiä 1900-luvulla

Pro gradu -tutkielma, 93 s., 4 liitettä.

Kulttuurihistoria

Toukokuu 2020

Tässä tutkielmassa tarkastelen Turun juutalaisen seurakunnan ja sen urheiluseura Makkabén välistä yhteyttä 1900-luvulla. Tutkimuskysymykseni on, millainen merkitys Makkabélla oli, ja on, Turun juutalaisen seurakunnan ja sen jäsenten kulttuuriselle identiteetille.

Juutalaiset yhteisöt perustivat 1800-luvun lopulta urheiluseuroja eri maissa sionismin ja kansallisten urheiluaatteiden innoittamina. Taustalla vaikutti Euroopassa levinyt antisemitismi. Myös Turussa juutalaiset nuoret perustivat ensin 1908 epävirallisen urheiluseuran, joka rekisteröitiin 1920. Alussa toiminta oli vilkasta, mutta se laantui 1930-luvulla, osin aikansa poliittisen ilmapiirin myötä. Vuoteen 1939 mennessä toiminta oli jälleen aktivoitumassa. Sodan aikana Makkabé hiljeni kilpaurheilun saralla useiden sen jäsenten ollessa rintamalla. Seura auttoi Turun yhteisöä henkisesti sodan yli etenkin junioritoiminnalla ja lehden julkaisulla. Holokaustin jälkeen sionismi yhdisti Suomen juutalaisia vahvemmin ja myös ylijajaisesti. Jälleenrakennuksen aikana Makkabé oli aktiivisimmillaan, mutta hiljalleen etenkin yhteisön jäsenmäärän pieneminen hiljensi toimintaa. Taustalla vaikuttivat sekä assimilaatio että sionismin innoittama muuttoliike Israeliin. Tultaessa 1980-luvulle urheilutoiminta oli vähäistä, ja viimeinen virallinen kokous pidettiin 1990. Makkabé on silti säilynyt vahvasti seurakunnan jäsenten mielissä. Tarkastelen aiheitani sekä kronologisesti että temaattisten tiivistymien kautta.

Aineistoni koostuu lähinnä Makkabén Kansallisarkiston Turun toimipisteessä sijaitsevista arkistoista ja tekemistäni haastatteluista. Rinnalla kulkee Helsingin juutalaisen urheiluseuran Makkabin tarina, josta on säilynyt enemmän lähteitä. Käytän tutkimuksellisenä käsitteenä kulttuurisen identiteetin määritelmää, ja kohdistan kohteeseeni kulttuurihistoriallisen katseen. Tarkastelen tutkimuksessani myös sukupolvien jatkumoa ja murrosta sekä *histoire croisée*n inspiroimana ylijajaisia risteämisiä. Tutkimus tuo osansa Suomen vähemmistöjen ja monikulttuurisuuden tarinaan.

Seura on ollut muovaamassa Turun juutalaisen seurakunnan kulttuurista identiteettiä ja samalla monimuotoista juutalaisuuden määritelmää. Assimilaation suhteen urheilu yhdisti seurakuntaan myös niitä, jotka eivät olleet muussa toiminnassa mukana. Makkabén taustalla vaikuttanut sionismi oli lopulta osaltaan vaikuttamassa seuran jäsenmäärän vähenemiseen ja toiminnan hiipumiseen.

Asiasanat: juutalaisuus, kulttuuri-identiteetti, identiteetti, yhteisöt, urheilu, sionismi, turkulaisuus, paikallisuus, naisen asema, antisemitismi, assimilaatio, transnationaalisuus, monikulttuurisuus.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	
1.1 Tutkimusaihe ja tutkimuskysymys	1
1.2 Lähteet ja tutkimuskirjallisuutta	4
1.3 Keskeisiä käsitteitä ja tutkielman rakenne	7
2. Juuret ja alkutaival (1908–1930)	
2.1 Urheilukerhosta viralliseksi seuraksi	11
2.2 Menestystä ja uutta itsetuntoa 1920-luvulla	20
3. Vastatuulta ja raskaita aikoja (1933–1945)	
3.1 Toiminta hiljenee 1930-luvulla	29
3.2 Sota-ajan raskaat koettelemukset	33
3.3 <i>Front-Karolina</i> yhdistäjänä	38
3.4 Sodan lopun tunnelmia	46
4. Jälleenrakennuksen aika ja hiipuminen (1945–1990)	
4.1 Yhteisöllisyys kasvaa	53
4.2 Hiipuminen alkaa – 1960-luvulta nykypäivään	59
5. Makkabén kulttuurisen identiteetin ulottuvuuksia	
5.1 Kansallisia kehiä – uskonto ja etnisyys	66
5.2 Ylirajaisia kehiä – sionismi ja makkabiadit	75
5.3 Paikallisia ja yhteisöllisiä kehiä – arkea ja juhlaa	81
6. Yhteenvetoa	85
Lähdeluettelo	90
Liitteet 1-4	94

1. Johdanto

1.1 Tutkimusaihe ja tutkimuskysymys

Oli olympiakesä 1908, kun urheiluinnotus heräsi myös juutalaisen nuorison keskuudessa Turussa. Meitä oli viisi poikaa, jotka silloin 12–14 vuoden ikäisinä, saivat idean perustaa oman urheiluyhdistyksen, nimeltään Juutalainen Urheiluseura, (J.I.S.).¹

Näin alkaa kertomus Makkabé-urheiluseuran juurista yhdistyksen julkaisussa vuodelta 1929. Tätä kertomusta on sekä seurakunnan että urheiluseuran piirissä tosinnettu seuraavina vuosikymmeninä useaan otteeseen. Samalla se on luonut yhteistä identiteettiä Turun varsin pienelle juutalaisyhteisölle. Aikoinaan urheilutoiminnan käynnisti pienimuotoisesti innostus harrastaa yhdessä ja seurata maailmalta tulvivaa uutta urheiluaatetta. Vähitellen urheiluseurasta kasvoi oleellinen osa seurakuntaa. Sen puitteissa kokoonnuttiin, matkustettiin, julkaistiin lehtiä ja juhlittiin koko seurakunnan voimin. Makkabéta ja seurakunnan muuta elämää ei voikaan erottaa täysin toisistaan, sillä seurasta muodostui tärkeä osa yhteisön ja sen jäsenten identiteettiä. Tämä tutkimus tarkastelee juuri tätä seurakunnan ja urheilun välistä yhteyttä. Tutkimuskysymykseni on, millainen merkitys Makkabélla oli, ja on, Turun juutalaisen seurakunnan ja sen jäsenten kulttuuriselle identiteetille.

Lähdettäessä tarkastelemaan aihetta, on ensin määriteltävä lyhyesti, mitä ylipääntään tarkoittaa juutalaisuus maailmanlaajuisessa ja suomalaisessa kontekstissa. Juutalaisena pidetään yleisesti ottaen henkilöä, joka on syntynyt juutalaisesta äidistä. Hän säilyttää juutalaisuutensa riippumatta siitä, missä määrin hän noudattaa uskonnon sääntöjä. Juutalaiset eivät ole rodullisesti tai etnisesti yhtenäinen ryhmä, eikä heillä ole yhtenäistä kieltä tai elämänkatsomusta. Sen sijaan uskonnolla ja sen säätelemillä tavoilla on ollut keskeinen merkitys. Myös juutalaisten historia on eräs yhteensitova tekijä.² Suomessa ja etenkin Turussa yhteisö muodostui aluksi lähinnä Venäjältä ja Itä-Euroopasta tulleista ashkenasi-juutalaisista, jotka toivat mukanaan ortodoksijuutalaisuuden eri perinteitä. Näistä aineksista luotiin yhtenäinen järjestelmä, joka perustui ortodoksitraditioon, mutta ei ollut kiihkeän puhdasoppinen.³ Ennen toista maailmansotaa Suomen suurimmat yhteisöt ja seurakunnat olivat Helsingissä, Turussa ja Viipurissa. Niissä oli myös vartavas-

¹ *J.I.F. Makkabé 1920–1930*, 1929, 13. ”Det var den olympiska sommaren 1908 då idrottsintresset vaknade också hos den judiska ungdomen i Åbo. Vi voro fem pojkar, då i åldern 12–14 år, som kommo på den idén, att stifta en egen idrottsförening, vilken gick under namnet Judiska Idrottssällskapet, (J.I.S.).”

² Torvinen 1989, 10.

³ Virtanen 1980, 195, 198.

ten rakennetut synagogat.⁴ Sodan aikana Viipurin juutalainen seurakunta lakkasi toimimasta, sillä kaikki sen 250 jäsentä evakuoitiin muualle Suomeen. Osa heistä asettui Tampereelle, jonne perustettiin uusi juutalainen seurakunta 1947. Enimmillään sen jäsenmäärä oli 74, mutta toiminta loppui 1981 seurakuntalaisten poismuuton vuoksi. Jäljelle jäivät näin ollen Helsingin ja Turun seurakunnat. Nykyään Suomessa katsotaan asuvan noin 1800 juutalaista.⁵

Miten Suomen juutalaisyhteisö on sitten muodostunut? Venäjän alueelta ajautui 1800-luvulla Suomen suurimpiin kaupunkeihin joitakin juutalaisia sotilaina erilaisten sotaväen siirtojen kautta. Nämä tapahtuivat osin juutalaisiinkin kohdistuneiden ankarien venäläistämistoimien seurauksena. Juutalaisten oikeudet olivat Suomessa hyvin pitkään rajatut. Heidän asemastaan keskusteltiin senaatissa useaan otteeseen, mutta Suomen juutalaiset saivat täydet kansalaisoikeudet vasta itsenäistymisen jälkeen 1918. Myös Turun seurakunnan laillistaminen tapahtui 1919. Turussa seurakunnan jäsenmäärät ovat aina olleet varsin pienet. Ne ovat heitelleet muun muassa erilaisten muuttoliikkeiden ja sota-aikojen vuoksi. Venäjän vallan aikana Turun yhteisö oli suurimmillaan vuonna 1911, jolloin seurakunnassa oli kirjoilla 258 henkilöä. Suurin jäsenmäärä seurakunnalla oli 1950-luvun alussa, 350 henkilöä. Jäsenmäärä alkoi kuitenkin vähetä hitaasti 1960-luvulla, ja 1970-luvulla suuntaus vahvistui useiden perheiden muutettua Israeliin.⁶ Turun yhteisön sosiaali- ja kulttuuritoiminta on ollut aktiivista erilaisten yhdistysten ja seurojen muodossa etenkin alkuvuosikymmeninä. Makkabé on ollut eräs monista seurakunnan yhteydessä toimineista yhdistyksistä.

Miten sitten oppineisuutta korostava juutalaisuus ja urheilutoiminta sopivat yhteen? Ron Kaplan kertoo teoksessaan *The Jewish Olympics—The history of the Maccabiah games* (2015) siitä, miten nämä kaksi asiaa eivät perinteisessä juutalaisessa kulttuurissa olleet kohdanneet ennen 1800-luvun loppupuoliskoa. Oppineisuutta ja uskonnollisen kirjallisuuden tutkimista korostanut kulttuuri näki ajanhukkana ruumiillisen kehittämisen ja fyysiset aktiviteetit. Tultaessa 1800-luvun loppupuolelle juutalaisten asenne omaan identiteettiinsä alkoi muuttua tuhansien vuosien vainoamisen vain pahentumassa. Saksassa suosioon nousseiden opiskelija- ja urheiluseurojen innoittamina juutalaiset alkoivat perustaa omia seurojaan, koska heidän pääsyinsä muualle oli rajoitettua. Samaan aikaan sionismin nousu loi uutta identiteettiä. Aate toi vaatimuksen uudesta, myös

⁴ http://fennojudaica.jchelsinki.fi/fi_com_cities.html

⁵ http://jchelsinki.fi/fi/me/suomalaisessa_yhteiskunnassa

⁶ Seela 2012, 11–15.

fyysisesti vahvasta juutalaisesta, joka voisi puolustaa itseään sortoa vastaan. Ensimmäinen puhtaasti juutalainen urheiluseura aloitti 1890-luvulla Konstantinopolissa. Eri puolille Eurooppaa perustetut seurat yhdistyivät vuonna 1903. Tämä loi pohjan *Maccabi World Unionille*, joka perustettiin vuonna 1921. Makkabi-nimen liittäminen juutalaisen urheilun identiteettiin puolestaan tulee juutalaisesta vapaustaistelijasta Judas Makkabista, joka taisteli kreikkalaisia vastaan vuonna 162 eaa.. Uusi suuntaus sai nopeasti vauhtia. Tultaessa 1930-luvulle Makkabi-kerhoja oli maailmassa jo 170.⁷ Myös Turun juutalainen urheiluseura omaksui nimen J.I.F. Makkabé vuonna 1923.⁸ On huomattava, että 1920-luvulla Suomessa toimi aktiivisesti myös valtaväestön sarjoissa jopa kolme juutalaista urheiluseuraa. Niitä olivat Turun lisäksi vuonna 1906 perustettu Helsingin Stjärnan (Makkabi 1934 eteenpäin) ja Viipurin 1922 perustettu Kadur.⁹ *Makkabé*-variaatio kansainvälisestä *Makkabi*-tai *Maccabi*-nimestä on suullisen perimätiedon mukaan tapahtunut vahingossa seuran rekisteröinnin yhteydessä, mutta tästä ei ole löytynyt täysin varmaa tietoa lähteistä.

Makkabén kymmenvuotisjulkaisun esipuheessa vuodelta 1929 viitataan myös uudenlaiseen näkemykseen juutalaisesta identiteetistä. Siinäkin urheilun kerrotaan olevan juutalaisten keskuudessa varsin uutta. Tämä ajatus ilmentyi vasta emansipaatioissa Venäjän valtaviin pogromien yhteydessä. Vainoissa tuhannet juutalaiset menettivät henkensä tekemättä vastarintaa, edes uneksimatta siitä. Asioiden oli nyt kuitenkin muututtava. Juutalaisten olisi kehityttävä fyysisesti, vaikka monet puistelivatkin päätään ajatukselle. ”Emme halunneet enää olla tapettavina kuin uhrilampaat. Halusimme olla täysiarvoisia jäseniä maissa, joissa asuimme.”¹⁰ Näin ollen juutalaisen urheiluseuratoiminnan juuret ovat siinä prosessissa, jossa etenkin Itä- ja Keski-Euroopan juutalaiset alkoivat aktivoitua nationalismiin ja antisemitismiin noustessa ympärillä. He ryhtyivät kehittämään omia ratkaisujaan tukalaan tilanteeseensa ja aikansa ideologiseen myllerrykseen.

Nämä kuohunnat heijastuivat myös Turun pieneen yhteisöön, ja seurakunnassa tapahtui 1900-luvun alusta paljon järjestöllistä aktivoitumista. Makkabén juuret ovat jo vuoden 1908 pienessä seurassa. Se on virallisesti rekisteröity urheiluseuraksi 1920. Seura toimi aktiivisimmin 1920–1960-luvuilla, mutta 1970-luvulla toiminta alkoi hiipua muun muassa seurakunnan jäsenmäärän vähenemisen ja ikääntymisen myötä. Seura on

⁷ Kaplan 2015, 1–5.

⁸ *J.I.F. Makkabé 1920–1945*, 6. J.I.F. : Judiska Idrotts Förening. Tässä tutkimuksessa myöhemmin vain Makkabé.

⁹ Torvinen 1989, 130, ks. myös Smolar & Hirschovits 2016.

¹⁰ *Makkabé 1920–1930*, 8.

edelleen rekisteröity, mutta toiminta on ollut käytännössä olematonta 1980-luvun jälkeen. Makkabén tarkoitus on ollut yhdistää juutalaisia nuoria ja tarjota heille harrastusmahdollisuuksia. Samalla seura lähensi pientä yhteisöä muuhun yhteiskuntaan. Esimerkiksi jalkapallojoukkue pelasi säännöllisesti muita paikallisia joukkueita vastaan Turussa. Makkabé kuului muun muassa SVUL:n ja Palloliittoon. Seuran suurimmissa vuosijuhlissa oli laajalti kutsuvieraita ja tervehdyksiä yhteiskunnan eri osa-alueilta. Urheiluseuratoiminnan tarkoitus on ollut ensisijaisesti vahvistaa seurakunnan nuorten juutalaisia identiteettiä ja luoda yhteisöllisyyttä. Samaan aikaan myös assimilaatioprosessi on ollut käynnissä juutalaisissa yhteisöissä. Turussa juuri urheiluseura antoi pitkään mielekkään tavan pitää yllä yhteisön yhteenkuuluvuutta uskonnollisen kontekstin ulkopuolellakin.

1.2 Lähteet ja tutkimuskirjallisuutta

Pääasiallisina alkuperäislähteinäni käytän Kansallisarkiston Turun yksikössä sijaitsevia Makkabén arkistoja, jotka ovat osa Turun juutalaisen seurakunnan arkistokokonaisuutta. Täydennän arkistolähteitä muistitietoaineistolla, jota olen kerännyt vuosina 2015–2020 haastatteleamalla seuran entisiä aktiiveja sekä toiminnassa muutoin mukana olleita.

Kirjallinen alkuperäislähdeaineisto koostuu urheiluseuran ja sen eri alajaostojen kokousten pöytäkirjoista, kirjeenvaihdosta ja juhlaulkaisuista 1930–1980-luvuilta. Lisäksi mukana on sekalaista aineistoa ja seuran 1940-luvulla julkaisemia lehtiä. Tärkeä osa toimintaa on ollut erilaisten juhlien ja illanviettojen järjestäminen, ja niistä löytyy jonkin verran materiaalia. Suurin osa aineistosta on ruotsiksi, mutta vähitellen 1940–1950-luvuilla se muuttuu pääosin suomenkieliseksi, samoin kuin seurakunnan muu kirjallinen toiminta. Tutkimuksessa esiintyvät suorat lainaukset ovat omia suomennoksiani. Lähinnä kirjallisen materiaalin tekee ongelmalliseksi pöytäkirjamerkintöjen lyhytsäilyminen, sekä etenkin selvittämättömästä syystä arkistojen täysi puuttuminen ennen 1930-luvun loppua.¹¹ Helsingin juutalaisen urheiluseura Makkabin aineistot ovat puolestaan säilyneet paremmin. Niiden pohjalta on ilmestynyt 2016 Rony Smolarin ja Adiel Hirschovitsin teos *Makkabi*.¹² Lilli Soilas on myös tehnyt kulttuurihistorian kandidaatintutkielman Makkabin historiasta, erityisesti 1920–1930-luvuista Turun avoimesta yliopistosta 2015. Hyödynnän näitä tutkimuksia aineiston aukkojen paikkaamiseen. Li-

¹¹ Muistitiedon mukaan kyseessä on saattanut olla jokin riitatilanne, jossa pöytäkirjat olisi hävitetty. Meise Dryzunin haastattelu 29.9.2015.

¹² Makkabista kirjoitetussa kirjassa ei ole lähdeviitteitä, mutta koen kirjoittajien yhteisön suorittaman vertaisarvioinnin olevan tarvittavan pätevä tae tietojen luotettavuudelle.

säksi Makkabén juhlaulkaisuissa olevat lyhyet historiikit kattavat edes tiivistettynä puuttuvan ajan.

Makkabén aineistossa on huomattava Turunkin juutalaisten kulttuurissa paikoin näkynyt voimakas temperamentti ja kiivaat sananvaihdot.¹³ Yleisestä juutalaisuuteen liittyvästä keskustelukulttuurista johtuen myös Makkabén pöytäkirjoista ja kirjeenvaihdosta tulee esiin etenkin seuran alkuaikoina voimakkaita sanavalintoja ja painotuksia. Nämä näkyvät lähinnä seuran sisäisissä tai seurakunnan ja Makkabin välillä käydyissä keskusteluissa. Monissa kokouksissa todetaan asioiden käsittelyn yhteydessä muun muassa ”vilkkaan keskustelun jälkeen” (*efter en livlig diskussion*). Tämä on vain huomattava aineistoa läpikäydessä, sillä tunteiden voimakas näyttäytyminen tekstien läpi on jotenkin tuotava esiin tutkimuksessakin. Samoin olen koettanut tuoda esiin joissain suorissa lainauksissa pöytäkirjojen ja muiden kirjallisten lähteiden tarkkaan muotoillun kieliasun. Ylipäätään aineisto osoittaa useiden seuran aktiivien olleen myös sanallisesti lahjakkaita. Lisäksi Makkabén ja Helsingin veljesseuran Makkabin välillä on ollut jännitteitä, joita avaan tarkemmin viimeisessä käsittelyluvussa.

Täydennän kirjallista arkistomateriaalia sodan jälkeisen ajan suhteen muistitiedolla. Osa aineistostani on nauhurilla taltioimaani haastatteluaineistoa. Tutkija Leena Rossin mukaan tärkeää tällaisen tiedon käyttämisessä on kertojien ajattelu- ja kertomistavan kunnioittaminen. Muistitiedon subjektiivisuus ja moniäänisyys on myös huomioitava.¹⁴ Olenkin pyrkinyt haastatteluissa antamaan haastateltaville paljon tilaa, vaikka olen valmistellut joitain keskustelua ohjaavia kysymyksiä käyttäen näin niin sanottua puolistrukturoitua haastattelurakennetta. Muistitiedon käyttämisessä on arvokasta juuri henkilöiden oman äänen ja kokemusten esiin tuleminen. On tärkeä huomioida millaisia merkityksiä he asioille antavat. Olen huomionut työn aikana erilaisia haastattelujen erityispiirteitä ja rajoitteita historiallisen tiedon tuottamisessa. Samalla muistitieto on ollut tässä tutkimuksessa suuri rikkaus kirjallisten arkistomateriaalien avajaana.

Tutkimuseettisistä näkökulmista on huomioitava, että kohteena on tiivis yhteisö, jossa ovat vaikuttaneet, ja vaikuttavat edelleen, tässä ajassa elävät ihmiset. Haastateltavien henkilöllisyyden esiintuonnin suhteen on olemassa eri käytäntöjä. Tässä tutkimuksessa kaikki haastateltavat ovat antaneet suostumuksensa esiintyä omilla nimillään.

¹³ Seurakunnasta kirjoittanut Jacob Seela tuo esiin keskinäisen kanssakäymisen haasteita etenkin alkuaikoina. Jäsenillä oli samanlainen uskonnollinen vakaumus, mutta he olivat lähtöisin eri paikkakunnilta ja elinympäristöistä. Uusien turkulaistuneiden sukupolvien ja synagogan myötä 1912 tilanne alkoi tasaantua. Seela 2012, 45. Haastatteluissani tulivat myös esiin kiivaat keskustelut kokouksissa vielä pitkälle 1960–70-luvuille.

¹⁴ Rossi 2012, 50.

Viitataan silti heihin toisinaan tekstissä niin, että nimi tulee esiin vain lähdeviitteestä. Muutoinkin katson tilannekohtaisesti, milloin kirjallisessa tai haastatteluaineistossa esiintyvät nimet ovat oleellisia itse tutkimuksen kannalta.¹⁵ Turun juutalainen seurakunta on avustanut lisätiedoissa, ja haastateltavia löytyi monia. Kaikki aineisto ei valitettavasti mahtunut tähän tutkimukseen mukaan, mutta haluan kiittää kaikkia haastateltavia ja minua eri tavoin auttaneita henkilöitä.

Tutkimuskysymyksen kontekstualisoinnin näkökulmasta olen syventynyt tutkimuskirjallisuuteen, joka valaisee yleisesti juutalaista kulttuuria. Kansainvälisesti juutalaisuudesta on runsaasti tutkimusta. Suomen yhteisöstä löytyy muun muassa Taimi Torvisen kirjoittama *Suomen juutalaisten historia* (1989), ja Laura Ekholmin väitöskirja 2013 Helsingin juutalaisista. Samoin hyödynnän Ekholmin ja juutalaisuuden tutkija Simo Muirin viime vuosina valmistuneita tutkimuksia. Peilaan niitä osin aiempiin tuloksiin. Turun seurakunnan osalta näkökulmaani ovat hyödyttäneet muun muassa uskontotieteen pro gradu -tutkielma, kulttuurihistorian kandidaatintutkielma sekä kirja *Turun synagoga* (toim. Kostet & Söderström, 2012)

Suomen juutalaisten urheilutoiminnasta on löydettävissä Malte Gaschen ja Simo Muirin artikkeli 1930-lukujen antisemitismistä urheilussa sekä edellämäinitut Makkabi-tutkimukset. Turun Makkabén kohdalla nimittäin oma taustatekijänsä on ollut myös Helsingin seuran perustaminen 1906. Makkabin historiaan tutustumalla voidaan nähdä monia yhtäläisyyksiä tai vertailukohtia Turun veljesseuran kehitykselle. Kaupunkien juutalaisyhteisöillä on myös ollut tiiviit yhteydet. Aloittaessani tämän aiheen parissa 2015 ei tutkimusta tunnetummasta Helsingin Makkabistakaan juuri ollut, mutta myöhemmin ovat ilmestyneet sekä *Makkabi* että Lilli Soilaksen Makkabi-tutkielma. Jälkimmäisessä identiteetti on myös keskeinen tutkimuksellinen käsite, mutta Soilas keskittyy pelkästään 1920–1930-lukuihin ja käyttää lähteenään vain kirjallista materiaalia. Molemmat tutkimukset ovat hyödyntäneet seuran alkuajoilta säilynyttä laajempaa arkistoa Kansallisarkistossa Helsingissä. Usein onkin syytä tarkastella ensin näitä tuloksia ennen Makkabén tilanteen avaamista. Olen ollut *Makkabin* kirjoittajiin yhteydessä joistain lähteistä, ja kiitän myös heitä saamastani avusta ja lähteistä.

¹⁵ Seuraan tässä Leena Rossin viitoittamia haastattelututkimuksen eettisiä suuntaviivoja. Ks. Rossi 2012.

1.3 Keskeisiä käsitteitä ja tutkielman rakenne

Tarkastelen Makkabén olemassaoloa ja sen merkityksiä mukana olleille etenkin identiteetin käsitteen kautta. Se on eräs viime vuosikymmenien keskustelluimmista käsitteistä monilla ihmistutkimuksen aloilla. Erilaisia määritelmiä on tutkimuskentällä runsaasti. Tässä tutkielmassa käytän analyysini pohjana artikkelikokoelmassa *Cultural identity in transition* (Kupiainen et al. 2004) kuvattuja identiteetin eri ulottuvuuksia. Siinä korostetaan identiteetin käsitteen ja eri osien välisten erojen häilyvyyttä sekä niiden konkreettisen havainnoinnin mahdottomuutta. Tutkijan analyttisinä työkaluina voidaan kuitenkin erottaa identiteeteissä yksilöllinen ja kollektiivinen ulottuvuus. Henkilökohtainen identiteetti koostuu siitä, miten yksilö kokee erottuvansa muista ihmisistä ja miten hän kokee yksilöllisyytensä. Kulttuurinen identiteetti taas muodostuu siitä tarpeesta, jonka mukaan me jokainen tarvitsemme suojaa, hyväksyntää ja turvallisuutta. Osittain tämän vuoksi identifioidumme erilaisiin ryhmiin ja yhteisöihin.¹⁶ Tutkimuskysymyksessäni olen kokenut mielekkääksi syventyä minulle muutoin tuntemattomaan aiheeseen identiteetin käsitteen kautta. Näin haluan päästä lähemmäs niitä ihmisiä yksilöinä, jotka muodostavat tutkimukseni kohteena olevan yhteisön. Koen ylipäättään ja etenkin tässä ajassa kiehtovana ja mielekkäänä tutkia juuri identiteettejä ja yhteisöllisyyttä muutoksessa sekä kansallisuuden ja etnisyyden käsitteitä. Lisäksi oman lähiympäristön monikulttuurisuuden historia voi avata uusia näkökulmia oman aikamme haasteisiin.

Samalla muistitiedon osalta esiin tulee käsite kollektiivinen muisti, joka liittyy ajatukseen kulttuurisesta tai yhteisöllisestä identiteetistä.¹⁷ Muita tärkeitä teemoja tutkimuksessa ovat yhteisöllisyys, assimilaatio, sukupolvien jatkumo tai katkos, kieli, antisemitismi ja monikulttuurisuus. Tutkielmani aiheessa minua kiinnostaa myös juutalaisen kulttuurin yllirajaisuus ja sen luomat kulttuuriset kohtaamiset.

Vaikka kulttuurihistoriallinen tutkimus ei sinällään sisällä tiukkaa vaatimusta teoreettisesta tai metodologisesta työtavasta, voi yllirajaisuuden tarkastelemisessa käyttää eräänlaisena analyttisena työkaluna *histoire croisée*-metodia. Michael Wernerin ja Bénédicte Zimmermannin artikkeli vuodelta 2006 esittelee käsitteen, joka voitaisiin suomentaa "risteävä historia". Nämä tutkijat ovat halunneet luoda uutta metodologiaa ja teoriaa, johon liittyy vahvasti risteämisen metafora. Heidän mukaansa tätä kautta on mahdollista saada uusi näkökulma yllirajaiseen historiaan ja etenkin päästä yli liiallisesta

¹⁶ Kupiainen et al. 2004, 7.

¹⁷ Rossi 2012, 64, 68.

kansallisuusperspektiivistä. Tässä kulttuuriset kohtaamiset nähdään moniulotteisina dynaamisina prosesseina ja risteämisinä.¹⁸ Vaikka monet Wernerin ja Zimmermannin metodeista ovatkin mielestäni pohjimmiltaan perustavanlaatuisia pohdintoja historiantutkijalle, olen käyttänyt sen metodisia työkaluja apuna etenkin kontekstin ja itsereflektion välineenä. Samalla käsite on toiminut eräänä inspiraationa työssäni.

Risteävä historia korostaa aktiivista prosessia ja tiettyä risteämisen tapahtumaa moniulotteisena muutoksena. On tärkeää havaita, mitä tapahtuu risteämisen jälkeen ja mitkä ovat sen vaikutukset. Kohde on nähtävä liikkeessä, mutta on kuitenkin hyvin vaativaa tutkia tällaista kohdetta. Risteävän historian ratkaisu on lähteä tutkimaan prosessia tietyn risteämisen tapahtuman ympäriltä pragmaattisen induktion kautta. Siinä tutkimuskohteeseen ja sen konkreettiseen tilanteeseen keskittyminen pakottaa luomaan kontekstia muualta kuin vain yleisemmän tason "laiskasta kontekstista".¹⁹ Tässä tapauksessa pinnalta katsottuna risteäminen tapahtuu globaalien urheiluaatteen ja uskontoon perustuvan juutalaisen kulttuurin välillä. En tässä tutkimuksessa lähde rakentamaan kontekstia niinkään urheilun kautta, vaan aiheeni on nimenomaan Turun juutalaisyhteisön näkökulma suhteessa urheiluun. Kohteena on näin ollen tuhansia vuosia vanhoihin yhteisiin kulttuuriin ja uskonnollisiin perinteisiin pohjautuva, diasporassa elävä vähemmistöryhmä, jonka elämään urheiluaate vaikutti. Yhteisö on samalla aktiivisesti sekä lähtenyt muuttamaan että pyrkinyt varjelemaan omaa identiteettiään ympäröivien ja sisäisten prosessien risteämisissä. Tutkittaessa Turun juutalaista yhteisöä onkin otettava huomioon sen jäsenten monikerroksiset identiteetit sekä globaalilla että lokaalilla tasolla. Näin ollen kontekstia on lähdettävä luomaan myös yllirajaisella tasolla, mutta pidettävä samalla mielessä Suomen ja Turun erityispiirteet juutalaisen kulttuurin muovautumisessa.

Tärkeäksi ulottuvuudeksi historiallisessa tutkimuksessa on huomioitava ei vain tapahtumien tarkastelu, vaan myös tutkimusaiheen ja tutkijan välinen itsereflektio. *Histoire croisée*n reflektiivisessä näkökulmassa on tunnistettava erääksi risteämisen muodoksi tutkijan kohtaaminen aiheensa kanssa. Siinä hänen tekemänsä aiheen valinta, rajaus ja näkökulma pohjautuvat aiempiin risteämisiin, jotka tutkijan tulisi tiedostaa. Eri näkökulmien historiallisuus ja sosiaalinen sidonnaisuus on nähtävä ikään kuin "kaksoshermeneuttisesti", jossa kohde ja tutkimus ovat osa risteämisää.²⁰ Tutkimusaiheessani risteävät aiemmat tutkimukselliset kiinnostuksen kohteeni, henkilöhistoriani ja osit-

¹⁸ Werner & Zimmermann 2006, 31–33.

¹⁹ Werner & Zimmermann 2006, 46–47.

²⁰ Werner & Zimmermann 2006, 41.

tain sattumakin. Juuri tämän ajankohdan tai tapahtumien valinta kohteeksi on siis otettava osaksi reflektiivistä prosessia. Lisäksi tässä ajassa tehty haastatteluaineisto on risteyttäminen arkistomateriaalin kanssa.

Koska voin katsoa aihettani vain ulkoapäin ns. valtaväestöstä, on omalla kohdallani juutalainen konteksti paljon laajempi ja monimutkaisempi kuin jos tekisin tutkimusta läheisemmästä aiheesta. Tarkastelen valitsemaani tutkimuskohdetta nimenomaan ulkopuolisena, mutta tunnetasollakin silti samaistumiseen pyrkien. Tässä minua auttaa jonkin verran teatterialan työssäni tutustumiseni Helsingin juutalaiseen yhteisöön kahden työprojektin kautta. Toiseen niistä liittyi myös kandidaatintutkielmani, joka käsitteli jiddishin kieltä yllirajaisena ilmiönä Suomessa ja kulttuurisen muistin säilyttäjänä.

Kontekstin luominen on silti tässä tapauksessa vaativaa, koska kyseessä ei ole vain toinen aika, mutta minulle henkilökohtaisesti varsin vieras kulttuuri. Aihe vaatii paljon työtä tutkijalta, joka on kasvanut toisessa kulttuuri- ja uskontoympäristössä. Minun muun muassa nähtävä, kuinka jo ennen tutkimaani ajankohtaa modernisaatio oli vaikuttanut ulkopuolelta nähtynä varsin tiukasti perinteitä korostavaan juutalaiseen yhteisöön. Valtakulttuuriin kuuluvana tutkijana minun on toisinaan mentävä syvemmälle kontekstiin, jotta pääsen sisään oman maani vähemmistön historiaan. Koen, että myös lukijalle on avattava huolellisesti tapahtumien ja ilmiöiden taustat.

Olen näin ollen päättänyt käyttämään tutkielmassani sekä kronologista että teemojen mukaista rakennetta. Kulttuurihistoriallisessa tutkimuksessa aihetta yleensä avataan teemoittain. Makkabén suhteen olen kokenut olevan hedelmällisempää sekä tutkijalle että lukijalle avata tapahtumia ensin aikajärjestyksessä, ja sen jälkeen pureutua eri ilmiöihin tarkemmin. Pysähdyn silti matkan varrella avaamaan joitain aiheita myös teemoittain. Tutkimukseni kohteena on myös varsin pitkä ajanjakso. Jokainen hetki on historisoitava suhteessa tuohon hetkeen. Monet tapahtumat Makkabén historiassa ovat seurausta monitasoisista yllirajaisista tapahtumaketjuista. Niiden ymmärtämiseksi on nähtävä kyseisessä ajassa olleiden ihmisten maailma sellaisena kuin he sen näkivät. Reaktiot ovat usein vastareaktioita edeltäneisiin tapahtumiin. Niitä on toisinaan tarkasteltava myös aikajärjestyksessä, jotta pääsemme lähemmäs menneisyyden ihmisten kokemuksia.

Mitä uutta voin kenties tutkimuksellani tarjota tähän varsin marginaaliseen aiheeseen Suomen juutalaisten urheilutoiminnasta? Ensinnäkään juuri Turun Makkabésta ei ole aiemmin kirjoitettu lainkaan. Se voi Helsinkiä pienempänä yhteisönä tuoda esiin erilaisia näkökulmia. Lisäksi käytän työkalunani aiempaa tarkemmin kulttuurisen iden-

titeetin käsitettä. Muistitieto on tärkeä osa lähdemateriaaliani. Haastatteluaineisto auttaa suuntaamaan syvemmälle yhteisön ja ihmisten kokemuksiin kuin aiempi tutkimus. Tavoitteenani onkin tuoda esiin aiheestani näkökulmia, joihin edeltävä tutkimus ei ole yltänyt. Työni ei ole suoranaista urheiluhistoriaa, enkä tästä syystä – ja osin myös tilan puutteesta johtuen – ole saanut mahtumaan kaikkia seuran saavuttamia menestyksiä. Olen kuitenkin koettanut tuoda joillain poiminnoilla esiin Makkabén urheilutoiminnan laajuutta ja kunnianhimoisuutta. Olen pyrkinyt kohdistamaan materiaaliin kulttuurihistoriallisen katseen, ja katsoa monimuotoista lähdeaineistoa kulttuurisen identiteetin linssein läpi.

Eräs tärkeä ulottuvuus aineistossani on havainnoida jatkuvuuden ja muutoksen prosesseja. Olen päätenyt tarkastelemaan näitä Makkabén osalta ensin kronologian kautta. Tässä jaottelunani ovat noin 20 vuoden jaksot välillä 1908–1990. Tämä sykli on tuntunut olevan seurassa toiminnan ylä- ja alamäkien välillä, ja tässä on havaittavissa myös sukupolvien katkosta. Eräs suuri murros on joka tapauksessa ollut toinen maailmansota, ja tässä kohtaa käsittelylukuihin tulee selkeä raja. Ekholm huomauttaa vuosien 1933–1945 olevan Euroopan juutalaisten kontekstissa epistemologinen murros, jonka ”ennen ja jälkeen”-maailmojen yli on hyvin haastavaa tehdä pitkäaikaista ja eheää tutkimusta.²¹ Tämä on vaikeaa, mutta koetan tuoda esiin, kuinka etenkin juniorityöhön keskittymällä Makkabén ja Turun seurakunnan jäsenet pyrkivät pitämään katsetta tulevassa. Viimeisessä käsittelyluvussa taas lähden tarkentamaan aiheitani teemoittain. Käytän alueellista jaottelua, jossa ensin tutustun seuran ylijärjestyksiin ja yleiseen juutalaiseen identiteettiin. Tiivistän sen jälkeen katseeni lähemmäs Suomeen ja Helsinkiin. Lopuksi tarkastelen Turun juutalaisen yhteisön sisäistä dynamiikkaa Makkabén kautta. Ylipäätään koetan tutkimuksessa pitää näkökulmani nimenomaan yhteisön sisällä, ja katsoa suomalaista kontekstia sen kautta.

²¹ Ekholm 2013, 16.

2. Juuret ja alkutaival (1908–1930)

2.1 Urheilukerhosta viralliseksi seuraksi

Sinä kansa, jolla ghettoaikoina,
on ollut keho niin heikko, niin kumara,
olit taistellut henkisiä taisteluja,
Mutta ruumiillisesti olit rauhaisa ja tyytyväinen.
Siksi tuli sinusta kuin laho runko,
Jolla silti juuret niin kovat, vahvat, jotka pitivät,
Vaikka myrsky ja raivo kulkivat eteenpäin,
Mutta runko pienimmästä tönäisystä kaatui.²²

Näin alkaa tuntemattomaksi jääneen kirjoittajan runo, joka on lausuttu prologina Makkabén kymmenvuotisjuhlassa 1930. Se löytyy painettuna myös kyseisen vuoden juhla-julkaisun alusta. Runo jatkuu monella säkeellä kuvaten sitä matkaa, jonka juutalainen identiteetti oli kulkenut tuhansia vuosia ja etenkin 1800-luvun lopulta kirjoitushetkeen. Runon jatko kehoittaa juutalaisia urheilun myötä vahventamaan runkooaan myrskyjä vastaan. Sen mukaan Makkabé on mukana tässä taistossa ylpeästi kantaen menneisyyden muistoja.

Koska suoria aikalaislähteitä seuran syntyajoilta ei ole saatavilla, on kontekstia rakennettava tämänkaltaisista saatavilla olevista aineistoista. Lähinnä aikaansa löytyy edellä mainittu vuoden 1930-julkaisu, jonka kautta välittyy ajan tunnelmia. Ymmärtääkseen muun muassa tämän runon merkityksiä ja Makkabén juuria, on silti ensin lähdeittävä lyhyesti tarkastelemaan sitä tilannetta, jossa etenkin Itä-Euroopan juutalaiset olivat 1800-luvun lopulla.

Tsaari Nikolai I:n valtakausi 1825–1855 toi Venäjän suurelle juutalaisväestölle kasvavaa ahdinkoa. Heitä ryhdyttiin venäläistämään pakolla muun muassa juutalaisten nuorten poikien jopa 25 vuotta kestäneillä pakkovärväyksillä. Seuraavan keisarin aika toi vain hieman parannusta. Etenkin 1881 rajujen pogromien, joukkosurmien ja kasvavan antisemitismin myötä juutalaisille tuli selväksi, että heidän olemassaolonsa maassa ei ollut enää toivottavaa. Suuri osa päättikin paeta mm. Amerikkaan. Niille, jotka jäivät, jäi käytännössä vain kolme vaihtoehtoa: uskonnollisiin herätysliikkeisiin katoaminen, sionismin myötä omasta maasta haaveilu, tai emansipaatio ja poliittiset liikkeet kuten

²² *J.I.F. Makkabé 1920–1930.* ”Du folk som under ghettotider, har haft en kropp så svag, så böjd, Du hade kämpat andligt strider, men kroppsligt var du lugn och nöjd. Därför blev du som en murken stam, med en rot så hård, så stark, som höll, fast stormen och rasande gick fram, men stammen för minsta stöten föll.”

sosialismi. Myös Keski-Euroopassa antisemitismin lisääntyminen pakotti juutalaisia radikaaleihin ratkaisuihin selviytymisekseen.²³

Juuri sionismi nosti urheilun ja ruumiillisuuden esille juutalaisessa identiteetissä. Modernin sionismin katsotaan saaneen alkunsa 1896 itävaltalaisen Theodor Herzlin kirjasesta *Juutalaisvaltio*. Teoksen suuren suosion jälkeen hän järjesti ensimmäisen sionistikongressin Sveitsissä 1897. Herzlin utopistinen visio juutalaisten omasta valtiosta ammensi sekä raamatullisesta pohjasta että Keski-Eurooppalaisesta nationalismista. Sionismin tärkeimpänä sanomana oli, että sorretti juutalainen kansa saisi uuden alun ja vapauden vain luomalla oman maansa.²⁴ Toisessa sionistikongressissa 1898 kirjailija ja lääkäri Max Nordau esitti avauspuheessaan myös tarpeen uudelle juutalaiselle moraaliselle ja keholliselle regeneraatiolle. Hän lausui ensimmäisenä käsitteen ”muskelijuutalainen”. Nordau loi sionistiselle liikkeelle myyttistä pohjaa vetoamalla juutalaisten fyysisiin suorituksiin menneisyydessä. Hän uskoi näiden kautta tapahtuvan uudelleensyntymisen paljon kärsineelle kansalle.²⁵

Nordau kehoitti juutalaisia perustamaan omia urheiluseuroja, joita syntyikin pian eri puolille Eurooppaa. Nämä perustuivat uutena nimenomaan juutalaiseen kulttuuriin, eivätkä uskonnolliseen ideologiaan. Uskonnollisemmat juutalaiset pitivätkin edelleen urheilua hulluutena, joka esti nuoria miehiä Tooran opiskelusta ja perheen perustamisesta.²⁶ Kielteisellä asenteella ruumiillisen kunnon ihailuun oli historialliset juuret jo antiikin helleenien ja roomalaisten ajoilta. Tuolloin valloittajat rakensivat Jerusalemiin voimailu- ja kilpailupaikkoja ja kylpylöitä, ja toivat kaupunkiin pakanallisia juhlamenoja. Juutalaiset pitivät tällaista suhtatumista alastoman vartalon ylistämiseen ja fyysiseen voimaan vieraana ja lähes epäjumalan palvomisena. Näytöksiin liittyi myös julmuutta ja sadismia, jonka kohteiksi juutalaiset joutuivat.²⁷ Sionististen urheiluseurojen nimiin päätyi vanhoja juutalaisia vastarintataistelijoita kuten Bar Kochba ja Judas Makka-bealainen.²⁸ Seurojen tavoitteina oli luoda vastapainoa ”heikon juutalaisen” stereotyyppialle.²⁹ Tämä käänne kuvastaa hyvin sionismin ongelmallisuutta juutalaisille kehollisuuden suhteen, mutta kenties ajan vaikeudet vaativat ja toivat muutenkin rajuja uusia ajattelu- ja toimintamalleja.

²³ Kriwaczek 2006, 277, 288–290.

²⁴ Wistrich 2007, 205, 232.

²⁵ Presner 2003, 269–270.

²⁶ Kaplan 2015, 4.

²⁷ Smolar & Hirschovits 2016, 11.

²⁸ Kaplan 2015, 2–3.

²⁹ Gasche & Muir 2013, 130.

Myös Suomessa juutalaisyhteisön asenneilmasto urheiluseurojen perustamiselle oli 1900-luvun alussa kaikkea muuta kuin suopea. Pieni ja ulkomaailmasta lähes eristynyt yhteisö muodostui lähinnä Venäjän keisarin alaisuudessa pitkään palvelleista ortodoksijuutalaisista sotilaista. Taustansa vuoksi he poikkesivat muiden Pohjoismaiden juutalaisista. He eivät olleet oppineita miehiä, vaan korkeintaan pikkukauppiaita tai pienyrittäjiä. Koulutus oli jäänyt vähiin, mutta opillisen sivistyksen kunnioittaminen on aina ollut keskeistä juutalaisessa elämässä. Omien koulujen perustaminen olikin keskeistä nopeassa sosiaalisessa nousussa itsenäisyyden alkupuolella.³⁰ Vuoden 1869 aseituksen mukaan vanhojen vaatteiden ostaminen ja myyminen oli ainoa ala, jossa juutalaiset saattoivat turvata jotenkuten perheensä toimeentulon. Tilanne vapautui hieman 1800-luvun lopulla. Myös uusia tuotteita saatiin tuoda Pietarista. Turunkin juutalaisyhteisön identiteetin kannalta on huomattava, kuinka 1900-luvun alussa kaupungin keskustassa oli jo pitkälti toistakymmentä juutalaisten pitämää hyvin hoidettua vaatetusliikettä. Seuraavalla vuosikymmenellä yritysten määrä lisääntyi. Joistakin menestyneimmistä liikemiehistä tuli myös seurakunnan tukijoita ja vaikuttajia.³¹

Turun seurakunnan historiasta kirjoittanut Jacob Seela toteaa, miten identiteetin kannalta ensimmäisen epävirallisen seurakunnan muodostaneet mielsivät kuuluvansa ensisijaisesti juutalaiseen kansaan, joka aikoinaan oli asunut omassa maassaan, Siionissa. Heille tämä merkitsi syvää uskoa Jumalaan ja juutalaisten tapojen tarkkaa noudattamista. Toisen polven juutalaiset taas huomasivat pian vähemmistökulttuurissa elämisen vaikeudet. Tunne muukalaisuudesta murensi heidän itsetuntoaan. Jännitteet alkoivat vahvistua 1900-luvun alussa juutalaisten taloudellisen aseman parantuessa ja sosiaalisen kanssakäymisen lisääntyttyä. Nuoret alkoivat tiedostaa identiteettinsä dynaamisuuden ja tilannekohtaisuuden. Silti vain harvat hylkäsivät juutalaiset arvonsa, ja juutalaiset ystävät olivat edelleen tärkeämpiä kuin ei-juutalaiset.³² Sukupolvien murros oli joka tapauksessa nähtävissä tällä ajanjaksolla. Suomen juutalaisten kulttuurinen identiteetti alkoi hiljalleen lähentyä valtaväestöä.

Aluksi Suomen juutalaisten elämä oli ollut nöyryyden ja yhteisön kurinalaisuuden varassa. Jäsenet tiedostivat jakavansa yhteisen kohtalon ja elivät toisiaan tukien. Yhteisöllisyydestä tuli tärkeä voimavara. Itsesuojeluvaistona oli, että mitä vähemmän he hakeutuvat tekemisiin ei-juutalaisten kanssa, sen parempi. Oikeudettoman asemansa ja

³⁰ Turtiainen 2003, 173.

³¹ Seela 2012, 18–21.

³² Seela 2012, 45–46.

virkamiesten syrjivän suhtautumisen vuoksi oman urheiluseuran perustamista pidettiin mahdottomana, jopa uhkarohkeana ajatuksena. Lisäksi urheilun ja uskonnollisten perinteiden ei katsottu sopivan yhteen, ja arkinen toimeentulo vei kaiken ajan ja voimat.³³ Tässä tilanteessa urheiluseurojen syntyminen Suomeen vaikuttaakin huomattavalta muutokselta juutalaisyhteisössä.

Helsingissä perustettiin ensimmäinen seura Stjärnan (Makkabi 1934-) jo vuonna 1906. Smolarin ja Hirschovitsin mukaan juuri tämä vuosi oli merkityksellinen vedenjakaja Euroopassa juutalaisuudessa vaikuttaneiden tapahtumien vuoksi. Helsingissä pieni juutalaisyhteisö sai melkoisen huomionosoituksen, kun kaupungissa järjestettiin Venäjän kolmas sionistikokous keisarin kiellettyä kokoontumisen keisarikunnassa. Kokouksessa laskettiin tuolloin poliittisen sionismin perustus, jolla oli suuri vaikutus sekä Suomen että muun Euroopan sionistiselle toiminnalle. Toiseksi 1906 vapautettiin syyttömänä ranskalaisjuutalainen upseeri Alfred Dreyfus. Dreyfusin kuuluisa tapaus oli ruokkinut Euroopassa juutalaisvastaisuutta vuoden 1894 maanpetturuustuomion jälkeen.³⁴ Lisäksi Helsingin juutalaisille valmistui yhteinen synagoga sortokauden ja suurten taloudellisten ponnistelujen jälkeen kaupungin lahjoittamalle tontille Kamppiin. Uusi synagoga vahvisti uskoa juutalaisten asemaan Suomessa. Järjestäytynyt toiminta otti ensiaskeleitaan mm. jiddishinkielisen kirjallisuus-, teatteri ja musiikkikerhon ja koulun myötä.³⁵ Seelan mukaan se oli myös pelon ja toivon aikaa, jonka tavoitteena oli juutalaisten yhdenvertaisuus lain edessä.³⁶

Taustalla vaikutti myös yleisesti Suomessa nouseva järjestäytynyt urheilutoiminta. Monien välivaiheiden jälkeen Suomen voimistelu- ja urheiluliitto (SVUL) perustettiin 1906 sopivasti juuri ennen Ateenan olympialaisia. Kisoissa autonominen Suomi voitti ensimmäiset olympiamitalinsa. Menestys innosti urheilevaa nuorisoa ja oletettavasti myös juutalaisia nuoria.³⁷ Makkabénkin kohdalla 1908 kesäolympialaiset mainitaan innoituksen lähteinä, kuten johdannon sitaatista käy ilmi.

Helsingissä juutalaisen urheiluseuran synty oli vahvasti yhden henkilön käsissä. Hänen tarinansa kuvastaa kenties myös Makkabén syntyyn liittyneitä jännitteitä. Jakob ”Janka” Hirschovits oli Stjärnania perustaessaan 23-vuotias ja itseään kapinallisena pi-

³³ Smolar & Hirschovits 2016, 12.

³⁴ Dreyfus tuomittiin 1894 maanpetoksesta. Häntä syytettiin tykistön salaisuuksien vuotamisesta saksalaisille. Ns. *Dreyfusin tapaus* on modernin Ranskan historian kiistanalaisimpia poliittisia tapauksia. https://en.wikipedia.org/wiki/Alfred_Dreyfus.

³⁵ Smolar & Hirschovits 2016, 29–30.

³⁶ Seela 2012, 46.

³⁷ Smolar & Hirschovits 2016, 30–31.

tänyt nuori mies. Hän näki Suomen juutalaisten tulevaisuuden modernimpana kuin vanhempi sukupolvi. Maan kansallismielinen urheiluinnotus oli tarttunut myös Hirschovit- sin edustamiin nuoren polven juutalaisiin. Lähes samanaikaisesti sionismin innoittama ”muskelijuutalaisuus” oli tavoittanut yhteisön nuoret. Hirschovits harrasti urheilua yhteisön ulkopuolella, ja hän sanoi avoimesti viihtyvänsä paremmin urheilukentällä kuin synagogassa. Eräissä illanvietossa yhteisön ulkopuolisten urheilutovereidensa rohkai- semana hän päätti perustaa myös juutalaisille oman seuran. Hirschovits sai kannatusta ikätovereiltaan, mutta hänen oli vielä keksittävä uskonnolliset perustelut vanhemmalle sukupolvelle ruumiillisen kunnon merkityksestä juutalaisille. Hän löysi perustelut modernista sionismista ja Vanhasta testamentista. Lisäksi hän sai myöhemmin suurta innoi- tusta jouduttuaan Venäjän kutsuntojen vuoksi Liettuaan ja tutustuttuaan siellä paikalli- siin vastikään perustettuihin juutalaisten urheiluseuroihin.³⁸

Suomenkaan juutalaiset eivät siis eläneet niin eristyksissä, ettei ylirajainen juuta- lainen urheilukulttuuri olisi tavoittanut nopeasti maata. Sionismin ja kansallismielisen urheiluinnotuksen risteäminen sai Suomen juutalaisen nuorison perustamaan omia ur- heiluseurojaan samaan tapaan kuin muualla Euroopassa. Näin ollen nuoremman suku- polven myötä uusimmat aatteet löysivät myös Suomen marginaalisen pienen yhteisön. Tämä prosessi muokkasi osaltaan seurakuntien kulttuurista identiteettiä nopeutuvalla tahdilla seuraavina vuosikymmeninä.

Seuraavaksi tarkastelen Turun seuran syntyprosessia. Siinä missä Makkabin syn- tytarinat perustuvat yksilön aloitteellisuuteen ja sinnikkyYTEEN, tuo Makkabésta säilynyt aineisto esiin ryhmän. Onkin kysyttävä missä määrin Turussa 1908 ensimmäisen epävi- rallisen seuran perustaminen lähti poliittisesta ideologiasta tai vain puhtaasti urheilun ilosta. Viisi ”perustajaa” olivat 12–14-vuotiaita, mutta he saattoivat silti olla omaksu- neet aikansa aatteellisia ja poliittisia suuntauksia elinympäristöstään. Tosin Makkabén synnystä ensimmäisenä lähteenä kertoo vasta edellä mainittu vuoden 1930 julkaisu. Sen sivuilta on kuitenkin luettavissa oman aikansa, eli 1920-luvun lopun, näkemys syntyta- rinasta. Sionismi ja sen vaikutus juutalaisen urheilun nousuun tulee esiin alkurunossa ja ns. pääkirjoituksessa, mutta ei enää kevyempään sävyyn kirjoitetuissa, varsinaista urhei- lutoimintaa kuvaavissa teksteissä. Makkabén alun suhteen korostetaan etenkin seuran perustaneiden poikien nuorta ikää ja olympiavuoden yleistä urheiluinnotusta. Onkin helppo kuvitella, miten ympäröivän suomalaisen yhteiskunnan tunnelma näkyi ja tarttui

³⁸ Smolar & Hirschovits 2016, 12–15.

kyseisiin nuoriin. Tämä ei tarkoita, ettei myös juutalaista yhteisöä puhuttanut sionismi olisi toiminut yhtenä taustavaikuttajana. Toisena tekijänä on huomattava Helsingin seuran perustaminen pari vuotta aiemmin. Malte Gasche ja Simo Muir tuovatkin esiin helsinkiläisen kommentin, kuinka Makkabin perustaminen oli tärkeässä roolissa herättämään ruumiillista harjoitusta Suomen juutalaisten keskuudessa.³⁹

Tämän tutkielman johdannossa esitetty Makkabén syntytarina löytyy samanlaisena, mutta aina hieman tiivistetymppänä seuraavien juhluvuosien julkaisuista aina viimeiseen, vuoteen 1980 saakka. Ensimmäisen, vuoden 1930 julkaisun alussa on erillinen parin sivun kepeä kertomus Judiska Idrottssällskapetista, joka edelsi varsinaista 1920 rekisteröityä seuraa. Se on kirjoitettu me-muodossa, joten sen lopussa olleiden kirjainten ”I-ke” taakse kätkeytyy varmastikin mukana olleita. Otsikkona on ”Juutalaiset urheilupioneerit Turussa”, ja sen alkulauseet löytyvät myös tämän tutkielman alusta. Kertomuksen mukaan perustajat tiesivät jo silloin, että heillä ei ollut oikeutta kutsua tätä ryhmää seuraksi tai yhdistykseksi (förening) ilman rekisteröitymistä. Tekstissä nämä ruotsinkieliset sanat kuitenkin sekoittuvat usein. Pian perustamisen jälkeen uusia jäseniä ilmaantui. Seura sai hankittua jäsenmaksuilla joitain varusteita kuten kuulan, kiekon ja keihään. Tarvikkeita säilytettiin Hirvelän talolla Aninkaisten tullilla, jossa harjoiteltiin joka ilta, kuten myös Parkinmäellä. Innostus ja tahto näkyivät koko ajan paranevissa tuloksissa. Nämä kirjattiin ylös tarkasti ja kilpailu oli ”veitsenterävää”. Myöhemmin hankittiin myös jalkapallo, jota pelattiin Hirvelän pihalla, mutta:

...meidän oli valitettavasti kohta todettava se ikävä tosiasia, että tämä urheilun haara kävi meille liian kalliiksi. Pallo osoitti turmiollisen taipumuksen ikkunarikkomiseen. Lasimestarin lasku esitettiin arvoisalle yhdistyksellemme, joka sai maksaa.---⁴⁰

Samaan humoristiseen sävyyn jatkuu kuvaus yleisurheilun harjoittelusta ja mm. jalkaan osuneesta keihäästä. Poikien vanhemmat esittivät tietenkin synkkiä profetioita kaikkien vammautumisesta. Nuoret eivät antaneet periksi vaan siirtyivät harjoittelemaan urheilupuistoon, josta he saivat varusteilleen paikan Vihannon tallista. Tulokset paraniivat ja suunnitelmissa oli yleisiin kisoihin osallistuminen loppukesällä 1914. Tuolloin kuitenkin sodan syttyessä osa jäsenistä joutui Venäjän sotapalvelukseen. Osa muutti

³⁹ Gasche & Muir 2013, 130.

⁴⁰ *Makkabé 1920–1930*, 13–15. “...vi måste tyvärr rätt snart konstatera det tråkiga faktum, att denna gren av idrotten blev oss för dyr. Bollen visade en fördärlig benägenhet för fönsterkrossning. Glasmästarens räkning presenterades vår ärevördiga förening, som fick betala.---” (Viivat kuuluvat alkuperäiseen tekstiin, ja kappale loppuu niihin.)

Ruotsiin. Tavarat jäivät moneksi vuodeksi talliin. Seura hajosi muutamassa päivässä, mutta työ ei mennyt hukkaan, sillä sen sirpaleista nousi myöhemmin Makkabé.⁴¹

Teksteistä ei näin ollen ole luettavissa mitään erityisempää ideologista taustaa, vaan nuorten halu harrastaa urheilua ja viettää aikaa yhdessä. Myös Makkabin historiasa todetaan Turun seuran lähteneen liikkeelle puhtaasti urheilun ilosta ja nuorten kokeneen vastustusta vanhoillisten taholta.⁴² Mielenkiintoisia lisäyksiä tarinaan kollektiivisen muistin kannalta on vuodelta 1943 seuran sota-ajan lehdestä. Nimimerkki ”Veteraani” muistelee, kuinka vuonna 1908 rabbiini Palej antoi luvan ensimmäiseen kokoontumiseen. Mutta oli mahdotonta saada vanhempia poikia mukaan, koska heitä kiinnosti vain tappeleminen ja asianosaiset olivat usein alakynnessä. Koska oli päätetty, että ikäraja seuraan olisi 13, ilmestyi perustamiskokoukseen vain 11 henkilöä. Vanhin oli 15-vuotias.

Kunpa olisimme saaneet edes jonkun vanhemmista pojista mukaan, olisi kokouksesta tullut edes jotain, mutta nyt ei ollut ketään joka voisi johtaa koko hommaa, ja siitä tuli täydellinen fiasko.⁴³

Kertomus jatkuu, kuinka vasta seuraavana vuonna urheilutoiminta pääsi käyntiin. Muun muassa lahjoituksilla saatiin hankittua joitain varusteita. Lopulta päätettiin ostaa vihdoinkin myös jalkapallo. ”Tällä tavoin luotiin pohja ensimmäiselle juutalaiselle urheiluseuralle Turussa.”⁴⁴ Kenties tämä osa tarinaa ei niinkään mahtunut tai haluttu virallisiin juhlaulkaisuihin, mutta se sopi yhteisön sisäiseen rennompaan muisteluun ajan jo kuluessa. Joka tapauksessa kaikissa Makkabén syntykertomuksissa varojen ja resurssien vähyyttä on haluttu korostaa. Lisäksi toistuu vanhemman sukupolven vastustus urheilua kohtaan.

Ensimmäinen maailmansota oli monin tavoin käännekohta, jonka seurauksena juutalainen yhteisö koki monia identiteettiä mullistavia tapahtumia, sekä Suomessa että kansainvälisesti. Vuonna 1917 voimakkaita tunteita herätti ns. Balfourin julistus, jossa Ison-Britannian hallitus lupasi edistää juutalaisen valtion perustamista Palestiinaan. Myös Turun juutalaiset nuoret päättivät perustaa sionistisen yhdistyksen, johon melkein kaikki seurakunnan nuoret miehet ja naiset liittyivät. Aatteen hyväksi alettiin kerätä varoja mm. juhlilla, esitelmätilaisuuksilla, tanssiaisilla ja etenkin arpajaisilla. Lisäksi toisen polven turkulaisjuutalaiset alkoivat vaikuttaa 1920-luvulla. He olivat miehiä ja nai-

⁴¹ *Makkabé 1920–1930*, 13–15.

⁴² Smolar & Hirschovits 2016, 35.

⁴³ *Front-Karolina* No 2, Feb. 1943, s.13. ”Skulle vi nu bara ha fått en enda av de äldre med, skulle det kanske ha blivit något av mötet, men nu var det ingen som kunde leda det hela, och det blev ett fullständigt fiasko.”

⁴⁴ *Ibid.* ”På detta sätt lades grunden till till den första judiska idrottsföreningen i Åbo.”

sia, jotka olivat tasa-arvoisia lain ja viranomaisten edessä.⁴⁵ Suomen juutalaisilla oli näin ollen 1918 lain nojalla lopultakin isänmaa, ja heillä oli nyt mahdollisuus järjestää elämänsä entistä laajemmalle pohjalle yhteiskunnassa. Yhteiselo ei kuitenkaan alkanut kovin siloisesti, sillä juutalaisten pitkän eristäytymisen aikana oli syntynyt näkymätön muuri heidän ja muun väestön välille. Samoin sisällissota repi maata. Sen pyörteissä Suomen juutalaiset pyrkivät suurimmaksi osaksi välttämään puolen valintaa.⁴⁶

Täydet kansalaisoikeudet toivat silti uutta itsevarmuutta suomalaiseen yhteiskuntaan kuulumisesta. Myös Turun juutalaisen seurakunnan urheilusta kiinnostuneet nuoret alkoivat järjestäytyä voimakkaammin Suomen itsenäistymisen jälkeen. Tähän on saattanut vaikuttaa osaltaan alussa mukana olleiden varttuminen. Vuoden 1970 julkaisussa seuran ensimmäinen puheenjohtaja Nathan ”Notke” Saks muistelee tarkemmin jatkoa seuran alkutaipaleesta. Ensimmäisen maailmansodan aikana etenkin jalkapalloonostus jatkui nuorempien keskuudessa. Joulukuussa 1919 Saks järjesti juutalaisen koulun tiloissa kokoontumisen urheiluseuran perustamiseksi. Nelisenkymmentä nuorta saapui paikalle, ja säännöistä ja nimestä keskusteltiin. Seura tulisi antamaan tilaa sekä jalkapallopelle että yleisurheilulle. Nimestä oli monia ehdotuksia. Lopulta valittiin yksimielisesti Makkab, tai jotta se kuulostaisi paremmalta suomeksi, Makkabé. Uudenvuodenpäivänä 1920 kokouksessa seura perustettiin virallisesti.⁴⁷

Tässä on huomattava, miten lähteissä on epäselvyyttä juuri Makkabé-nimen osalta. Virallisesti nimi J.I.F. Makkabé otettiin nimittäin käyttöön vasta 1923. Smolar ja Hirschovits kertovat myös, miten perimätiedon mukaan Makkabé-versio syntyi, kun rekisteröinnin yhteydessä viimeinen i-kirjain tulkittiin é:ksi.⁴⁸ Haastattelujeni yhteydessä kysyin asiaa, mutta kukaan ei tiennyt muuta erityisempää syytä. Kenties selvyyden vuoksi haluttiin tehdä eroa Helsingin nimeen. Vuoden 1930 julkaisuista eteenpäin todetaan vain, että 1923 vuosikokouksessa päätettiin nimen muutoksesta Makkabéksi ja seuran liittyvän SVUL:n ja Palloliittoon.⁴⁹ On myös huomattava, että Helsingin Stjärnan muutti nimensä Makkabiksi vasta 1934, voidakseen liittyä Maccabi World unioniin.⁵⁰ Lopullista syytä voi vain arvailla, mutta joka tapauksessa Turun seura on ilmeisesti ainoa, joka kantaa tätä variaatiota kansainvälisestä nimestä.

⁴⁵ Seela 2012, 36, 39.

⁴⁶ Torvinen 1989, 103–105.

⁴⁷ *Makkabé 1920–1970*, 3–4. Tätä versiota nimen historiasta ei löydy muista lähteistä.

⁴⁸ Smolar & Hirschovits 2016, 38.

⁴⁹ Ks. Esim. *Makkabé 1920–1930*, 21, ja *1920–1945*, 6.

⁵⁰ Smolar & Hirschovits 2016, 50.

Juutalaisten urheiluseurojen alkuaikojen identiteetin kannalta on myös huomattava, miten poliittisesti jakautunut Suomen urheilukenttä oli tuolloin. Päälimmäinen jako oli porvaristaustaisempi SVUL ja Työväen urheiluliitto TUL. Siinä missä SVUL näki urheilullisen toiminnan tärkeäksi Suomen puolustusvalmiuden kannalta, TUL puolestaan koki urheilun jälleen erääksi työväenluokan sosiaalisen taistelun kentäksi. Aina-kin Helsingissä Makkabi oli painottuneempi porvarilliseen leiriin. Tämä on nähtävä puolestaan osana juutalaisten nopeaa suomalaistumisprosessia, joka kiihtyi 1930-luvulla. He assosioituivat enimmäkseen suomenkieliseen poliittiseen oikeistokeskustaan, ns. ”valkoisiin”.⁵¹ Toisaalta Torvinen tuo esiin, etteivät Suomen juutalaiset sisällissodassa yleisesti halunneet edustaa kumpaakaan puolta.⁵² Kaikki juutalaiset urheilijat eivät myöskään olleet Makkabin riveissä, vaan myös työväen seuroissa. Esimerkki yhteisön moninaisuudesta on ollut nyrkkeilijä Moses Jankeloff. Hän on muistellut kokeneensa olevansa enemmän kotonaan TUL:ssä kuin Makkabissa ja etenkin sosiaalidemokraateissa. Hänen mukaansa siellä oli hyvin ymmärrystä juutalaisten asemaan.⁵³

Tähän ajankohtaan liittyy Suomessa myös kansalaisuusosoikeuksien myötä juutalaisen niin sanotun kaksoisidentiteetin vahvistuminen. Vanhan juutalaisen oppikirjan mukaan heidän isänmaansa oli se, jossa he olivat syntyneet tai joka antoi heille elämisen mahdollisuudet. Mutta samalla tuli jokaisen juutalaisen toimia Palestiina-kodin puolesta. Eräässä kirjoituksessa 1918 tuodaan ilmi, kuinka Suomen juutalaiset olivat valmiita uhraamaan isänmaansa puolesta kaikkensa uskollisina kansalaisina, mutta he ovat samalla sidottuja yhteen maailmanlaajuiseen uskonveljeyteen.⁵⁴ Makkabén jäsenet kokivat myös olevansa samalla osa Suomen kansallista urheiluliikettä, mutta taustalla oli lisäksi juutalaista identiteettiä korostava sionistinen aate. Näin ollen Makkabén syntyyn vaikutti laaja 1800-luvun aatteiden risteäminen. Muun muassa nationalismi, antisemitismi ja sionismi loivat yhdessä urheiluaatteen kanssa kontekstin, jossa Turun juutalaiset nuoret päättivät harrastaa urheilua valtaväestön tapaan. Seuraavalla vuosikymmenellä tähtäimessä olikin päästä osaksi kotimaan urheilukenttää ja sitä kautta suomalaista yhteiskuntaa. Samalla siihen yhdistyi halu näyttää juuri oman ryhmän kykyjä.

⁵¹ Gasche & Muir 2013, 130.

⁵² Torvinen 1989, 103–105.

⁵³ Gasche & Muir 2013, 131.

⁵⁴ Torvinen 1989, 103–104.

2.2 Menestystä ja uutta itsetuntoa 1920-luvulla

Sodan jälkeinen aika vuoteen 1933 asti oli juutalaisten seurakuntien järjestäytymisen ja toimintamuotojen vakiintumisen aikaa.⁵⁵ Kolmessa Suomen yhteisössä asui tuolloin noin 200 taloudessa 2000 henkeä. Yhteisön pienestä koosta huolimatta juutalainen kulttuurielämä oli vilkasta. Helsingissä oli koulutoiminnan lisäksi useita yhdistyksiä ja organisaatioita eri ikäryhmille. Tarjolla oli muun muassa urheilua, partiota, kuoroa ja teatteritoimintaa.⁵⁶ Samalla tavoin Turussa kulttuurinen toiminta tiivistyi 1920-luvulla. Muun muassa naisten sionistisen yhdistyksen Wizon Turun jaosto ja sionistinen nuori-soyhdistys Kadimah tekivät parhaansa saadakseen Turkuun kiinnostavia luennoitsijoita ja elokuvia. Lisäksi ne olivat järjestämässä juhlia ja muuta toimintaa, joka lisäisi jäsenien tietoisuutta omasta kulttuuristaan.⁵⁷ Samoin Makkabé oli osa tätä voimakkaamman ja uuden juutalaisen identiteetin ilmaisua. Naisten aktiivisuuden puolesta Turussa on huomattava, että he olivat heti Makkabén perustamisesta lähtien 1920-luvun alussa seuran toiminnassa mukana, kun taas Stjärnanissa naisjaosto perustettiin vasta 1931.⁵⁸

Tarkasteltaessa Makkabén taivalta 1920-luvulla nousee esiin suuri innostus ja etenkin jalkapallon vahva suosio. Jo ensimmäisenä vuonna oli kaksi joukkuetta kasassa. Useita harjoitusotteluita pelattiin muiden paikallisten seurojen kanssa. Vuonna 1922 joukkue uskalsi astua yleisön eteen. Ensimmäinen virallinen ottelu oli Helsingissä Stjärnania vastaan, jota Turusta lähti seuraaman 50-päinen huutosakki. Etukäteen Makkabén pelaajat pelkäsivät jäävänsä alakynteen Helsingin seuran ollessa paljon kokeenempi ja menestyneempi urallaan. Ottelu oli historiallinen, koska se oli ensimmäinen Suomessa, jossa kaksi juutalaisjoukkuetta kohtasi. Molempien joukkueiden yllätykseksi tasaväkinen ja kuuma peli päättyi kuitenkin 2-2.⁵⁹ Ottelu vaikuttaa olleen merkityksellinen molemmille seuroille. Siitä löytyykin paljon värikkäitä kuvauksia sekä Turun että Helsingin puolelta. Edellä mainittu ottelu näyttää jääneen Makkabén mieliin itsetuntoa suuresti kohottaneena. Tuloksista tuntuu myös olevan eri versioita lähteissä. Tässä on aistittavissa näiden kahden seuran jatkuvaa jännitettä.

⁵⁵ Torvinen 1989, 116.

⁵⁶ Ekholm & Muir 2017, 176.

⁵⁷ Seela 2012, 41.

⁵⁸ Smolar & Hirschovits 2016, 58. Perehdyn tarkemmin naisten asemaan Makkabéssa seuraavassa ja viimeisessä käsittelyluvussa.

⁵⁹ *Makkabé 1920–1930*, 20–21, *1920–1960*, 5–8.

Pääkaupungin seuran oma ”*Stjärnan*”-lehti kertoi tarkasti ottelun ja koko vierailun kulusta. Rautatieasemalla oli sunnuntaiaamusta huolimatta⁶⁰ virallinen vastaanotto Turun joukkueelle. ”Åboiitit tulevat, åboiitit tulevat! -kaikui Henrikinkadun kulmilla.”⁶¹ Yleisöä saapui runsaasti kentälle. Sekä vanhat että nuoret ilmaantuivat katsomoon. ”Åboiitit” yllättivät pelaamalla tasapelin jatkoajan jälkeen. Makkabékin oli nimittäin olettanut tuloksen olevan lähinnä 10-0 Makkabin hyväksi heidän aikaisemman kokemuksensa perusteella. Näin ollen turkulaiset suoriutuivat yllättävän hyvin ja kunnia-kaasti. Ottelun jälkeen seurasivat ”ilomieliset hipat” ravintola Kaisaniemessä, jossa pidettiin paljon puheita. Niissä Turun seura todettiin ottelun moraaliseksi voittajaksi:

Ilta soljui parhaimmassa yhteishengessä, ja tunnelma oli korkein mahdollinen. [- -] puhui kansallisesta näkökulmasta ja painotti, että oli jo aikakin Suomen juutalaisen nuorison yhdistyä, jotta voisi tarvittaessa näyttää yhteistä voimaa ja juutalaista mielenlaatua ja kohotti ”seitsenkertaisen” eläköön-huudon juutalaiselle nuorisolle. Sen jälkeen alkoi tanssi riemukkaana ja eläväisenä pitkälle pikkutunneille saakka.⁶²

Seuraavana päivänä käytiin vielä yhdessä piknikillä Seurasaarella. Seuraava *Stjärnan* ilmestyi sen verran pelin jälkeen, että siitä löytyy myös kiitoskirjeitä Turusta. Niissä tulee ilmi vierailun merkitys sekä urheilullisesti että seurojen yhteistyön puolesta.⁶³

Jatkossakin ottelut nimenomaan Helsingin seuraa vastaan olivat välillä hyvinkin kuumia, mikä puolestaan houkutteli paljon yleisöä kentän laidoilta. Kannattajat ottivat äänekkäästi kantaa pelin kulkuun. Eräs ystävyysottelu 1924 käytiin niin kuumissa tunnelmissa, että se jouduttiin jopa keskeyttämään. Yhteistyö katkesi yli puoleksi vuodeksi, kunnes *Stjärnan* ehdotti ”juutalaista sovittelua”, jota rakentamaan kelpasi vain toinen juutalaisseura Viipurin Kadur. Yhteistyö oli silti hyvällä perustalla, sillä kolmen seuran jalkapalloilijat muodostivat vuonna 1927 yhteisjoukkueen pelatakseen Revalissa (Tallinnassa) Viron huippujoukkueita Kalevia ja Sportia vastaan. Matkan antina olivat yllättävän tasaväkiset ottelut ja yleisömenestys. Suomalaiset matkasivat onnistuneesti Vieroon myös vuonna 1930 yhteisjoukkueen, kannattajien ja laulukuoron voimin.⁶⁴

⁶⁰ Juutalaisten urheiluseurojen pelit olivat usein sunnuntaisin, sillä juutalainen pyhäpäivä sapatti kestää n. perjantai-illasta lauantai-iltaan.

⁶¹ *Stjärnan* no. 4, 1922, 1. ”Åboiterna komma! Åboiterna komma, ljöd i alla Henriksgatans hörn, ”

⁶² *Stjärnan* no. 4, 1922, 1–4. ”Kvällen förflöt i bästa sämja, och stämningen var den högsta möjliga. [- -] som talade ur nationell synpunkt och betonade, att det redan vore på tiden, att den judiska ungdomen i Finland sammanslöte sig för att vid behov visa enig styrka och judiskt sinnelag och utbragte ett ”sjudundrande” leve för den judiska ungdomen i Finland. Därpå trädde dansen med liv och lust till långt in i småtimmarna.”

⁶³ *Stjärnan* no. 4, 1922, 4.

⁶⁴ Smolar & Hirschovits 2016, 42–45, 92–93.

Makkabéille 1920-luku ylipäätään oli menestyksestä aikaa. Vuonna 1923 SVUL:n ja Palloliittoon liittymisen yhteydessä valittiin sini-musta-valkoinen⁶⁵ peliasu. Pian koitti ensimmäinen virallinen osallistuminen Turun piirin toiseen jalkapallosarjaan. Makkabé voittikin sen vuosina 1925 ja 1929. Menestyksiä koettiin seuraavina vuosina myös mm. erilaisissa ystävyys- ja pokaalipeleissä. Makkabé suoriutui hyvin myös Viipurin juutalaista seuraa Kaduria vastaan. Kansallisella tasolla tärkeä hetki oli, kun 1928 Suomen mestaruuskilpailuissa Makkabé pääsi semifinaaleihin saakka pelattuaan Turun palloseuraa (TPS) vastaan 1-0. TPS voitti mestaruuden kaksi viikkoa myöhemmin, joten tulos oli Makkabéille hyvin kunniallinen. Samoin Revalin tasaväkisissä otteluissa 1927 oli Suomen yhteisjoukkueessa 8 makkabélaista.⁶⁶ Vuonna 1924 jäsenluku oli jo 92, joista 32 naisia. ”Jopa kymmenvuotisjuhlakin vietettiin, jossa esitettiin loistava revyy F. Fiedlerin johdolla.”⁶⁷ Makkabéille 1920-luku vaikuttaakin olleen aikakausi, joka kohotti etenkin jalkapallon osalta vahvasti itsetuntoa ja juutalaista identiteettiä.

Muissakaan seuroissa toimimista ei pidetty mahdottomana ainakaan yksittäistapauksina. Makkabéssa aloittaneiden tai pelanneiden mainitaan toisinaan vaikuttaneen juutalaisten urheiluseurojen ulkopuolella. Esimerkiksi vuonna 1925 Makkabé menetti jalkapallokaptteeninsa ”Bullenin” Helsinkiin, joka siellä myöhemmin pelasi ”Kiffenisissä”⁶⁸. Makkabén maalivahti pelasi myös eräässä ottelussa TPS:n riveissä.⁶⁹ Kulttuurisen identiteetin kannalta on silti pohdittava, mitä vaihtoehtoja tuossa ajassa olevilla ihmisillä oli. Mitä he kokivat voivansa tehdä ja mitä ei? Olivatko juutalaisten omat urheiluseurat tänä aikana vain vapaaehtoista yhdessäoloa tai sionistisen ajattelun mukaan juutalaisen identiteetin vahvistamista? Vai oliko taustalla myös pakottavia syitä? Miksi Suomen juutalaisissa yhteisöissä nuoret harrastivat lähinnä omissa urheiluseuroissaan, eivätkä esimerkiksi aina liittyneet joihinkin paikallisista suuremmista urheiluseuroista? Isoilla paikallisseuroillahan olisi saattanut olla muun muassa paremmat resurssit eri lajien harrastamiseen.

Tutkijat Laura Ekholm ja Simo Muir toteavat, ettei sotien välisenä aikana Suomessa ollut ainakaan laillista sortoa juutalaisia kohtaan. Tuona aikana varttunut nuoriso oli usein jo toisen tai kolmannen polven helsinkiläisiä, turkulaisia tai viipurilaisia. He olivat ensimmäisiä perheessään, jotka kasvoivat aikuisuuteen Suomen kansalaisina.

⁶⁵ Myöhemmin asu vaihtui musta-valkoiseksi. Makkabilla oli ensin nämä värit, ja siitä haluttiin erottua.

⁶⁶ *Makkabé 1920–1945*, 7–8.

⁶⁷ *Makkabé 1920–1960*, 5–8. Fredrik ”Bevan” Fiedler kirjoitti, ohjasi ja valitsi musiikit useisiin revyihin ammattitaidolla. Leo Kjisikin haastattelu 19.12.2019.

⁶⁸ Kronohagens idrottsförening, KIF.

⁶⁹ *Makkabé 1920–1945*, 6–8.

Usein he muistuttivat paljon ikäisiään. Ainakin Helsingissä he kävivät oppikoulun ja käyttivät suosittuja lempinimiä. Myöhemmin, aina voidessaan, he halusivat olla mukana esimerkiksi suojeluskuntatoiminnassa. Silti suomalainen yhteiskunta laajemmin katsoi juutalaisten olevan edelleen ”ulkomaisia”, eivätkä osa uutta kansallisvaltiota. Heihin liittyi syviä ennakkoluuloja ja pelkoja, jotka liittyivät lähinnä mielikuvissa koettuun juutalaisuuden kuvaan.⁷⁰

Turun seurakuntaa tutkinut Jacob Seela toteaa, miten kansalaisoikeudet paransivat juutalaisvähemmistön ja kaupungin muiden asukkaiden välisiä suhteita. Mutta vaikea taloudellinen tilanne 1920-luvulla ja seuraavalla vuosikymmenellä alaa vallannut kansallismielinen ideologia saivat valitettavasti eräät piirit levittämään antisemitistisiä syytöksiä. Tästä huolimatta Seela kirjoittaa, että mikäli unohdetaan moniselitteisyydet ja vihjailut, voitaneen sanoa, että minkäänlaista kollektiivista juutalaisvihaa ei Turussa koettu kyseisenä ajanjaksona.⁷¹ Kontekstina aikansa ilmapiiriin on silti otettava huomioon suomalaisten ennakkoluulot ylipäättään erilaisuutta kohtaan. Kulttuurihistorioitsija Marjo Kaartinen on tuonut esiin asenteitamme etenkin Afrikkaa kohtaan 1900-luvulla. Samalla hän paljastaa eri vuosikymmenien rasistista diskurssia. Hän toteaa tutkimuksessaan, kuinka rasistinen ja etenkin piilorasistinen kulttuurimme on. Sama toiseuden kokemus ja vieraan pelko on sovellettavissa muihinkin vähemmistöihin.⁷² Näin ollen juutalaisten kokema syrjintä ei aina ole ollut varsinaista järjestäytyntä antisemitismiä, vaan se on ollut osa laajempaa kulttuurista toiseuden käsittelyä.

Oliko juutalaisilla nuorilla sitten muuta mahdollisuutta harrastaa kuin omissa seuroissaan sotien välisenä aikana? Tutkijat Gasche ja Muir haluavat tuoda esiin, miten suomalaisjuutalaiset urheilijat kohtasivat ennakkoluuloja ja syrjintää jo ennen kansallis-socialismin vaikutusta urheilun saralla. 1920-luvulla oli tapauksia, joissa juutalaisia ei päästetty valtaväestön urheiluseuroihin etnisen taustansa vuoksi. Suurin osa tästä syrjinnästä tapahtui taka-alalla, eikä tullut yleisen huomion kohteeksi. Oli myös keskusteluja siitä, voivatko juutalaiset edustaa Suomea kansainvälisissä kisoissa.⁷³ Makkabéta onkin tarkasteltava osin tässä kontekstissa, vaikka alkuperäislähteet eivät tuo suoraan esiin etnisen syrjinnän vaikuttaneen seuran alkuaikoina. Kuten aiemmin mainitsin, Helsingissä Makkabin perustajan kerrotaan urheilleen ensin ei-juutalaisessa seurassa. Nuori sukupolvi haki tuolloin paikkaansa juutalaisen ja suomalaisen identiteetin välillä. Jonkun

⁷⁰ Ekholm & Muir 2017, 175–176.

⁷¹ Seela 2012, 48.

⁷² Kaartinen 2005, 19, 153.

⁷³ Gasche & Muir 2013, 128–129.

halutessa identifoitua lähemmäs valtaväestöä, eivät ovet aina auenneetkaan. Tämä on saattanut vahvistaa vähemmistöön kuulumisen identiteettiä. Se on samalla voinut luoda voimakasta halua näyttää kykynsä urheilun saralla juuri oman seuran ja ryhmän nimissä.

Ulkoisesti Makkabé ei tuntunut kärsineen aikansa ilmapiiristä. Seura pystyi toimimaan urheiluseurana muiden joukossa. Lähteiden mukaan vuoden 1920 jälkeen toiminta seurasi järjestäytymisen tasolla hyvin pitkälti muiden suomalaisten urheiluseurojen mallia. Makkabé liittyi jäseneksi suurempiin keskusjärjestöihin, ja lähti kilpailemaan samoissa kisoissa ja sarjoissa kuin valtaväestökin. Julkaisujen mukaan Makkabéssa etenkin jalkapallo oli nuorten kiinnostuksen kohteena, mutta myös yleisurheilu. Samat henkilöt saattoivat harrastaa molempia. Näiden urheilun haarojen välillä käytiin jatkuvaa ystävällismielistäkin väantöä resursseista ja seuran painotuksista. Jalkapallo oli kentties lopulta rakkain ”kuningaslaji”, mutta suurin yksittäismenestys saatiin yleisurheilusta.

Erään henkilön menestys onkin noussut tärkeäksi tekijäksi Makkabéille, vaikka hänen suurimmat saavutuksensa olivat vasta kotiseurasta lähdön jälkeen. Kyseessä oli Elias ”Ellu” Katz (1901–1947). Itseasiassa juuri hänen ”menetyksensä” muille seuroille vaikuttaa olleen – ja olevan edelleen – Turun yhteisölle suuri harmin aihe. Samalla se on kertomus pienen yhdistyksen voimien vähydestä. Syvennyn Katzin vaiheisiin seuraavaksi tarkemmin, sillä hän on ollut selvästi tärkeä henkilö koko Turun juutalaisen yhteisön identiteetille. Tämä legendaarisen maineen saanut juoksija nouseekin esiin kaikissa Makkabéta koskevissa seuran omissa julkaisuissa.

Katzin suurimpiin urheilusaavutuksiin kuului vuoden 1924 Pariisin olympiakisat. Niissä hän sai kultamitalin 3000 metrin joukkuekilpailuissa yhdessä Ville Ritolan ja Paavo Nurmen kanssa sekä hopeamitalin 3000 metrin estejuoksussa.⁷⁴ Makkabéssa muistellaan lämmöllä hänen alkuvaiheitaan Turussa. Teksteissä häneen viitataan vain lempinimellään ”Ellu”. Katz pelaili jalkapalloa seurakunnan muiden nuorten kanssa jo ennen Makkabén perustamista. Hän toimi virallisen seuran perustajajäsenenä ja ensimmäisessä hallituksessa kalustonhoitajana. Vuoden 1920 yleisurheilun seurakilpailuissa Katz ”keksittiin” juoksijalupauksena, joka jätti muut kirkkaasti jälkeensä. Seuran johto kiinnitti heti huomionsa Katzin juoksijan lahjoihin ja teki kaikkensa, jotta hän ryhtyisi harjoittelemaan säännöllisesti.⁷⁵

⁷⁴ Ks. esim. *Makkabé 1920–1955*, 6 ja Seela 2012, 41.

⁷⁵ Ks. esim. *Makkabé 1920–1960*, 5–6.

Vuoden 1945 juhlaulkaisu kuvaa Katzin seurasta lähtöä yksityiskohtaisimmin seuraavasti. Hänen tuloksensa olivat 1921 sillä tasolla, että hänen olisi aika päästä kilpailemaan seuran ulkopuolellakin. Tuolloin Makkabén puheenjohtaja ehdotti liittymistä SVUL:n, jotta Katz voisi edustaa seuraa suuremmissa kisoissa. Joidenkin hallituksen jäsenten mukaan liittyminen SVUL:n ei olisi taloudellisesti mahdollista. He olivat myös jo olleet yhteydessä Turun urheiluliiton puheenjohtajaan. Katz voisi edustaa TUL:a sillä ehdolla, että he myös ottaisivat vastuulleen hänen valmentamisensa. Ehdotus SVUL:n liittymiseksi hylättiin. Ei auttanut, vaikka Makkabén puheenjohtaja ehdotti itse huolehtivansa pääoman hankkimisesta mm. Katzin matkoja ja hierontaa varten. Jotta seuran jakautuminen vältettäisiin, järjestettiin ylimääräinen yhdistyskokous. Katz hallituksen jäsenenä pysyi itse neutraalina eikä antanut mitään lausuntoja. Lopulta hänen lähtönsä TUL:n hyväksyttiin. ”Mutta kiitos tämän päätöksen menetti Makkabé Ellun ainiaaksi. Sen sijaan suomalainen yhdistys Urheiluliitto ja juutalainen seura ruotsinkielisellä nimellä Stjärnan saivat ylpeillä hänen saavutuksillaan.”⁷⁶ Tämän kertomuksen riveiltä on luettavissa halu selvittää jälkipolville tarkoin, miksi turkulainen juoksijalupaus ei jatkanutkaan Makkabén riveissä. Samoin rivien välistä on luettavissa hienoista katkeruutta ja kenties edelleen jakautuneisuutta seuran ja seurakunnan sisällä. Liittyyhän Makkabé 1923 joka tapauksessa SVUL:n.

Mielenkiintoista on myös, että Helsingin Makkabin juhlaulkaisussa 1996 ei mainita Katzin suhteen Makkabéta lainkaan. Siinä kerrotaan vain hänen olleen Paavo Nurmen suojatteja. Nurmi sai lahjakkaan Katzin suostutelluksi Turun Urheiluliittoon.⁷⁷ Joka tapauksessa Makkabé-ajan jälkeen Katzista tuli aluksi Turussa Paavo Nurmen seurakaveri. Hän muutti 1921 Helsinkiin ja liittyi Stjärnanin jäseneksi. Syntymäkaupunki kuitenkin houkutteli, ja hän kävi myös pelaamassa Makkabén riveissä jalkapalloa. Katz muutti 1925 Berliiniin, mutta kävi kilpailemassa toisinaan Suomessa. Vuonna 1932 hän muutti Palestiinaan juutalaisvastaisen ilmapiirin kovennettua. Siellä hän mm. valmensi ja toimi kiertävänä elokuvakoneen käyttäjänä brittijoukkojen varuskunnissa. Katz menehtyi traagisesti 1947 sala-ampujan uhrina.⁷⁸ Katz oli tuolloin jo ehditty valita johta-

⁷⁶ *Makkabé 1920–1945*, 6. ”Men tack vare detta beslut förlorade Makkabé Ellu för alltid. Det var den finska föreningen Urheiluliitto och den judiska föreningen med det svenska namnet Stjärnan, som fick stoltsera med hans prestationer.”

⁷⁷ *Makkabi 1906–1996*, 17.

⁷⁸ Smolar & Hirschovits 2016, 107–112.

jaksi Israelin Lontoon olympialaisiin 1948 lähtevään joukkueeseen.⁷⁹ Makkabén vuoden 1930 julkaisussa hänestä todetaan seuraavaa:

Onhan selvää, ettei hän olisi voinut jäädä ahtaaseen piiriimme. Niin kuin kotka tarvitsee paljon ilmaa siipiensä alle, tarvitsi hän parempia olosuhteita ja suuret tehtävät odottivat häntä. Mutta menestyksestään huolimatta hän pysyi aina samana yksinkertaisena toverina. [- -] Kunnia sellaiselle miehelle. Kasvattakoon Kansamme monia sellaisia poikia.⁸⁰

Katzin hahmo on säilynyt edelleen myyttisenä Makkabélla ja Turun seurakunnalle. Hänen kuvansa koristaa esimerkiksi vuoden 1960 juhlaulkaisun kantta. Vuonna 1970 Turun sanomissa Makkabén 50-vuotisjutussa Katz mainitaan seuran menestyneimpänä urheilijana, ilman mainintaa muiden seurojen osallisuudesta.⁸¹ Joka tapauksessa, kenties hänen menestyksensä heti seuran alkuaikoina auttoi myös omalta osaltaan nostamaan urheilun hyväksyttävyyttä koko yhteisössä ja kollektiivista itsetuntoa.

Eräs tärkeä ulottuvuus juutalaisuuden ja Makkabén aineistossa on havainnoida jatkuvuuden ja muutoksen prosesseja. Tutkija Laura Ekholm kirjoittaa, kuinka tällaisten urbaanien, ylirajaisten vähemmistöyhteisöjen tutkimuksessa on havaittavissa selvä ristiriita. Näiden yhteisöjen maailma on toisaalta monimutkainen paikallisten ja ylirajaisten yhteyksien verkosto. Se ylittää kielirajat ja kokee juuri sellaisia kulttuurisia kohtaamisia, jotka hiljalleen muuttavat niitä paikallisissa olosuhteissaan. Ja toisaalta näiden yhteisöjen olemassaolo on riippuvainen nimenomaan sukupolvet ylittävästä jatkuvuudesta. Tämä on juuri se seikka, joka saa vähemmistöyhteisöt säilyttämään historiallisen tietoisuutensa niin yllättävän vakaina.⁸² Myös Turun juutalainen yhteisö tasapainoili jatkuvuuden ja muutoksen välillä. Urheilutoiminta oli osa tätä prosessia.

Sukupolvien välisten jännitteiden kannalta on huomattava, kuinka kansalaisoikeuksien ja seuran virallistumisen jälkeen tilanne on ollut erilainen kuin nuorten aloittaessa seuratoiminnan. Eräs 1920-luvun tilanteeseen näkökulmaa tuova yksityiskohta on säilynyt merkityksellisenä muistitietona ja humoristisina tarinoina moniin myöhempiin julkaisuihin. Vuonna 1924 Makkabé sai nimittäin yksityislahjoituksen avulla oman pukukopin, joka oli Turun urheilupuistossa ensimmäinen yksityisen urheiluseuran omis-

⁷⁹ *Makkabi 1906–1996*, 17.

⁸⁰ *Makkabé 1920–1930*, 40–41. ”Det var ju klart att han icke kunnat stanna i vår trånga krets. Liksom örnen behöver mycket luft under sina vingar, behövde han och större och bättre förhållanden och stora uppgifter väntade på honom. Men oaktad framgångar förblev han alltid samma enkla kamrat. [- -] Heder över en sådan karl. Mätte vårt Folk uppfostra många sådana söner.”

⁸¹ Turun sanomat 21.2.1970: lehtileike Makkabén johtokunnan pöytäkirjassa 22.2.1970, KA.

⁸² Ekholm 2013, 13.

tama.⁸³ Aiemmin vaatteita oli vaihdettu puskipissa tai läheisessä vajassa, mutta tilanne oli silti hankala. Seurakunta ei ollut suostunut auttamaan. Sen johtokunnassa yksi uskollinen tukijakin oli äänestänyt kieltävästi. Eräs Makkabén jäsenistä sai ajatuksen, että he menisivät pyytämään yrittäjä herra Josef Kjisikiltä taloudellista tukea. Kjisik oli osoittanut kiinnostusta urheiluun ja erityisesti Makkabén pyrkimyksiin. Hänen luokseen mentiin nöyrinä, ja Kjisik vastasi myöntävästi. Näin sai alkunsa ”Kopiksi” nimetty Makkabén ensimmäinen oma tila.⁸⁴ Tästä ja muusta tuesta Kjisik nimettiin jo heti alussa seurakunnan kunniajäseneksi.⁸⁵ Hän oli myös koko seurakunnan merkittävin lahjoittaja, jonka anteliaisuus oli tärkeää niin uskonnollisissa, sosiaalisissa kuin urheilujärjestöissäkin. Hänestä tuli myös 1920- ja 1930-luvuilla seurakunnan puheenjohtaja.⁸⁶ Näin ollen seurakunnan jäsenissä oli alkuvaiheissa joitain nuorten urheilutoiminnalle myönteisiä aikuisia, jotka olivat tärkeitä yhdyshenkilöitä vanhempaan sukupolveen. Makkabén toiminnan alkuvaiheissa risteävätkin niin aikansa ylirajaiset aatteet kuin yhteisön eri sukupolvien käsitysmaailmatkin.

Makkabén ensimmäinen vuosikymmen päättyi joka tapauksessa positiivisissa tunnelmissa. Vuoden 1930 juhlijulkaisun alkupuheen loppu korostaa tätä.

Kyllä, voimme olla täysin tyytyväisiä työhömmе. Emme kuitenkaan ole saavuttaneet lopullista päämäärää, mutta kuljemme oikealla tiellä, joka voi johtaa tavoitteidemme saavuttamiseen, ja olemme jo antaneet maallemme voimakkaita ja täysarvoisia kansalaisia. Näillä tiedoilla voimme tänä juhlallisena hetkenä yhdistyä jatkamaan työtä, ja sitä kautta palvelemaan ei vain juutalaista nuorisoa vaan myös isänmaatamme.⁸⁷

Tästä ja julkaisun muista sitaateista voi hahmottaa monia Makkabén ja myös koko Suomen juutalaisen yhteisön kulttuurisen identiteetin kysymyksiä kyseisessä ajassa. Etenkin etninen identiteetti tulee esiin sanavalinnoissa, kuten edellisessä Katziin liittyvässä sitaatissakin. Teksteissä vilahtelevat nationalismiin innoittamat sanat Suomesta kuten *maamme* ja *isänmaamme*. Lisäksi mainitaan *Kansamme* isolla alkukirjaimella, viitaten puolestaan juutalaisiin. Sanat paljastavat monia kysymyksiä Suomen juutalaisen yhteisön kaksoisidentiteetistä. Yllä on luettavissa toisaalta aikansa Suomen kansallisen henkistä diskurssia, mutta se herättää myös kysymyksiä ”lopullisesta päämäärästä”. Vii-

⁸³ *Makkabé 1920–1955*, s.6 ja *Makkabé 1920–1960*, 19.

⁸⁴ Ks. esim. *Makkabé 1945*, s. 30.

⁸⁵ Ks. esim. *Makkabé 1920–1930*.

⁸⁶ Seela 2012, 21.

⁸⁷ *Makkabé 1920–1930*, 9. ”Ja, vi kunna vara fullt nöjda med vårt arbete. Vi hava visserligen icke nått det slutliga målet, men vi vandra på den rätta vägen, som kan leda oss till förverkligandet av våra strävanden, och vi hava redan givit vårt land kraftiga och fullt värdiga medborgare. Med dessa fakta för ögonen må vi i detta högtidliga ögonblick återförena oss till fortsatt arbete och därigenom gagna icke endast den judiska ungdomen utan även vårt fosterland.”

tattiinko siinä sionistisiin tavoitteisiin missä määrin? Täyteen yhdenvertaisuuteen ja hyväksyntään suomalaisessa yhteiskunnassa? Tässä on jälleen nähtävissä ylijäinen risteämä, joka paljastaa laajemmin aikansa juutalaisuuden haasteita. Joka tapauksessa Suomen juutalaiset jatkoivat paikkansa etsimistä yhä kansallisvaltiohenkimmässä maassa ja painostavassa kansainvälisessä poliittisessä tilanteessa.

3. Vastatuulta ja raskaita aikoja (1930–1945)

3.1 Toiminta hiljenee 1930-luvulla

Ajat muuttuivat jälleen vaikeampaan suuntaan sekä Makkabéille että koko juutalaiselle yhteisölle. Taustalla vaikuttivat etenkin vuodesta 1933 eteenpäin Saksassa nousut kansallissosialismi ja juutalaisvainot, jonka aallot näkyivät myös Suomessa. Tämä ajanjakso on juutalaisten historiassa selkeä murroskohta, joten koen sen vaativan yksityiskohtaisempaa käsittelyä. Lähdenkin tässä alaluvussa ensin analysoimaan sekä ajanjakson kontekstia että suomalaista historiankirjoitusta.

Tutkimuskenttä on tässä aikakaudessa antisemitismin suhteen osin jakautunutta. Yleisesti ottaen suomalaiset tutkijat kuten Eero Kuparinen, Taimi Torvinen ja Jari Hanski ovat aiemmin todenneet, että Suomessa antisemitismi jäi lopulta varsin vähäiseksi tai lähinnä pienempien piirien sisään. Toisaalta viime vuosina Suomen juutalaisen kulttuurin tutkijat kuten Ekholm, Muir ja Seela ovat tuoneet esiin enenevässä määrin pinnan alla kytenyttä juutalaisvastaisuutta ja siitä esimerkkinä erinäisiä tapauksia. He haluavat luoda uutta keskustelua Suomen sodanjälkeiseen historiankirjoitukseen ja antisemitismia ympäröivään hiljaisuuteen. Joka tapauksessa kaikki tutkimukset on huomioitava kontekstina tässä alaluvussa tarkasteltavaan aikakauteen. Vaikka kotimaan tilanne ei olisikaan ollut 1930-luvulla vielä kriittinen, ovat todennäköisesti pelkästään Keski-Euroopasta kantautuneet uutiset vaikuttaneet Suomen juutalaisten yhteisöjen mieliloihin ja samalla vähentyneeseen urheilutoimintaan.

Torvisen mukaan myös kulttuurielämä oli kituvaa, ja juutalaiseen kouluun Helsingissä ei ollut tarpeeksi lapsia valtionavustusta varten. Lisäksi assimilaatiosta kannettiin huolta eri uskontokuntia edustavien avioliittojen lisääntyttyä. Myös nimiä muutettiin suomalaissointuisiksi.⁸⁸ Tutkijat Ekholm ja Muir ovat tutkineet tätä ilmiötä, jossa vuosina 1933–1944 noin joka viides Helsingin juutalainen perhe muutti lähinnä slaavilaisen sukunimensä suomalaiseen tai ruotsalaiseen suuhun sopiviksi. Samalla seurakunnan vaatimus oli, että nimillä tulisi olla jokin kytkös hepreaan. Seurakunta oli mukana ehdottamassa ja hyväksymässä vastineita tähän. Nimenvaihdon katsottiin yhtäältä voivan helpottaa elämää valtaväestön parissa. Se oli osa maanlaajuista kansallishenkistä nimien suomalaistamista. Toisaalta se antoi uudenlaisen identiteetin. Uusi juutalainen ei edustaisi enää ulkomaista elementtiä yhteiskunnassa, vaan olisi aktiivinen toimija, joka

⁸⁸ Torvinen 1989, 127–129.

ottaisi tulevaisuuden omiin käsiinsä. Juutalaisen yhteisön näkökulmasta uudet nimet palvelivat juuri tätä tarkoitusta.⁸⁹ Jacob Seela kertoo, miten Turussakin juutalaisvastaisuuden aikana eräät perheenisät muuttivat slaavilaiset sukunimensä paremmin kotimaahan sopiviksi. Myös heprealaisia sukunimiä alettiin käyttää.⁹⁰

Kasvavassa kansallismielisessä ilmastossa 1930-luvulla juutalaiset kääntyivät enimmäkseen oikealle. Laajempi kielikysymys yhteisössä liittyi samaan suomalaistumishaluun. Vuonna 1931 Helsingissä keskustalainen sionistinen nuorisjärjestö *Hatchijo* vaati, että kaupungin juutalaisen koulun opetuskieli muutettaisiin ruotsista suomeksi. Tämä tapahtuikin vaiheittain 1933–1941. Lisäksi monet seururan jäsenistä liittyivät Suojeluskuntiin, joka palveli sekä nationalistista ihannetta että sionistisia tavoitteita. Tähän kielelliseen ja poliittiseen kehitykseen on saattanut liittyä myös Stjärnanin 1932⁹¹ alullepantu nimenvaihto ruotsista hepreaan Makkabiksi. Juutalaisissa urheiluseuroissa nimessä esiintyvä ”tähti” nimittäin tarkoitti yleensä sosialistisia tai kommunistisia suuntautumisia, kun taas Maccabi edusti sionistista oikeaa siipeä.⁹²

Yhdellä lohkolla seurakuntien toiminta olikin tuona aikana vilkasta, sillä sionistinen toiminta tuli entistä tärkeämmäksi kansallissosialistisen juutalaisvainon myötä. Mutta sionismin suuntaviivat aiheuttivat rajuja ristiriitoja Suomen yhteisön sisällä. Liikkeen voimaa maailmallakin vähensi nimittäin sen sisäinen jakautuneisuus. Osa halusi vain edes jonkinlaista mahdollisuutta muuttaa Palestiinaan, osa taas vaati juutalaisille omaa valtiota. Helsingissäkin perustettiin uusia yhdistyksiä aatemaailman jakaantuessa. Turussa sionistinen toiminta pysyi kuitenkin yhtenäisenä.⁹³ Ekholmin ja Muirin mukaan nimenvaihtojen takana oli myös osin sionistista ajattelua, mutta toisaalta suomalaisessa yhteiskunnassa samaan aikaan voimakkaana näkyneet kielikeskustelu. Lisäksi antisemitismi vaikutti taustalla juutalaisten valintoihin.⁹⁴ Kulttuurisen identiteetin kannalta onkin huomattava, miten osa juutalaisista halusi paineen alla kääntyä kohti radikaalimpaa uutta juutalaisuutta ja osa lähentyä valtaväestöä.

Suomessa juutalaisvastaisuus näkyi julkisesti lehtikirjoittelun lisääntymisenä ja yksittäisinä syrjintätapauksina. Näin tapahtui myös urheilun saralla. On huomattava, että juutalaiset urheilijat olivat näkyviä Suomen kentillä tuohon aikaan. Tutkijat Gasche ja

⁸⁹ Ekholm & Muir 2017, 173, 181.

⁹⁰ Seela 2012, 48.

⁹¹ Tämän suhteen Smolar ja Hirschovits mainitsevat lopullisen virallisen päätöksen tehdyn vasta 1934. Smolar & Hirschovits 2016, 50.

⁹² Gasche & Muir 2013, 130.

⁹³ Torvinen 1989, 127–129. Ks. myös Ekholm & Muir.

⁹⁴ Ekholm & Muir 2017, 184–185.

Muir ovat tutkineet eritoten kahta 1930-luvun lopun antisemitististä tapausta, jotka aiheuttivat paljon julkista keskustelua. Tunnetuin niistä oli vuonna 1938 Helsingin uudella olympiastadionilla tapahtunut juoksija Abraham Tokazierin tapaus. Hänet tuomittiin 100m:n kisassa neljänneksi, vaikka sekä urheilutoimittajien että maalikameran mukaan hän voitti. Kysymys on, vaikuttiko tulokseen se, että yleisössä saattoi olla tuolloin saksalaisia arvovieraita. Saksalainen lehdistö oli hyvin kiinnostunut Helsingin vuoden 1940 olympialaisten valmisteluista. On myös muistettava Suomen olympiakomitean puheenjohtajana toimineen sisäministeri Urho Kekkosen rooli Keski-Euroopasta vuodesta 1938 tulleiden juutalaispakolaisten kohtalossa. Osa käännytettiin ja pakolaisvirtaa ei haluttu lisätä Suomeen. Gasche ja Muir päätyvät joka tapauksessa toteamaan, kuinka yllättävän räikeitä ajan syrjintätapaukset olivat ottaen huomioon suomalaisen historiankirjoituksen varovaisen ja kieltävän kannan antisemitismin suhteen.⁹⁵ Makkabén osalta tilannetta on vaikea arvioida, sillä suoria aikalaislähteitä ei ennen vuotta 1937 ole säilynyt, ja senkin jälkeen niitä löytyy ensin hyvin vähäisenä.

Tarkasteltaessa Suomen juutalaisten urheilua 1930-luvulla veljesseura Makkabin kautta, voidaan myös huomata toiminnan vaikeuksia. Toisaalta seuran historiassa todetaan, että toiminta oli vilkkaimmillaan juuri tuolla vuosikymmenellä. Se pääsi varsinaisesti Suomen urheilupiirien tietoisuuteen liittyttyään jäseneksi eri lajiliittoihin.⁹⁶ Jalkapallon suhteen vuosi 1930 oli vielä menestyksekkäs ja seuran pelaajia haluttiin muihinkin joukkueisiin. Tosin joukkuehenki alkoi huonontua 1931 seuran pudottua jalkapallon huipulta. Se näkyi keskinäisinä riitaisuuksina ja pelaamisesta kieltäytymisinä. Jalkapalloon riitti kuitenkin vielä pelaajia, mutta muihin lajeihin ei löytynyt seurasta aktiiveja.⁹⁷ Helsingin seuralla oli silti vilkasta kanssakäymistä Baltian juutalaisten seurojen kanssa. 1930-luvulla sen mainitaan jopa häirinneen yhteyksiä Turun ja Viipurin seuroihin. Suomessa vieraili alueelta myös jiddishinkielisiä esiintyviä taiteilijoita ja teatteriseurueita. Yhteistyö koko Suomen ja Baltian juutalaisten kanssa tiivistyi entisestään, kun päätettiin pitää yhteiset Baltian Makkabiadi-kisat. Ensimmäiset pidettiin Tallinnassa kesällä 1937, seuraavat Liettuassa 1938 ja Helsingissä 1939. Sota katkaisi kuitenkin hyvän yhteistyön. Kun kuusi vuotta myöhemmin kisoja olisi periaatteessa voitu jatkaa, olivat Baltian juutalaiset menehtyneet Saksan miehityksessä.⁹⁸

⁹⁵ Gasche & Muir 2013, 128–129, 134–136, 142–144.

⁹⁶ Smolar & Hirschovits 2016, 116.

⁹⁷ Ibid. 94–98.

⁹⁸ Smolar & Hirschovits 2016, 44, 225. Baltian makkabiadien vuosiluvuista ja paikoista on ristiriitaa kirjallisuudessa.

Makkabén myöhemmistä julkaisuista on jälleen luotavissa kuvaa aikakauden tapahtumista. Lyhyet maininnat seuran 1930-luvun toiminnasta -tai pikemminkin sen vähydestä- ovat varsin yhtenevät. Niissä syiksi tilanteelle mainitaan lähinnä seuran sisäiset ongelmat. Jalkapalloa pelattiin vielä 1932 saakka, mutta sen jälkeen koitti ainakin vuoteen 1937 kestänyt toiminnan hiljeneminen. Tätä kuvastaa konkreettisesti mm. seuran johtokunnan osalta tietojen puuttuminen vuosilta 1930–1935 ja 1937. Muiden vuosien hallitukset on kirjattu tarkkaan, mutta kaikissa myöhemmissä julkaisuissa näiden vuosien kohdalla on vain viivat. Tämä voisi tarkoittaa hallitusten puuttumista kokonaan tai tietojen häviämistä. Poikkeuksena ajalta mainitaan keilailujaoston menestys, jossa 1933 makkabélaiset voittivat Turun mestaruuden sekä yksilö-että joukkuekilpailuissa ja saavuttivat toisen sijan Suomen mestaruuskilpailuissa 1938.⁹⁹ Lisäksi 1929 perustettu¹⁰⁰ pöytätennisjaosto oli aktiivinen ja voitti vuodesta 1932 Stjärnanin useaan otteeseen. Myöhemmin Makkabé oli myös perustamassa Suomen pöytätennisliittoa ja oli pitkään sen vahvimpia seuroja.¹⁰¹

Suurimpana syynä etenkin jalkapalloilun loppumiseen mainitaan usean pelaajan muuttaminen toisille paikkakunnille sekä eräänlainen sukupolvien katkos tai väli yhdistyksen aktiiveissa. Makkabélta löytyy tuolloin mukana olleiden, kuten Issi Millnerin muisteluita vuoden 1960 julkaisussa.

Eräs tällainen nukkuvampi vaihe sattui 30-luvun puolivälissä. Se oli jatkuvuuden puute, joka teki itsensä näkyväksi. Sukupolvien välillä oli tyhjiö. Voittaaksemme tämän tartuimme juniorityöhön. Ja tämä haastava toiminta, joka sai meidät kaikki mukaamme, katkesi äkillisesti 1939.¹⁰²

Toinen muistitieto ajalta on samassa julkaisussa B.B. Gumplerilta.

Jos muistan oikein, niin olin puheenjohtaja 1934–36. Ne vuodet eivät valitettavasti olleet loistavia Makkabén historiassa. Osa jalkapallojoukkueen tukipilareista oli muuttanut Helsinkiin ja Viipuriin, muut suorittivat asepalvelustaan muilla paikkakunnilla, joten jalkapallon suhteen oli heikkoa. Yritimme pelata sarjassa, mutta huonolla menestyksellä.¹⁰³

⁹⁹ Ks. esim. *Makkabé 1920–1960*, 36.

¹⁰⁰ Teksteissä mainitaan lisäksi, että jaosto perustettiin varsinaisesti 1934, tai jopa 1937.

¹⁰¹ *Makkabé 1920–1960*, 8.

¹⁰² *Makkabé 1920–1960*, 23. ”Ett sådant sömntillstånd inträdde i medlet av 30-talet. Det var synbarligen bristen i återväxten som gjorde sig kännbar. Det uppstod ett tomrum mellan generationerna. För att övervinna detta grep vi oss an med juniorarbetet. Och denna sporrande aktivitet, som fick oss alla med, avbröts plötsligt 1939.”

¹⁰³ *Makkabé 1920–1960*, 25. ”...om jag kommer rätt ihåg, så var jag ordf. åren 1934–36. De åren var tyvärr ej lysande i Makkabés historia. En del av fotbollslagets stötspelare hade lämnat Åbo och bosatt sig i H:fors och Viborg, andra åter gjorde sin värnplikt på annan ort, så med fotbollen var det klint beställt. Vi försökte spela i serien, men med ringa framgång.”

Vuonna 1937 hiljaiselon kerrotaankin katkaissaan muun muassa nuorten toistuvat pyynnöt päästä harjoittelemaan jalkapalloa kokeneempien pelaajien johdolla. Näin hiljalleen juniorityö pääsi käyntiin ja harjoittelu oli innokasta.¹⁰⁴ Tärkeimpänä oli, että nuoret ryhtyivät jälleen harrastamaan ja saivat kokeneita ohjaajia, jotka olivat sielullaan mukana kaikessa. ”Niin oli toiminta jälleen vauhdissa, kunnes v. 1939 sota taas sen keskeytti.”¹⁰⁵ Junioritoiminta jatkui silti sotavuosien yli asepalvelusikäisten jouduttua rintamalle.

Missä määrin urheilutoiminnan vähentyminen 1930-luvulla mahdollisesti saattoi johtua juutalaisiin kohdistuneen ilmapiirin kiristymisestä? Makkabén myöhemmät aineistot eivät tuo tätä esiin, eivätkä ilmeisesti Helsingin kohdallakaan lähteet kerro aiheesta suoraan. Makkabén arkistojen katoaminen juuri 1937 edeltäneeltä ajalta herättää silti kysymyksiä. Haastatteluissa syytä ei tiedetä, mutta arvellaan arkistonhoitajan kadottaneen arkistot. Toisaalta esimerkiksi vuoden 1945 julkaisussa mainitaan sulkeissa pöytätenniksen osalta: ”(jaoston pöytäkirjat ovat ennen- ja sotien välisenä aikana olleet niin äärimmäisen huolimattomasti ja virheellisesti tehtyjä, että paljon tietoa toiminnasta puuttuu tai tulokset ovat virheellisiä.)”¹⁰⁶ Mielenkiintoista on myös, kuinka julkaisujen historiikit eivät mainitse Makkabén osallistuneen Baltian Makkabiadeihin, vaikka muun muassa Helsingin aineistoista tämä käy ilmi.¹⁰⁷

Aikakaudesta onkin haastavaa saada tutkimuksellista yleiskuvaa, sillä jo ennestään kiivaassa muutosprosessissa olleeseen Suomen juutalaiseen yhteisöön alkoi vaikuttaa lisäksi kansallissosialismin uhka. Risteämisten moninaisuus on saanut aikaan yllättäviäkin reaktioita, jotka ovat jättäneet arkistomateriaaliin paljon kysymysmerkkejä. Joka tapauksessa aineistossa on nähtävissä, että juuri ennen sodan syttymistä Suomen juutalaisten urheiluseurojen toiminta oli taas nousussa. Vuonna 1939 alkanut talvisota puolestaan aiheutti suuren katkoksen junioritoimintaa lukuun ottamatta, sillä moni makkabélainen joutui asepalvelukseen.

3.2 Sota-ajan raskaat koettelemukset

Lähdettäessä tutkimaan Suomen juutalaisia etenkin toisen maailmansodan aikana, on tärkeää kysyä, kuinka paljon he tiesivät milloinkin Keski-Euroopan juutalaisten

¹⁰⁴ *Makkabé 1920–1945*, 23.

¹⁰⁵ *Makkabé 1920–1960*, 8.

¹⁰⁶ *Makkabé 1920–1945*, 35. ”(Enär protokollen för sektionens verksamhet för- och mellankrigsåren äro ytterst slarvigt och bristfälligt uppgjorda, kan det väl hända att en hel del fakta från verksamheten blivt bortlämnat, eller att oriktiga resultat upptagits.)”

¹⁰⁷ Adiel Hirschovitsin haastattelu 7.11.2019, ks. myös Makkabin arkisto, KA.

ahdingosta. Kansallissosialismin juutalaisvaino tuli Suomen juutalaisten tietoisuuteen ainakin uutisten välityksellä. Konkreettisesti se vaikutti yhteisön arkeen 1938 lähtien, kun Keski-Euroopasta saapuivat juutalaiset pakolaiset ja he olivat seurakuntien tuettavana.¹⁰⁸ Muir toteaa kirjassaan ”Ei enää kirjeitä Puolasta”, että tekemiensä arkistolöytöjen perusteella suomenjuutalaisen yhteisön johto oli jo joulukuussa 1942 hyvin tietoinen juutalaisten massatuhonnasta. Tämän he saivat tietoonsa Ruotsin juutalaisen yhteisön kautta ja tekivät tarvittavia selviytymis- ja pelastumissuunnitelmia. Pelko tulevaisuudesta kasvoi huippuunsa kesällä 1944. Lisäksi juutalaisten ahdingosta kertoivat jo aiemmin Suomeen tulleet pakolaiset ja sukulaisten ja tuttavien kirjeet, sensuurista huolimatta.¹⁰⁹

Toisaalta kotirintamalla juutalaiset aktivoituivat keräämään rahaa Suomen puolustukseen jo lokakuussa 1939. Seurakuntien toiminta luonnollisesti vaimeni talvisodan aikana. Kun osa jäsenistä oli sotapalveluksessa ja osa evakuoituna, nousi etualalle sosiaalinen toiminta; asepalveluksessa olevien varattomien perheitä ja evakuoitavia oli avustettava. Jatkosodassa avustustoiminta laajeni rintamasotilaisiin, sodan johdosta kärsimään joutuneiden seurakuntalaisten jäseniin ja venäläisjuutalaisiin sotavankeihin.¹¹⁰ Saksan kasvanut vaikutusvalta heitti vakavan varjon Suomen juutalaisten ylle. Monien mielessä kävi evakuointi maasta. Suomenkin juutalaiset oli mainittu ”lopullisessa ratkaisussa”, joka tähtäsi Euroopan juutalaisten tuhoamiseen. Sotiin osallistumista pidettiin silti erityisen tärkeänä, sillä voitti sodan Stalin tai Hitler, niin maan juutalaisten kohtalo olisi sinetöity.¹¹¹

Talvi- ja jatkosodassa lähes 300 juutalaista osallistui muiden suomalaisten tavoin maanpuolustustehtäviin. Heitä toimi armeijassa lottina ja muissa tehtävissä. Suomen juutalaisia kaatui sodissa 23. Moni palvelleista palkittiin kunniamerkein ja ylennyksin aina majurinarvoon saakka. Myöhemmin vireä veteraanitoiminta osoitti, kuinka sodat koettiin myös juutalaisten parissa tärkeäksi taisteluksi oman vapauden puolesta, vaikka jatkosota veikin sotimaan samalla puolella natsi-Saksan kanssa. Näyttönä sodan erityisluonteesta on toisaalta pidetty kenttäsynagogaa, joka pystytettiin Syvärin rintamalle 1942.¹¹² Seela tuo esiin, miten sodan jälkeinen aika muutti entisestään seurakuntalaisten identiteettiä heidän koettua enemmän hyväksyntää. Sota vaati prosentuaalisesti

¹⁰⁸ Torvinen 1989, 117–119.

¹⁰⁹ Muir 2016a, 13–14, 113.

¹¹⁰ Torvinen 1989, 130–131, 137–138.

¹¹¹ Smolar & Hirschovits 2016, 134–135.

¹¹² Turtiainen 2003, 174.

suuremman veron juutalaisten sotilaiden joukosta kuin valtaväestön joukoista, mikä toisaalta viimein vähensi juutalaisia kohtaan tunnettua epäluuloisuutta yhteiskunnassa.¹¹³

Makkabé vietti 20-vuotisjuhlaansa sodan keskellä kaikessa hiljaisuudessa. Vasta kesällä 1940 seura järjesti pienet juhlallisuudet toveri-illallisen muodossa. Samalla perustettiin muistorahasto poismenneille tovereille ja pelattiin jalkapallo-ottelu ”vanhatnuoret”. Vanhojen joukkueessa oli monta tunnettua ja pelättyä nimeä, mutta nuoret voittivat ottelun 7-0. Samana vuonna jalkapallotoiminta elpyi jälleen. Väli rauhan aikana 1941 seura voitti kolmannen kerran piirin II-luokan mestaruuden. Edustusjoukkue joutui 1942 jättämään jälleen areenat pelaajien ollessa hajaantuneina sotatoimissa. Toiminta ei kuitenkaan ollut täysin lamassa. Vuonna 1942 juniorityö sai huomattavan alkusysäyksen, kun Makkabé osallistui ensimmäistä kertaa juniorijoukkueella piirin jalkapallosarjaan. Lisäksi Itävallasta Turkuun siirtynyt Marcel Reichberg ryhtyi 1943 valmentamaan nuoria. Junioreiden ensimmäinen ottelu Helsingin Makkabia vastaan voitettiin yllättäen 2-1.¹¹⁴

Kyseinen Reichberg oli Itävallan juutalaispakolainen, joka pelasi itse miesten jalkapallojoukkueessa ja huolehti myös junioreista ainakin vuonna 1943.¹¹⁵ Suomeen ja myös Turkuun saapui muutama kuukausi ennen talvisodan syttymistä joukko juutalaisia pakolaisia Itävallasta. Juutalaisten seurakuntien keskinäisen sopimuksen mukaan Turun kuului maksaa 20% heidän ylläpidostaan. Keräys pantiin nopeasti käyntiin. Suurin osa majoitettiin seurakunnan kerhotiloihin, ja osa sai majapaikan seurakuntalaisten kodeista. Jatkosodan puhjettua pakolaisia siirrettiin sisäministeriön päätöksellä sisämaahan.¹¹⁶ Reichberg oli silti Turussa pidempään, ainakin siis vuoteen 1943. Makkabén arkistossa ja muissa tietokannoissa Reichbergin vaiheista on säilynyt joitakin lisävihjeitä. Hänen poikansa Paul Reichberg on myös kertonut perheen vaiheista Ruotsin sotalapsiyhdistyksen lehdessä sekä puhelinhaastattelussani. Avaankin seuraavaksi Marcel Reichbergin elämää esimerkkinä juutalaisten – ja myös Makkabén – yllirajaisesta yhteydestä. Samoin hänen tarinassaan tulee esiin Suomessakin juutalaisten kokema kasvanut pelko sodan aikana.

Marcel Reichberg syntyi Lvovissa Puolassa 1913. Wienistä hän joutui pakenemaan 1938. Muiden mahdollisuuksien sulkeuduttua hän päätyi Suomeen. Turkuun Reichberg saapui elokuussa 1938. Siellä hän työskenteli Verkatehtaalla ja tapasi turku-

¹¹³ Seela 2012, 46–47.

¹¹⁴ *Makkabé 1920–1960*, 10, ja *Makkabé 1920–1980*.

¹¹⁵ Makkabén johtokunnan pöytäkirja 9.3.1943, KA ja Leo Kjisikin sähköpostihaastattelu 4.11.2019.

¹¹⁶ Seela 2012, 38.

laissyntyisen vaimonsa Eevan (s.1920). Heille syntyi poika vuonna 1941.¹¹⁷ Reichbergiä ei muiden juutalaispakolaisten tapaan lähetetty jatkosodan aikana Suomen työleireille, sillä hän oli loukannut sormensa.¹¹⁸ Reichberg toimi aktiivisesti Makkabéssa etenkin jalkapallossa. Lisäksi muun muassa vuonna 1941 Makkabé päätti ilmoittaa hänet Kautiaisissa järjestettäviin slalom-kilpailuihin A-sarjaan.¹¹⁹ Paul Reichberg kertoo isänsä muistelleen, kuinka hän harrasti slalomia jo Itävallassa. Turussa hän toimi myös statistina Åbo Svenska Teaternissa jonkinlaisessa itävaltalaisessa operetissa.¹²⁰

Ilmapiiri oli Suomessa kuitenkin juutalaispakolaisille painostava. Vuonna 1942 Valpo ja Gestapo tekivät yhteistyötä ja keräsivät listan karkotettavista pakolaisista. Marcel Reichberg oli tuolla listalla. Lopulta monien vaiheiden jälkeen Suomi lähetti vain kahdeksan juutalaista 1942 Saksaan. Vain yksi heistä säilyi hengissä keskitysleireiltä. Suomeen jääneet juutalaispakolaiset yrittivät sodan aikana kaikin keinoin päästä Ruotsiin. Vihdoin kesällä 1944 Ruotsi helpotti maahanpääsyä, ja Reichbergien onnistui paeta Suomesta.¹²¹

Useiden kirjeiden mukaan Tukholman juutalaisen seurakunnan pakolaisjaosto avusti Reichbergejä. Elokuussa 1944 Marcel Reichberg kirjoitti kirjeen tukholmalaiseen pensionaattiin ”Ingeniör P. Gumplerille” pyytäen pientä lainaa saadakseen jotain tyhjään vuokra-asuntoonsa Örebrossa.¹²² Tässä herää kysymys yhteydestä Turkuun, sillä Turussa ja myös Makkabéssa toimi monia Gumpler-nimisiä. Makkabén arkistossa Reichbergin myöhemmistä vaiheista kertoo vain sähke, joka on tullut 1945 seuran 25-vuotisjuhlaan Örebrosta Ruotsista. Siinä hän toivottaa sydämelliset onnittelut Makkabéille.¹²³ Marcel Reichberg jatkoi jalkapallon parissa myös Ruotsissa, ja oli muun muassa Luleåssa paikallisen seuran johtavia toimitsijoita. Hän kuoli 1994 Gamla Uppsalassa.¹²⁴ Reichberg sai näin monien vaiheiden jälkeen uuden elämän Ruotsissa. Hänen tarinansa on lopulta yksi monista toisen maailmansodan aikaisista juutalaiskohtaloista.

¹¹⁷ *Medlems Nytt – Riksförbundet Finska Krigsbarn 1939–1945* nr. 1/ 2000, 4-5.
<https://www.amitys.com/webtrees/individual.php?pid=I40715&ged=Gedcom.ged>

¹¹⁸ *Medlems Nytt – Riksförbundet Finska Krigsbarn 1939–1945*, 4-5, 13.

¹¹⁹ Makkabén johtokunnan pöytäkirja 27.1. 1941, KA.

¹²⁰ Paul Reichbergin puhelinhaastattelu 18.5.2020.

¹²¹ *Medlems Nytt – Riksförbundet Finska Krigsbarn 1939–1945*, 4-5, 13. Ks. myös Suominen 1979: *Kuoleman laiva S/S Hohenhörn : juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa*.

¹²² JDC Archives.

http://search.archives.jdc.org/notebook_ext.asp?item=944139&site=ideaalm&lang=ENG&menu=1

¹²³ Makkabén arkisto: Seurakunnalle saapuneet onnittelut, KA.

¹²⁴ <https://www.amitys.com/webtrees/individual.php?pid=I40715&ged=Gedcom.ged>, Paul Reichbergin puhelinhaastattelu 18.5.2020.

Makkabén suhteen se kuvastaa juutalaisuuden ja urheilun ylijärjestyksen kulttuurien risteytymistä, joka yhdisti ihmisiä tänä vaikeana aikana.

Kuten Reichbergin niin koko Euroopan juutalaisen yhteisön pelko tulevaisuudesta kasvoi sodan aikana. Käänte sodassa saatiin Suomen osalta syyskuussa 1944 Moskovan välirauhassa. Tämä näkyi myös Makkabén toiminnassa.

Vuonna 1944 oli melko hiljaista myös junioririntamalla johtuen yleisestä jännittyneisyydestä, joka silloin vallitsi. Vasta syksyllä rauhan tultua maahan alkoi vähitellen seuran toiminta vilkastua. [- -] Vuosi 1945 oli ensimmäinen täysin rauhanomainen moniin vuosiin, ja tämä antoi selvän leiman koko toiminnalle.¹²⁵

Sota-aikana myös assimilaatio aiheutti huolta, ja Makkabén arkistot kertovat seuran aktiivien huomanneen tämän. Makkabé esimerkiksi tiedusteli kirjeellä marraskuussa 1944 seurakunnan kerhotiloista vastaavalta Achwa ry:ltä, olivatko he tietoisia miten juutalaiset nuoret, etenkin nuoremmat, ovat osoittaneet lisääntyvää kiinnostusta suomalaisiin ja ruotsalaisiin seuroihin ja kerhotiloihin. Vanhempi nuorisosa oli edelleen enemmän seurakunnan tiloissa, josta kuuluu kiitos nuorisoseuralle Kadimahille ja partiotoiminnalle. Näiden myötä nuoremmatkin ovat paikalla edes silloin tällöin. Achwa ei ole kuitenkaan tehnyt mitään asian eteen. Makkabén mielestä tilanne olisi korjattava pikimmiten etenkin ennen rintamalta tulevien nuorten paluuta. Achwan vastauksena oli, että heidän tehtäviinsä ei kuulu järjestää sellaista ajanvietettä, vaan Makkabén olisi huolehdittava asiasta itse.¹²⁶ Tässä sananvaihdoissa on huomattavissa jälleen murros sukupolvien jatkumossa. Nuorten kulttuurinen identiteetti oli ilmeisesti alkanut lähentyä valtaväestöä entistä enemmän, sillä juutalaisen yhteisön oma toiminta ja tilat eivät olleet niin itsestäänselviä puitteita kokoontumiselle.

Sota-aika oli ylipäätään suurten mullistusten aikaa Suomen juutalaisessa yhteisössä. Sionistisen toiminnan 1930-luvulla aiheuttama jakautuneisuus unohtui ainakin osin talvisodan syttyessä, sillä myös juutalaisten oli yhdistyttävä. He halusivat korostaa omaa suomalaisuuttaan ja uskollisuuttaan valtiolle rintamapalveluksessa.¹²⁷ Käännekohta on merkittävä Suomen juutalaisten kulttuurisen identiteetin kannalta, sillä heille tuli siinä mahdolliseksi kokea ensimmäistä kertaa arvontaa laajemmin yhteiskunnassa. Sotaan osallistumisesta tuli myöhemmin suuri tekijä heidän identiteetilleen. Mielenkiintoisena yksityiskohtana Torvinen mainitsee, miten 1979 perustetun Suomen juutalaisten sotaveteraanien yhdistyksen tapaamisissa keskustelu ei millään tavoin poikkeaa kan-

¹²⁵ *Makkabé 1920–1955*, 8 ja *Makkabé 1920–1980*.

¹²⁶ Achwa ry ja Makkabén kirjeenvaihto 6.11. ja 24.11.1944, KA.

¹²⁷ Torvinen 1989, 118–131.

tasuomalaisten veteraanien keskusteluista.¹²⁸ Sota-aika näin ollen korosti juutalaisuuden kaksoisidentiteettiä ja uskonnollista määräystä puolustaa kotimaata. Makkabén arkistoissa korostuu syvä vakaumus tähän. Seuran jäsenet kokivat merkitykselliseksi olla yhteydessä omaan juutalaiseen yhteisöön sekä rintamalla että kotona, mutta samalla myös kaikkien suomalaisten yhteiseen koettelemukseen ja suruun.

Kollektiivisesta suremisesta kertoo, kuinka myös Makkabélle tulivat tärkeiksi käynnit seuran kaatuneiden haudoilla ja muistomerkeillä. Näihin käynteihin liittyivät johtokunnan keskuudessa vuosina 1943–45 käydyt lukuisat keskustelut Suomen lipun hankkimiseksi. Tosin on huomattava, että kokouksia ja aktiiveja oli tuohon aikaan varsin vähän. Ensimmäistä kertaa hankinnasta päätettiin 5.12.1943. Huhtikuussa 1944 pöytäkirjassa vain todetaan, että lippua ei ole saatu. Seuraavaksi päätettiin, että lippu on oltava hankittuna 21.5. mennessä ennen sankarihautoille menoa. Lippua ei tosin vielä tuolloinkaan onnistuttu saamaan. Lokakuussa päätettiin laittaa lehti-ilmoitus kolmeen Turun suurimpaan lehteen lipun ostamiseksi. Lopulta 10.1.1945 todetaan, että se on ostettu Helsingistä herra B. Katron lahjoittamilla varoilla.¹²⁹ Lippu olikin käytössä 21.tammikuuta 1945 vuosikokousviikonlopun yhteydessä sekä juhlasalissa että kaatuneiden jäsenten haudalla.¹³⁰ Sen hankintaan liittyi toisaalta tunne kiireestä, mutta siihen kului lopulta varsin paljon aikaa. Tämä on saattanut kertoa monista asioista, kuten sotaajan puutteesta, seuran aktiivien vähyydestä tai kenties lippua lainattiin. Toisaalta sen hankkiminen katsottiin hyvin merkitykselliseksi. Suomen lippu onkin jatkossa ollut sankarihautoilla aina Makkabén lipun ohessa. Tässä seuran kulttuurinen identiteetti ilmenee juuri kaksoisidentiteetin kautta.

3.3 *Front-Karolina* yhdistäjänä

Eräs Makkabélle ja koko seurakunnalle hyvin merkityksellinen projekti toisen maailmansodan aikana oli oman *Front-Karolina*-lehden julkaisu rintamasotilaiden tueksi ja ilahduttamiseksi. Lehdestä kasvoi ei vain urheiluseuran jäsenten, vaan koko Turun juutalaisyhteisön tärkeä yhdistävä tekijä. Pysähdyn tarkastelemaan tätä julkaisua laajemmin, koska se on myös ensimmäisiä aikalaislähteitä Makkabén arkistoissa ja harvoja tältä murrosten aikakaudelta.

¹²⁸ Torvinen 1989, 167.

¹²⁹ Makkabén johtokunnan pöytäkirjat 5.12.1943, 10.4., 10.5., 18.5., 25.10.1944, 10.1.1945, KA.

¹³⁰ *Makkabé 1920–1945*.

Alkuvuodesta 1942 muutamat Makkabén nuoret ja vanhemmat perustivat pieni-muotoisen *Front-Karolina*-lehden, jonka avulla he pystyivät pitämään yhteyttä rintamalla oleviin juutalaisiin sotilaisiin. He saivat lehdestä tietoa kotiseutunsa tapahtumista ja lähettivät toimitukseen artikkeleita kokemuksistaan ja tunnoistaan.¹³¹ Nimi *Front-Karolina* johtui siitä, että Makkabén pojat olivat ennen sotaa laulelleet iloista tanskalais-ta laulua ”Kom Karolina.”¹³² Lehti ilmestyi noin 15 kertaa vuosina 1942–44. Se oli suurimmaksi osaksi ruotsinkielinen, kuten seurakunnan tuon ajan muukin aineisto, mutta jotkin kenttäpostit ja terveiset olivat myös suomeksi.¹³³ Helsingin urheiluseura oli julkaissut omia lehtiään jo 1920-luvulla. Myös sotavuosina *Makkabi* oli yhteisöä hyvin informoiva uutisväline.¹³⁴ Kenties tämä sota-aikana tehty lehti alkoi ilmestyä *Front-Karolinan* jälkeen tai hyvin samaan aikaan, sillä Turun lehdessä toivotettiin helsinkiläinen veljesseura leikkisästi tervetulleeksi rauhanomaiseen ja molempia innoittavaan kilpailuun yhteiseksi hyväksi.¹³⁵ Samoin lehdessä oli toisinaan terveisiä Helsingin seuralta.

Front-Karolina levisi myös Suomen juutalaisen yhteisön ulkopuolelle. Ruotsissa lehti sai lämpimän ystävän Juutalaisen Skandinaavisen nuorisoseuran puheenjohtajasta ja lehteä kiiteltiin. Samoin Tukholmassa sodan aikana I.K. Makkabi-seuran parissa lehteä luettiin kiinnostuksella. Heidän lehdessään kirjoitettiin 1945 hyvin positiivisesti Turun veljesseuran julkaisusta.¹³⁶ *Front-Karolinan* tarkoitusta kuvaavat ensimmäisessä numerossa olevat lyhyt esittely ja runo:

Front-Karolina on tarkoitettu M:bén pojille ”siellä jossain”. Sen tarkoituksena on pitää yllä kontaktia heidän ja meidän täällä kotikaupungissa olevien välillä, sekä pitää poikien mielialaa yllä. Julkaisemme uutisia ja artikkeleita kulttuuri-kehdoistamme, sekä kirjoituksia pojilta itseltään.¹³⁷

Täältä ei löydy sotaraportteja,
ei kuvauksia PK-reportterilta.
Täällä vallitsee vain rauha ja hiljaisuus.
Vaikka viattomuus ei täällä asu.
Ei pojat! Täältä tulee rauhanomaisia
uutisia kaupungistamme.
Teille siellä jossain,

¹³¹ Seela 2012, 41.

¹³² Torvinen 1989, 135.

¹³³ Makkabén arkisto: Makkabén julkaisemat lehdet, KA.

¹³⁴ Smolar & Hirschovits 2016, 70.

¹³⁵ *Front-Karolina* Nr. 6, Nov. 1942, 11.

¹³⁶ Makkabé 1920–1945, 12, *Makkabi*-lehti nr. 2: Makkabén kirjeenvaihto 1944–1947, KA.

¹³⁷ *Front-Karolina* Nr 1, 1942, 1, KA. ”Front-Karolina är tillägnad M:bés gossar där någonstans. Som uppgift har den att upprätthålla kontakten mellan dem och oss här i hemstaden, samt hålla humöret uppe bland pojkarna. Vi publicerar nyheter och artiklar från våran kulturvagg, samt särskilt skriverier av pojkarna själva.”

Turku-kavalkaadi.¹³⁸

Lehden sisältö on yleisesti ottaen ollut sekoitus ajankohtaisia pikku-uutisia Turun ja koko Suomen juutalaisen yhteisön sisältä, urheilumuistoja etenkin 1920-luvulta, vitsejä, pakinoita ja onnitteluja. Paljon on myös kiitoksia rintamalta lehden olemassaolosta. Numero numerolta lehti paksunee ja kehittyy painoteknisesti. Sodan edetessä mukaan tuli myös uskonnollisia, mielteliäämpiä ja vakavampia artikkeleja. Samoin muistokirjoitukset ja surun tuomat syvät avautumiset tulivat osaksi lehteä kaatuneiden lisääntyessä. Suosituimpana osiona oli silti ”*Front-Karolinan* kirjelaatikko”¹³⁹. Siinä rintamalla olleet saivat lähettää muun muassa terveisiä ja kiitoksia sekä paketeista että lehdestä. Sotilaiden tekstit julkaistiin useimmiten heidän omilla nimillään, mutta muu materiaali oli lähinnä nimimerkkien tai lempinimien takana.

Toimituksessa mukana ollut B.B. Gumpler muistelee, että lehden kokoon saaminen oli melkoisen vaikea työ. Mutta ”energinen toimitus” ei ottanut mitään riskejä, etteikö materiaalia saataisi kasaan. ”Luulen että pojat eri puolilla rintamaa odottivat innolla lehteä, ja sen juoruja ja ’news’, joita oli luettavissa *Front-Karolinasta*.”¹⁴⁰ Lehdestä käytiin myös monia keskusteluja seuran kesken ja se koettiin tärkeäksi, vaikka tekijöilleen se olikin välillä raskasta. Varat lehteen kerättiin lähinnä ilmoituksilla ja lahjoituksilla, jotta se ei rasittaisi seuran muuta taloutta.¹⁴¹ Muun muassa alkuvuonna 1943 johtokunnan ”ekstra-kokouksessa” keskusteltiin vilkkaasti ja pitkään lehdestä. Etenkin puhetta tuli silloisen päätoimittaja ja julkaisija korpraali I. Millnerin eroilmoituksesta ja oikeudesta lehteen. Eron takana vaikutti olleen jokin erimielisyys, mutta lopulta hän suostui jatkamaan *Front-Karolinan* tekoa. ”Yksimielisesti todettiin lehden olemassaolo oikeutetuksi. Kokouksessa tuotiin esiin, että Makkabé omistaa lehden, ja se juridinen oikeus, joka korpraali I. Millnerillä on, on vain *pro forma*.”¹⁴²

Myöhemminkin lehti on vaikuttanut hyvin merkitykselliseltä Makkabéille, sillä sen tekemisestä kerrotaan aina toistuvina versioina kaikissa seuran julkaisuissa. Muun

¹³⁸ *Front-Karolina* Nr 1, 1942, KA. ”Här följer ej några krigsrapporter, icke nån skildring av en PK-repporter. Här härskar blott frö och ro, fast ej oskyldens här bo. Nej pojkar! Här kommer fredliga nyheter från vår stad. Ät er därborta, en Åbo-kavalkad.”

¹³⁹ ”*Front-Karolinas* brevlåda”

¹⁴⁰ Makkabé 1920–1960, 24–25. ”Jag tror att pojarna på de olika frontavsnitten med spanning väntade på tidningen, för allt skvaller och ”news” hemifrån stod att läsa i *Front-Karolina*.”

¹⁴¹ Ks. esim. *Makkabé 1920–1945*, 12.

¹⁴² Makkabén johtokunnan pöytäkirja 21.4.1943, KA. ”Enhålligt konstaterades tidningens existens berättigande. Vid motet framkom att tidningen ägdes av Makkabé och att den ägande rätt vilken juridiskt innehades av korpr. I. Millner endast var *pro forma*.”

muassa 1960 julkaisussa sota-aikana myös seuran puheenjohtajana toiminut I.”Issi” Millner muistelee seuraavasti:

Oli tärkeää näinä vaikeina koettelemusten aikana pitää kipinää – kontaktia - yllä. Siinä onnistui jäsenlehtemme *Front-Karolina* erinomaisesti. Se välitti henkilökohtaisen yhteyden välillämme, riippumatta siitä missä olimme. Se teki mahdolliseksi – silloin kun aika oli pimeimmillään – suunnitella optimistisesti valoisampaa tulevaisuutta.¹⁴³

Lehteen käytetty aika ja vaiva korostuvat myös myöhemmissä julkaisuissa. Se koettiin vahvasti yhteiseksi kotirintaman ponnistukseksi sotilaiden mielialan helpottamiseksi. Seuraavana tuon esiin joitain poimintoja, jotka kuvaavat aikakauden diskurssia sekä paljastavat yhteisön tunnelmia ja pinnan alla piilleitä jännitteitä.

Huumori ja sisäpiirivitsit kuuluivat pitkään oleellisesti Makkabén juhlaulkaisujen ja myös *Front-Karolinan* yleissävyyneen. Vuonna 1942 nimimerkki ”Brolliga” kiittää rintamalta jälleen kontaktista tähän tunnelmaan ja nuoruuden muistoihin. Tätä huumoria ja mielialaa voi hänen mukaansa arvostaa vain oikea makkabélainen. Ja ylipäätään *Front-Karolinan* merkitystä voivat todella arvostaa vain ne, jotka lähes vuoden ovat maanneet erämaassa ”täällä jossain”.¹⁴⁴ Eräs esimerkki sota-ajan mustasta huumorista on tervehdysten lomassa ollut ”Kysymys ”Chevre–Schasille”:

Onko Mooseksen lain mukaan oikein ottaa hengiltä täitä polttamalla ne palavalla kamiinanlevyllä, vai pitääkö tämän tapahtua rituaalisen teurastuksen kautta?
Eräs, joka ei halua jäädä paitsi ”öilom haböosta”.¹⁴⁵

Kyseinen huumori on ilmeisesti ollut liikaa yhteisön johdolle. Seuraavassa *Front-Karolinassa* nimittäin toimitus kertoo, kuinka se sai arvokkaan vieraan seurakunnan puheenjohtajasta:

Hän piti pientä lehteämme hyvin motivoituna, mutta pyysi toim. ottamaan suurempaa vastuuta saamansa aineiston annista. Huomautus koski nimim. ”Eräs, joka ei halua jäädä paitsi ”Öilom habosta” avointa kysymystä Chevre Schasille, joka on herättänyt pahastusta uskonnollisissa piireissä. Lupaamme kuria ja parannusta tulevaisuudessa!¹⁴⁶

¹⁴³ *Makkabé 1920–1960*, 24. ”Det gällde, att under dessa svåra prövostunder hålla gnistan –kontakten– vid liv. Därtill bidrog vårt eget medlemsblad ”Front-Karolina” alldeles utmärkt. Den förmedlade den personliga kontakten oss emellan, oberoende av var vi än var. Den gjorde det möjligt att –när det såg ut som mörkast –planera optimistiskt för en ljusare framtid.”

¹⁴⁴ *Front-Karolina* no. 7 Dec.1942, s.12.

¹⁴⁵ *Front-Karolina* no. 6 Nov.1942, 12. ”Är det enligt Mose’ lag tillåtet att avliva löss genom att bränna dem på glödande kaminplåt, eller måste detta ske genom ritualenligt skäktning? En som vill ej mista ’Öilom-haböo’”

¹⁴⁶ *Front-Karolina* no. 7 Dec.1942. ”Han fann vårt lilla blad väl motiverat, men bad red. känna ett större ansvar vid bidragens införande. Anmärkningen gällde sign. ”En som ej vill mista Öilom Habo’s” öppna fråga till Chevre Schas, i senaste nummers brevlåda, som väckt anstöt i religiösa kretsar. Vi lova bot och bättring i framtiden!”

Samassa lehdessä ja sen jälkeen alkaa ylipäättään tulla mukaan uskonnollisempia tekstejä etenkin juutalaisten juhlapyhien myötä. Tämä tapaus kenties paljastaa myös jännitteitä seurakunnan sisällä sekä sukupolvien että uskonnollisen identiteetin suhteen. Yleinen tunnelma rintamalla on myös saattanut kaivata huumorin lisäksi hengellisempää aineistoa etenkin tärkeinä pyhinä ja sodan pitkittyessä. Lehdessä on silti huomattavissa hyvin monenlaista suhtautumista ja henkistä selviytymistä sodan keskellä.

Juuri yleisen mielialan ylläpitäminen koettiin hyvin tärkeäksi lehden suhteen. Loppuvuodesta 1942 ilmoitettiin leikkimielisestä kilpailusta hauskimman tai mukavimman (*trevligaste*) rintamakuvauksen puolesta. Kilpailuun liittyen eräästä keskustelusta käy ilmi, millaisia ymmärryksen kuiluja sotilaiden ja kotirintaman todellisuuksien välille saattoi syntyä. Tähän keskusteluun liittyi kenties myös yleisemmin Suomessa tuohon aikaan vallinnut huoli mielialan puolesta. Esimerkiksi ainoassa Makkabén arkistosta puuttuvassa numerossa tammikuulta 1943¹⁴⁷ oli kenttäpostissa eräs kirjoitus, jota puitiin seuraavissa kahdessa numerossa tiukkasanaisesti.

Tekstissä kirjoittaja kiittää ensin toimitusta kirjoituskilpailun järjestämisestä. Hän toivoo, että kirjoituksia tulisi runsaasti ja että niiden kautta kotirintaman ymmärrys sotilaita kohtaan kasvaisi. Hän jatkaa toteamalla, kuinka kotirintaman on valitettavasti vallannut suitsimaton huvittelu. Monet ajattelemattomat vain seuraavat kaikkea mikä on *modernia*. Samoin hän toteaa koettelemusten jakaantuvan eri rintamilla epätasaisesti, sillä sotilailla on henkensä pelissä. Lisäksi he joutuvat seuraamaan avuttomina, kuinka kotikaupungissa monien heidän yrityksissään kokemattomat naiset koettavat pärjätä yksin kovalla liikealalla. Kirjoittaja toivookin ”talkoohenkeä”, jossa voitaisiin auttaa rintamamiesten yrityksiä. Hän toteaa tarkoittavansa lähinnä paria henkilöä, joiden osalta talkootyö olisi helppo toteuttaa. Lopuksi hän painottaa varmuuden vuoksi, ettei ole omalla asiallaan.¹⁴⁸

Seuraavassa numerossa on pitkä lukijapalaute, jonka yläpuolelle toimitus on lisännyt, kuinka se ei mielellään julkaise tällaista polemiikkia. Asian ajankohtaisen luonteen vuoksi he eivät kuitenkaan halunneet kieltää kyseistä kommenttia. Nimimerkki ”Kotirintamamies” aloittaa sivun mittaisella arvostelulla suoraan kirjoittajaa kohtaan. Siinä hän muun muassa ihmettelee, mitä yhteistä on hauskimalla rintamakuvauksella ja kotirintaman ymmärryksen lisäämisellä sotilaita kohtaan.

¹⁴⁷ Kyseinen numero on ainoa, joka puuttuu Makkabén arkistoista, mutta lehti löytyy mm. Turun yliopiston kirjastosta ja vuodesta 2020 myös digitoituna Kansallisarkistosta.

¹⁴⁸ *Front-Karolina* Jan. 1943, 11–12.

...tuskin hän sillä tarkoittaa [- -] kuinka monta ryssää hän on ampunut tai vastaavia kertomuksia, joiden kautta hän voisi vedota kotirintaman parempaan miinään. Sodan vaarat ja rintaman koettelemukset ovat meille kaikille tuttuja. Me taistelemme miestemme kanssa siellä ja kärsimme heidän kanssaan. Emme ole tarpeessa jonkinlaiseen henkiseen herätykseen pojilta sieltä.¹⁴⁹

”Kotirintamamies” korostaa myös, kuinka kirjoituskilpailun idea on nimenomaan tuoda kepeyttä sodan raskauden keskelle. Lopuksi hän toteaa juutalaisten keskinäisen avun toimivan jo tarpeeksi hyvin kotirintamalla.¹⁵⁰

Seuraavassa numerossa kirjoittaja vastaa rintamalta toimitukselle osoittamallaan tekstillä ja ihmettelee, kuinka nimimerkki on voinut tulkita hänen sanansa niin väärin.

...Tarkoittaako hän siis, että hauskassa tarinassa ei voi kuvata elämäämme ja olosuhteitamme. Burleskissa pakinnassa tai jopa karkeassa pilassa voi silti olla alla sävy, joka paljastaa voimakkaan kaipuun kotiin, vaimoihin ja lapsiin. Tarkoitin puheenvuorollani, että kun kotirintama tutustuu tunne-elämäämme, unelmiimme ja haaveisiimme, toiveisiimme ja pettymyksiimme, niin ymmärrys meitä kohtaan kasvaa, ja silloin siteet kodin ja rintaman välillä vahvistuvat.¹⁵¹

Kirjoittajan päällimmäinen ajatus yritysten auttamisesta jää keskustelussa näin ollen taka-alalle. Jostain syystä eniten tunteita herätti juuri kirjoituskilpailua koskenut kommentti. Toisaalta tuntuu hämmäntävältä, kuinka rajusti kotirintamalla joku loukkaantui sotilaiden tuodessa esiin koettelemuksiaan. Ulkoapäin keskustelu vaikuttaakin hieman epäsuhtaiselta, mutta on vaikea tietää, mikä on ollut tässä kontekstissa paheksuttua ja mikä ei.

”Kotirintamamies” vastaa samassa lehdessä omalla nimellään vielä lyhyesti. Hän kirjoittaa myös latinaksi, että kirjoittajan vaikeneminen olisi ollut alun perin parempi, sillä silloin hän ei olisi paljastanut tyhmyyttään.¹⁵² Ylipäätään ei ole mahdollista sanoa täysin mistä alun perin on kyse, mutta asianosaiset vaikuttavat tuntevan toisensa ja keskustelu menee paikoin verhottuihin henkilökohtaisuuksiin. Aiheesta olisi toimituksen mukaan ollut paljon lisää kommentteja tarjolla puolesta ja vastaan, mutta he ilmoittavat lopettavansa tapauksen käsittelyn tähän numeroon.

¹⁴⁹ *Front-Karolina* vuosik. 2, no. 2 Feb 1943, 20. ”...då är det väl knappast [- -] mening att skildra om, huru manga ryssar han tagit livet av eller andra liknande berättelser, genom vilka han kunde vädja till hemfrontens bättre jag. Krigets färd och frontlivets vedermödor är os allom bekant. Vi kämpa med mannen där ute, och lida med dem. Någon andlig väckelse av pojarna därute äro vi icke i behov av.”

¹⁵⁰ *Front-Karolina* vuosik. 2, no. 2 Feb 1943, 20.

¹⁵¹ *Front-Karolina* vuosik. 2, no. 3 Mars 1943, 16. ”Avser han därmed, att man i en trevlig berättelse ej kan skildra vårt liv och våra förhållanden? Ett burleskt kåseri eller t.o.m. ett grovkornigt skämt kan ju ha en underton, som röjer vår intensiva längtan efter hem, hustru och barn. Jag avsåg med mitt uttalande, att när hemfronten blir bekant med vårt känsloliv, med våra drömmar och fantasier, med våra förhoppningar och besvikelser, så ökas förståelsen för oss, och då knyts banden mellan hemmet och fronten fastare.”

¹⁵² *Front-Karolina* vuosik. 2, no. 3 Mars 1943, 16. ”Si tacuisses, philosophus mansisses.”

Tässäkin tapauksessa tulee ilmi *Front-Karolinan* vaikutusvalta urheiluseura Makkabén sisällä ja myös ulkopuolella. Ylipäätään lehden lukijakuntaa vaikuttivat olleen kaikki seurakuntalaiset ja lisäksi koko muu Suomen juutalainen yhteisö. Ruotsin juutalaisten keskuudessa lehteä luettiin pysyäkseen perillä Suomen tapahtumista ja tunnelmista. Näin ollen on ymmärrettävää, että lehden kasvaessa sisäpiirin ja urheiluhuumorin ulkopuolelle, on sen tekijöille tullut raskaampi vastuu sisällön laadusta ja tasosta. *Front-Karolinan* merkitys Makkabélle ja Turun seurakunnalle on vaikuttanut olleen suuri. Samalla lehti on ollut paikoin esimerkki juutalaisen uskonnollisen identiteetin ja suomalaisen rintamahuumorin risteämisestä - ja myös törmäyksistä.

Sodan loppua kohden *Front-Karolinan* sävy edelleen vakavoituu ja uskonnolliset tekstit lisääntyvät. Kontekstina on huomattava, kuinka ongelmallinen Suomen juutalaissotilaiden tilanne oli heidän kotimaansa taistellessa Saksan kanssa samalla puolella. Tämä aiheutti rintamalla erikoisia kohtaamisia natsi-Saksan ja Suomen juutalaisten sotilaiden välillä. Suomalaiset sotilasviranomaiset suhtautuivat kuitenkin ymmärryksellä juutalaisten sotilaiden uskonnollisiin tarpeisiin. He saivat mahdollisuuksien mukaan lomia juutalaisten juhlapäivinä ja heille järjestettiin tilaisuuksia käydä synagogassa etäämpäkin.¹⁵³ Eräänä merkittävänä esimerkkinä Suomen sota-ajan suhtautumisesta tilanteeseen on pidetty juutalaisten aseveljien kenttäsynagogaa. Kun rintamalla oli hiljaista, sallittiin sen läheisyydessä olleiden juutalaissotilaiden kokoontua sinne jumalanpalvelukseen. Se tunnettiin nimellä ”Scholkas schul”, eli ”Scholkan synagoga”. Nimi tulee sen perustajan Isak ”Scholke” Smolarin mukaan, ja sitä kutsuttiin ”temppeleksi erämaassa”.¹⁵⁴

Helmikuussa 1943 *Front-Karolinassa* oli herkkä kuvaus tilasta ja sen merkityksestä juutalaisille sotilaille.

Rintama. Vajaa kilometri lähimpään tukikohtaan. Pahviteltoa, likaisen ruskeana vasten sinisenä kimaltavaa koskematon lunta. Harmaa savu nousee ylös savuluukusta kirkkaan sinistä taivasta vasten. Merkki elämästä ja ihmisestä. [- -] Se ei ole vain temppele, se on symboli aidosta toveriudesta ja ilosta. Käden puristuksia ja tervehdysuutoja jo ennen kuin pääsee sisään. Tuttuja, partaisia kasvoja penkeillä kylmän pöydän ympärillä. Naurua ja vitsejä, loputtomiin.¹⁵⁵

¹⁵³ Torvinen 1989, 134–135.

¹⁵⁴ Torvinen 1989, 134.

¹⁵⁵ *Front-Karolina* vuosik. 2, nro 2 1943, 4. ”Fronten. Knappa kilometern till närmaste stödjepunkt. Ett papptält, smutsbrunt mot den blåskimrande, orörda snön. En grå rök silar ut genom rökfånget, stiger mot en klarblå himmel. Ett tecken på liv och människa. [- -] Det är inte bara templet, det är symbolen för äkta kamratskap och glädje. Handtryckningar och välkomstrop redan innan man hunnit stiga genom dörren. Bekanta, skäggiga ansikten bänkande runt ett kallt bord. Skratt och skämt, utan ände.”

Kirjoittaja jatkaa, kuinka kamiinan lämmössä hiljennytään jumalanpalvelukseen. Tuttujen rukousten myötä hän tuntee itsensä jälleen nuoreksi, kuin silloin, kun pääsi osaksi seurakunnan vanhempia, ja kaipaa omaan synagogaansa. Nyt vain olosuhteet ovat kovin erilaiset. Kuitenkin yhteinen hartauskokemus ja rento kuulumisten vaihto vievät mielen hetkeksi pois omasta itsestään ja kuukausia hermoja raastanut jännitys hellittää.

Hitaasti ja vastentahtoisesti herätään jälleen todellisuuteen. Nopea ”näkemisiin” ensi lauantaihin, taputus selkään ja ”kotiinpäin”. Mutta vielä kerran käännyn ympäri, ja katson likaisenruskeaa telttää, temppeleä erämaassa. [- -] Ja mieleni toistaa sanoja: ”Täällä tulemme tapaamaan jälleen joka sapattina jos elämme, täällä ”Scholkan schulissa.”¹⁵⁶

Kaikki eivät kuitenkaan päässeet edes kenttäsynagogaan juhlapäivinä, ja lokakuussa 1943 *Front-Karolinassa* kerrottiin 13 juutalaisen uuden vuoden vietosta rintamalla korusussa.

Olemme kokoontuneet tänne viettämään Rosch-Haschanaa. Olemme syvästi kiitollisia suomalaisille aseveljillemme siitä, että ovat antaneet meille tilaisuuden viettää yhtä pyhimmistä päivistämme. Emme tule koskaan unohtamaan tätä juhlapäivää, jota vietämme täällä... [- -] Vastakohta on jyrkkä: Ulkona konekivääri räätisee kuolemaa tuovaa säveltään, ja täällä sisällä rukoilee kourallinen juutalaisia rintamamiehiä Jumalalta parempaa tulevaisuutta, rauhan ja onnen aikaa...¹⁵⁷

Tekstin kirjoittamisen aikaan ei ollut vielä tiedossa, kuinka sota lopulta päättyisi. Viimeinen *Front-Karolina* ilmestyi alkuvuonna 1944, sillä sen päällimmäinen tarkoitus poistui vähitellen sotilaiden palatessa kotiin. Lehti oli sodan aikana tärkeä linkki rintaman ja kotiväen välillä sekä samalla myös sukupolvien yhdistäjä. Samoin lehdestä kuvastuu se, kuinka uskonnosta kauemmas ajautuneet tulivat sodan jatkuessa läheisempään kontaktiin omaan juutalaiseen identiteettiinsä. Kriisiaikoina hengellisyys ja syvälisyys nimittäin korostuivat. Sota-aika näyttäytyi juutalaisessa identiteetissä ylipäättään murroksena. Sen myötä myös Makkabén jäsenten asenteissa näkyi vakavoituminen ja sodan edetessä myös itsevarmuus Suomen sotatoimiin osallistumisen kautta. Maailmansodan epävarmuuden keskellä Turun urheiluseura ja sitä kautta seurakunta pystyivät silti

¹⁵⁶ *Front-Karolina* vuosik. 2, nro 2 1943, 4. ”Långsamt och motstridigt vaknar man åter till verkligheten. Ett hastigt ”på återseende” till nästa lördag, en klapp på ryggen och det bär av ”hemåt”. Men än en gang vänder jag mig om, och ser på det smutsbruna tättet, templet i ödemarken. [- -] Och i mitt huvud malar orden ‘Här skola vi träffas varje Schabes om vi leva, här ute i ‘Scholkas Schul’.”

¹⁵⁷ *Front-Karolina* vuosik. 2 no 5, Okt 1943.” Vi ha församlat oss hit för att fira Rosch-Haschana. Vi äro våra finska vapenbröder djupt tacksamma över att oss givits tillfälle att begå en av våra heligaste dagar. Vi skola aldrig glömma denna högtidsdag som vi fira här... [- -] Kontrasten är skarp: Ute knattrar maskingeväret sin dödsbringande melodi, och härinne bedja en handfull judiska frontmän till Gud om en bättre framtid, en tid av fred och lycka...” (Myös Torvinen on lainannut tätä kohtaa kirjassaan.)

pitämään katseen tulevaisuudessa juniorityön myötä. Se toi jatkuvuuden tunnetta murrosten aikana. Samalla urheilu vei hetkellisesti ajatuksia pois sodasta.

3.4 Sodan lopun tunnelmia

Suomen juutalaisten osalta jännitys alkoi laueta syksyllä 1944 Lapin sodan myötä ja saksalaisten sotilaiden vetäytyessä maasta. Makkabéssa sodan loppuvaiheiden tunnelmia on luettavissa vuoden 1945 julkaisusta, jonka mainitaan ilmestyneen maaliskuun juhlaillalliselle. Julkaisun tekstit kertovat sotavuosien ongelmien ja rahapulnan lisäksi myös tulevaisuuden uskosta ja puhtaasta kokoontumisen ilosta. Etenkin tammikuussa 1945 seuran 25-vuotisjuhlallisuudet on kuvattu tarkkaan. Teksteissä näkyy vahva yhteisöllisyyden ja itsevarmuuden sävy. Julkaisu kertoo, kuinka etenkin vuosikokousviikonloppuna tammikuussa 1945 seura kokosi Suomen juutalaista yhteisöä niin Turusta kuin kauempaa. Ensin seurasi historialliseksi kuvattu vuosikokous, jossa huhujen mukaan olisi päätettävänä monia tärkeitä asioita. Kokoukseen osallistuikin ennätysmäärä eli 83 jäsentä. Keskustelu oli erittäin vilkasta ja se jatkui yli puolen yön. Monivaiheisen kokouksen jälkeen seuran tulevaisuus kuitenkin vaikutti valoisalta ja olemassaolo entistä merkityksellisemmältä. Sunnuntaina 21. tammikuuta 50-henkinen ryhmä lähti kahdella bussilla kohti hautausmaata osoittamaan kunnioitusta seuran menehtyneille jäsenille ja laskemaan seppeleen.¹⁵⁸

Myöhemmin samana päivänä pidettiin 80 hengen ns. toveri-illallinen (*kamrat-banketten*). Illallinen oli juhlaulkaisun eloisan kuvauksen mukaan menestys. Kerhotilan juhlasalia koristivat muun muassa vastahankittu Suomen lippu ja Makkabén sinivalkoinen lippu. Juhlan aikana järjestettiin tuloksekas kolehtikeräys Makkabén toiminnalle ja kunniamerkkejä jaettiin. Naiset eivät mahtuneet saliin, mutta heidät huudettiin keittiöstä kiitettäviksi.¹⁵⁹ Arkistoista löytyy myös tuolloin luettuja lukuisia sähkösanomia, joissa oli onnitteluja ja terveisiä seuralle. Sähkeet olivat ilmeisesti myös innoittaneet jonkinlaiseen huumoriohjelmaan, sillä joidenkin taakse on kirjoitettu eri käsialoilla tervehdyksiä Makkabéille muun muassa Stalinilta, Rooseveltilta, Mannerheimilta ja de Gaullelta.¹⁶⁰ Juhlan loppuvaiheilta kerrotaan seuraavaa:

¹⁵⁸ *Makkabé 1920–1945*, 13–17.

¹⁵⁹ *Ibid.*

¹⁶⁰ Makkabén arkisto: Seuralle saapuneet onnittelut, KA.

Voimakkaina ja täynnä luottamusta kaikuivat Hatikhwan¹⁶¹ ylpeät sävelet, kuin arvokkaana lopetuksena illalle, joka oli kulkenut parhaassa tunnelmassa ja sen todellisen toverihengen merkeissä, joka on ilmennyt Makkabén pettämättömässä hengessä.¹⁶²

Arkistoissa tapahtuman kuvaukset ja kuvamateriaali viittaavat lähinnä vain miesten osallistumiseen itse juhlaan. Oliko Makkabén toiminnassa sitten naisilla muuta osaa kuin juhla järjestelyt? Tässä kohtaa pysähdyn ensin tarkastelemaan sitä, millaisia toimijoita naiset olivat urheiluseurassa sotia edeltävänä aikana. Kontekstina juutalaisissa yhteisöissä naisen rooli on ollut enemmän kodin piirissä. Helsingissäkin 1900-luvun alussa heidän asemaansa liittyi paljon vanhoillisuutta. Turun ja Viipurin seurakunnissa naisilla oli 1918 jälkeen alusta alkaen äänioikeus, mutta Helsingissä he saivat taistella oikeuksiensa puolesta vuoteen 1945 saakka. Naiset ottivat vilkaasti osaa yhdistyselämään. Esimerkiksi 1926 perustettiin naisten kansainvälisen sionistijärjestön Wizon Suomen osasto.¹⁶³

Turun Makkabéssa naiset olivat mukana toiminnassa alusta lähtien 1920-luvulla. Helsingin urheiluseura Stjärnanin naiset puolestaan saivat oman jaostonsa vasta 1931. Smolarin ja Hirschovitsin mukaan Helsingissä naisten mukanaoloa vieroksuttiin vielä tuolloin, kuten myös monissa suomalaisissa valtaväestön seuroissa. Naisten sitkeä esi-taistelija oli 19-vuotias Hanna Obstbaum. Stjärnanin miesvaltainen johto suostui pitkin hampain naisten mukaantuloon. Kymmenet naiset ilmoittautuivat jäseniksi, eivätkä kaikki edes aikoneet urheilla. Toiminta käynnistyi nopeasti, kun naiset halusivat todistaa seuran miehille sitoutumisensa urheiluun. Lajikirjo oli alussa suuri, ja etenkin tennis kiinnosti. Seuran johto tosin valvoi tarkoin naisjaoston toimintaa ja löysi jatkuvasti huomautettavaa. Alkuinnostuksen jälkeen toiminta keskeytyi 1937. Sotien jälkeen toiminta palautui, kunnes naisjaosto erillisenä osana lopetettiin sen sulautuessa muuhun toimintaan.¹⁶⁴

Tutkittaessa jälleen Makkabén tilannetta kronologisesti, löytyy sotien välisestä ajasta lähinnä kaksi mainintaa naisten roolista. Toinen on edellämainittu vuoden 1924 jäsenluku 92, joista jopa 32 oli naisia.¹⁶⁵ Lisäksi 1920-luvun alussa Helena Kravts (os.

¹⁶¹ Hephraa, tarkoittaa ”toivo”. Juutalainen 1800-luvun runo ja laulu. Sionistisen liikkeen käyttämä, ja myöhemmin Israelin kansallishymni. (Wikipedia).

¹⁶² *Makkabé 1920–1945*, 15–16. ”Måktiga och fulla av förtröstan ljödo Hatikhwas stolta toner, som en värdig avslutning på en kväll som förflutit under den bästa stämning och i det sanna kamratskapets tecken som upstått i Makkabés aldrig sviktande hägn.”

¹⁶³ Torvinen 1989, 108–109, 114, 172. Palaan naisten asemaan myös viimeisessä käsittelyluvussa.

¹⁶⁴ Smolar & Hirschovits 2016, 58–60, Soilas 2015, 10–11.

¹⁶⁵ *Makkabé 1920–1960*, 5–8.

Millner) pelasi Suomen naisten jääpallomaajoukkueessa muun muassa Tukholman olympiastadionilla.¹⁶⁶ Myöhemmin on puolestaan löydettävissä lähteitä, jotka paljastavat sukupuolten välisiä rooleja ja jännitteitä seuran sisällä. Etenkin vuosilta 1944–1945 on löydettävissä paljon mainintoja juuri näiden 25-vuotisjuhlallisuuksien valmisteluista ja lopulta itse juhlasta. Aineisto kertoo, miten aktiivisesti naiset olivat mukana seuran juhlatoiminnassa myös kulissien takana. Johtokunnan pöytäkirjoihin juhlatoimikunta merkittiin tarkkaan, ja siihen valitut naiset äänestettiin erikseen. Tähän en ole löytänyt selitystä, mutta kenties kyseessä oli jonkinlainen tasavertaisuuden tavoittelu, tai sitten seuran miehet vain tiedostivat kyvyttömyytensä ruoka- ja juomajärjestelyjen suhteen.

Eniten lähteitä naisten roolista löytyy juuri tästä aiemmin mainitusta 25-vuosijuhlaviikonlopun yhteydessä järjestetystä toveri-illallisesta 1945. Sen valmisteluvaiheessa Makkabén sisällä herätti suuren myrskyn johtokunnan päätös, jonka mukaan vain seuran miehet voivat osallistua tähän juhlaan tilanpuutteen vuoksi. Seurakunnan kerhotilan juhlasaliin eivät yksinkertaisesti mahtuisi kaikki. Tämä päätös aiheutti silti suurta pahastusta niin naisten kuin joidenkin miesten keskuudessa. Vuoden 1945 maaliskuun isoon juhlaan tehty julkaisu kuvaa tapahtunutta seuraavasti.

Ei voida kieltää, etteikö päätös olisi ollut epäoikeudenmukainen, mutta se tehtiin vasta perinpohjaisen keskustelun jälkeen yhdessä juhlatoimikunnan kanssa. Sen sijaan voisi uskaltaa lausua hiljaisen oletuksen, että illallinen olisi saattanut olla hieman onnistuneempi, jos naiset olisivat saaneet osallistua. Näin ollen ja siitä huolimatta, fakta on, että ilta oli menestys ja unohtumaton kokemus läsnäolleille.¹⁶⁷

Naiset eivät kuitenkaan halunneet jäädä vain taka-alalle ja keittiöön, vaan pukivat pettymyksensä huumoriin. Kun salissa luettiin ääneen seuralle tulleita onnittelusähkösanomia, mukana oli ilmeisesti myös pitkä yhdeksänsäkeinen laulu. Se löytyy Makkabén arkistosta muiden onnittelujen seasta sähkösanomapaperilla lähettäjänä ”Juhlatoimikunnan daamit”. Ohjeena lukijalle oli esittää se laulun ”Vi går över daggstänkt berg, berg, berg” -sävelellä. Siinä naiset kertoivat voivansa ”lohduttaa itseään” monin tavoin, vaikka eivät mahtuneetkaan mukaan. He toivat laulussa vahvasti esiin roolinsa juhlan järjestelyissä. Vaivaa oli ollut etenkin ruuan ja juoman hankkimiseen liittyen, sillä elettiin Suomessa vielä ruokasäännöstelyn aikaa. Eniten heitä lohdutti lupaus

¹⁶⁶ Leo Kjisikin sähköpostihaastattelu 19.12.2019.

¹⁶⁷ Makkabé 1920–1945, 13–17 ja johtokunnan pöytäkirjat 30.11. ja 24.12. 1944. ”Icke kan det heller förnekas att beslutet var orättvist, men det fattades först efter en grundlig diskussion tillsammans med festbestyrelsen. Däremot vågar man uttala en stilla förmodan att banketten näppeligen blivit mer lyckad om damerna hade haft tillfälle att delta. Därmed få hålla sig hur som helst, faktum kvarstår, banketten blev succés och ett oförlömligt minne för de närvarande.”

isommista juhlista maaliskuussa, joissa he saivat olla mukana. Alla on poimintoja laulun sanoista, vaikka valitettavasti käännös ei teekään oikeutta sen sananokkeluudelle ja riimityksille.

1. Me naiset emme saaneet olla mukana, mukana, mukana
Kun herrat banquetissa illallistavat
Mutta emme aio itkeä silmiämme märäksi
Sillä muilla tavoin voimme itseämme lohduttaa, lohduttaa, lohduttaa.
[- -]
3. Meille on pidetty lohduttavia puheita, puheita, puheita
Että maaliskuussa pääsemme tanssiaisiin, tanssiaisiin, tanssiaisiin
Emmekä aio surra kun niin hyvin se alkaa
Koska silloin buffetissa voimme itseämme lohduttaa.¹⁶⁸

Laulun sanojen mukaan Makkabén naisia lohdutti myös se, että vieraita oli paljon jopa Tampereelta ja pääkaupungista. Moni varmasti hellittäisi kukkaronsa nyörejä lahjoitusten muodossa seuralle. Lopuksi naiset kertovat menevänsä nyt kiltisti kotiin keräämään voimia seuraavien juhlien järjestämiseksi ja odottavansa maaliskuussa kaikkien kauniiden lupauksen täyttymistä.¹⁶⁹ Tämä pieni tapaus paljastaakin sen, että vaikka Makkabéssa naiset eivät aina olleet urheiluseuran toiminnan eturiveissä, he olivat vahvasti mukana taustajoukoissa ja halusivat pitää kiinni oikeuksistaan.

Juuri alkuvuonna 1945 kokoontumiseen tuntui olevan erityisesti aihetta. Toveri-illallisen jälkeen järjestettiin vielä ns. ”journalistihippa” helmikuussa ravintola Itämessä. Tämän juhlaillallisen takana oli ajatus saada mukaan mahtumaan myös juutalaisen yhteisön ulkopuolisia kutsuvieraita ja suomalaisen lehdistön edustajia. Maaliskuun isoimpaan juhlaan ilmestyneestä juhla-julkaisusta löytyy pitkä kuvaus tästäkin tapahtumasta. Vieraita oli yhteensä noin 40. Muiden urheiluseurojen ja lehdistön edustajien lisäksi mukana oli seuran omia jäseniä puolisoineen tai ilman. Pääruuan aikana alkoivat viralliset tervehdykset kutsuvierailta. Edustajia oli muun muassa Turun kaupungin urheilulautakunnasta ja Turun urheiluliitosta. Lisäksi lukuisat paikalliset urheiluseurat olivat mukana, kuten TPS, Åbo IFK ja Turun NMKY. Lehdistöstä paikalla olivat muun muassa Turun Sanomat ja Åbo Underrättelser. Ilta päättyi railakkaan tanssin merkeissä ja sen ohessa oli ohjelmanumerona tanssipari Työväen teatterista.¹⁷⁰ Ilta vaikuttaa olleen merkityksellinen seuralle, sillä juuri valtaväestön edustajien ja median mukaan saami-

¹⁶⁸ Sähkösanoma 21.1.1945, Makkabén saamat onnittelut, KA.”1. Vi damer vi fick ej vara me, me, me - då herrarna banketten fira med supé - men inte ska vi gråta, våra ögon våta - på annat sätt vi trösta oss kan, kan, kan. 3. För oss har det hållits tröstande tal, tal, tal - att i mars vi nog slippa med på bal, bal, bal - Och inte ska vi sörja när så bra det börja - för sen i buffén vi oss trösta kan.”

¹⁶⁹ Sähkösanoma 21.1.1945, Makkabén saamat onnittelut, KA.

¹⁷⁰ *Makkabé 1920–1945*, 17.

nen pienen juutalaisen urheiluseuran 25-vuotisjuhlaan ei välttämättä ollut aiemmin suunnitelmissa.

Juhlallisuudet vaikuttavatkin olleen yleisesti seuralle eräs käännekohta sodan jälkimainingeissa. Tässä kohtaa on huomattava jälleen toisen maailmansodan ajallinen konteksti. Muualla Euroopassa sota oli vielä käynnissä ja uskonveljien kohtalo epäselvää. Kuten edellä on mainittua, olivat Suomen juutalaiset tietoisia natsi-Saksan vainoista jo kauan ennen kuin liittoutuneiden joukot löysivät keskitysleirit alkuvuonna 1945. Esimerkiksi Auschwitz-Birkenau vapautettiin 27. tammikuuta. Laajemmin tilanne tuli suuren yleisön tietoisuuteen vasta huhtikuussa 1945. Tietoisuus tilanteesta saattoi lisätä juutalaisten yhteisöllisyyttä. Samalla se näytti vauhdittaneen sionistisen sävyn nopeaa uudelleen nousua Makkabén hengessä ja julkaisuissa.

Haaveet elämästä ilman juutalaisiin kohdistuvaa vainoa olivat selvästi mielissä vahvemmin kuin koskaan ennen. Vuoden 1945 juhla julkaisusta löytyy nimittäin myös artikkeli, jossa kerrotaan kolmesta seuran entisestä jäsenestä, jotka muuttivat Palestiinaan sotien välisenä aikana. Näihin kuuluivat Elias Katz ja hänen veljensä Wille Katz.

Sodanjälkeinen sionismi löysi tiensä myös tänne Pohjolaan, ja pian alkoi maassamme viriämään jatkuva tauti, toisaalta oikeastaan ei mikään tauti, joka yleisesti kulki nimellä ”Palestiina-kuume”. Vaikkakin, objektiivisesti katsottuna, sionismi ei saanutkaan täällä meillä yhtä hedelmällistä maata, alkoivat monet nähdä tulevaisuuden samojen silmälasien läpi kuin uskonveljemme Keski-Euroopassa.¹⁷¹

Teksti kertoo varsin realistiseen sävyyn työolosuhteista *Erez Israelissa*¹⁷² mutta samalla kuvaillen Välimeren lämpöä. Makkabélaiset tekivät töitä muun muassa rakennustöissä etenkin Tel-Avivissa. 1930-luvun lopun lama-aikana kuumissa ja helteisissä kaupungeissa oli parhaiten mahdollisuuksia löytää työtä.

Tuolloin työskentelevät virvoitusjuoma-, jää- ja jäätelötehtaat korkealla teholla. Rantakahvilat ovat täynnä aamusta iltaan ja ”Sfätt-hajamilla” (rannalla) Tel-Avivissa kymmenet tuhannet ottavat aurinkoa etsiäkseen silloin tällöin viilenystä haaleissa aalloissa.¹⁷³

¹⁷¹ Makkabé 1920–1945, 21–22. ”Den efterkrigstida zionismen fann vägen ända upp hit till Norden, och snart började i vårt land grassera en ihållande sjukdom, som till råga på allt icke var någon ”sjukdom”, villken allmänt gick under namnet ”Palestina-feber”. Ehuru, objektivt sett, zionismen icke hade samma fruktbara jordmän att bygga på här hos oss, började flere att se framtiden genom samma glasögon som våra trosfränder i Mellan-Europa.”

¹⁷² Raamatullinen termi, hepreaa ja tarkoittaa Israelin maa.

¹⁷³ Makkabé 1920–1945, 21–22. ”Då arbetar läskdrycks-, is-, glass- och andra dylika fabriker för högt tryck. Strandcaféerna äro fullpackade från morgon till kväll och på ”Sfätt-hajam” (strandplagen) i Tel-Aviv sola sig tiotusentals människor för att alltemellanåt söka svalka i de ljumma böljorna.”

Vuoden 1945 vuosikokouksessa päätettiin myös jatkaa Makkabén lehtitoimintaa. Saman vuoden keväällä alkoi ilmestyä lehti *Makkabé-Turun juutalaisten nuorten äänenkannattaja*. Sen sisältö oli ymmärrettävästi huomattavasti *Front-Karolinaa* vakavampi ja selkeän sionistinen. Urheilu-uutiset olivat mukana, mutta vähemmistössä ja värittömämpään sävyyn kirjoitettuja. Numeron 2-3 esipuheessa tuodaan esiin sodan jälkeisiä tunteja:

Mikään kansa ei ole viimeisen tuhoisan sodan aikana ollut niin lähellä tuhoa kuin juutalaiset. Siksi meidän juutalaisten on oltava erittäin kiitollisia pelastuksestamme. Mutta meidän ei tule myöskään unohtaa, että juutalaiset veljemme ja siskomme Euroopassa eivät ole vielä lähellekään päässeet nauttimaan rauhan siunauksista. Voittaneet valtiot ovat käyttäneet juutalaisen kansan epäonnea propagandaan sadistisia natsseja vastaan, mutta voiton jälkeen on satoja tuhansia juutalaisia samoin jätetty niihin vihattuihin keskitysleireihin, joissa he edelleen joutuvat elämään kammottavissa olosuhteissa. [- -] Mitä heidän eteensä on tehty? Me juutalaiset Suomessa seisomme kuin mykät katsojat, niin, unohdamme mm. onnekkaassa tilanteessamme ne varattomuudessa ja kurjuudessa elävät heimoveljemme.¹⁷⁴

Jatkossa kehoitetaan auttamaan esimerkiksi adoptoimalla mahdollisesti juutalaisia orpoja.¹⁷⁵ Suomen juutalaiset seurakunnat halusivatkin ottaa vastaan orpoja ja pakolaisia. Myös Suomen viranomaiset puolsivat asiaa ja järjestivät luvat.¹⁷⁶ Lopulta suunnitelmat jäivät suurimmiksi osiksi toteuttamatta lähinnä johtuen Puolan juutalaisen yhteisön epäröinnistä.¹⁷⁷

Seuraavan *Makkabén* esipuhe kehoittaa puolestaan suurempaan toimintaan. Olisi toimittava menneisyyden makkabi-sankareiden tapaan juutalaisten aseman parantamiseksi ja uuteen elämään Palestiinassa.

...Onko meidän osamme olla juureton lauma pakolaisia? Sitä ei tahdo itsetuntoinen juutalainen Palestiinassa, juutalainen, joka on jo saanut maistaa vapauden makeutta. Siksi, vain siksi, haluaa hän mieluummin taistella kuin luovuttaa. Kansamme ei tunnusta kapeakatseista sovinismia, ja se on läpikotaisin täynnä tunnetta kansalliselle ja sosiaaliselle oikeudenmukaisuudelle, koska olemme aina olleet ensimmäisiä uhreja hypernationalismille ja vastatoimille. Me emme

¹⁷⁴ *Makkabé* 1945 n.o 2-3, 1. ”Intet folk har under det gångna fasansfulla kriget varit så nära förintelsen som det judiska. Därför böra vi judar känna oss utomordentligt tacksamma över vår räddning. Men vi böra ej heller glömma att våra judiska bröder och systrar i Europa ännu icke på långt när kommit i åtnjutande av fredens välsignelser. De segrande nationer har använt det judiska folkets olycka i propaganda mot den sadistiska nazismen, men sedan segern väl vunnits ha hundratusentals judar likgiltigt lämnats kvar i de förhatliga koncentrationslägren, där de alltjämt få leva i vidriga förhållanden. [--] Vad har gjorts för dessa? Vi judar i Finland stå som stumma åskådare, ja, glömma t.o.m. i vår lyckliga situation de i armod och elände levande stamfränderna.”

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ Torvinen 1989, 170-171.

¹⁷⁷ Muir 2016b. Juutalaisten lasten edun kannalta kaukaista Suomea ei pidetty hyvänä sijoitusmaana. Keskustelussa ristesivät monet erilaiset intressit. Mm. sionistit halusivat lasten ensisijassa päätyvän lopulta Palestiinaan. Ks. myös Torvinen 1984, Muir 2016a.

toivo jalanlevyistä maata, jota arabit tai muut voisivat tarvita, ja haluamme rakentaa yhdessä Palestiinan muiden asukkaiden kanssa vapaan ja onnellisen maan...¹⁷⁸

Näissä tulevaisuuden toivoa ja taisteluhenkeä luovissa tunnelmissa myös Makkabé jatkoi toimintaansa uudella innolla. Seuraavassa luvussa tarkastellaan ensin jälleenrakentamisen aikaa. Tuolloin seuran merkitys koko seurakunnan kulttuuriselle identiteetille tiivistyi entisestään, yhteydet ulkomaille laajenivat ja jäsenmäärä nousi hetkelisestään ennätyslukemiinsa.

¹⁷⁸ *Makkabé* 1945 n.o 4–5, 1. ”Är det vår lott att vara en rotlös hord av flyktingar? Det vill ej den självmedvetna juden i Palestina, juden som redan fått smaka av frihetens sötna. Därför, endast därför, vill han heller kämpa än resignera. Vårt folk godkänner ej trångsynt chauvinism, och det är genomsyrat av känslan för nationell och social rättvisa, ty vi har ju alltid varit det första offret för hypernationalism och reaktion. Vi önska ej en fotbredd mark, som araber eller andra skulle behöva, och vi vilja tillsammans med Palestinas övriga innevägnare bygga upp ett fritt och lyckligt land.”

4. Jälleenrakennuksen aika ja hiipuminen (1945–1990)

4.1 Yhteisöllisyys kasvaa

Jälleenrakennus on sana, jota toistetaan nykyisin usein kaikilla elämänaloilla, eikä suinkaan vähiten urheiluelämässämme. [- -] Teidän työstänne riippuu noussevan junioripolven tulevaisuus, jotta siitä kasvaisi terveitä ja reippaita juutalaisia, jotka kunnialla tulevat edustamaan seuran rivejä, sillä juuri tällä hetkellä Makkabé ja Turun juutalainen seurakunta tarvitsevat tervettä henkeä omaavan nuorison.¹⁷⁹

Tässä Makkabén puheenjohtajan esipuheessa vuoden 1960 juhlaulkaisussa kiteytyy ajanjakson toiveita ja uhkia, sekä Makkabéille että koko Turun seurakunnalle. Kuinka pitää yllä juutalaisen nuorison kiinnostus yhteisöään kohtaan, tai ylipäätään pysyä Suomessa? Tässä alaluvussa käyn läpi aikakautta, jolloin lopulta muun muassa muuttoliikkeet ja assimilaatio hiljensivät vilkkaasti alkanutta toimintaa. Ensin luon laajempaa kontekstia Makkabéta ympäröivään juutalaiseen ylijärjestykseen yhteisöön, sillä seuran arkistoista sodan lopulla huokuva uuden alun toivo oli osa laajempaa liikehdintää. Juutalainen identiteetti ylipäätään oli sodan jälkeen suuressa murroksessa Euroopan raunioiden keskellä. Tarkastelen myös sitä, miten Suomessakin juutalaisten oli määriteltävä uudestaan paikkaansa maailmassa. Kulttuurinen identiteetti alkoi laajentua entistä vahvemmin oman maan rajojen ulkopuolelle.

Heti sodan jälkeen myös Suomen juutalaiset alkoivat solmimaan katkenneita yhteyksiä järjestöjen ja seurakuntien kesken sekä etsimään omaisia ja sukulaisia Saksan miehittämiltä alueilta. Samoin kansainvälisten surujuhlien viettäminen kauhutekojen uhrien muistoksi tuli vahvasti osaksi seurakuntien toimintaa etenkin seuraavina vuosina. Lisäksi tärkeäksi muodostui avustustyö Puolaan, sekä pakolaisten vastaanottaminen ja orpojen adoptiot.¹⁸⁰ Suomen juutalaiset olivatkin harvoja itäisen Euroopan ortodoksijuutalaisyhteisöjä, jotka eivät tuhoutuneet holokaustissa.¹⁸¹

Kuten Makkabénkin sodan lopun tunnelmista näkyi, sionismin nousu oli eräs selvä reaktio holokaustiin. Etenkin Palestiinan kysymys nousi vahvasti esiin vuosina 1945–1948. Siinä Suomen juutalaiset olivat aktiivisia kansainvälisesti. He olivat mukana eri vetoomuksissa ja protesteissa Britanniaa vastaan Euroopan pakolaisten sijoittamiseksi. Samoin he järjestivät suuria raha- ja tarvikekeräyksiä kansallissosialismin uhreille ja pakolaisille Palestiinaan. Ylipäätään Suomen valtiokin tunnusti ensimmäisten

¹⁷⁹ *Makkabé 1920–1960*, Mejse Dryzunin esipuhe.

¹⁸⁰ Torvinen 1989, 170.

¹⁸¹ Ekholm 2017, 13.

joukossa Israelin itsenäisyyden vuonna 1948.¹⁸² Ilmassa oli kaikin puolin laajaa hyväksyntää paljon kärsineiden juutalaisten uuden kotimaan puolesta. Samalla juutalaisuuden yllirajaisuus tuli vahvemmin osaksi jokapäiväistä elämää ja identiteettiä.

Suomessa, kuten muuallakin, sionismin innoittamina osa juutalaisesta nuorisosta valitsi uudeksi kotimaakseen Israelin. He halusivat lähteä jälleenrakentamaan uutta juutalaisvaltiota, ja heistä käytettiin nimitystä *chalutzim* – uudisraivaajat.¹⁸³ Etenkin Israelin itsenäisyssodan aikana painottui jälleen Suomen juutalaisten kaksoisidentiteetti. Monet nuoret, jotka olivat olleet Suomen armeijassa toisessa maailmansodassa, tahtoiivat nyt taistella Israelin puolesta. Heitä lähti rintamapalvelukseen 26 miestä ja kolme naista, Turustakin neljä nuorta.¹⁸⁴ Näissä vapaaehtoisissa taistelijoissa oli myös Makkabén jäseniä.¹⁸⁵ Tämä on ilmeisimmin ollut suuri identiteettiä muokannut tekijä seuran ja seurakunnan sisällä, sillä se mainitaan useassa yhteydessä. Julkaisuissa mainitaan myös usein, kuinka Makkabén johtokunta teki 1947 päätöksen tukea maan jälleenrakentamista 25000 markalla.¹⁸⁶

Heti sodan jälkeen Suomen juutalaiset liittyivät myös entistä tiiviimmin juutalaisten kansainvälisiin ja yllirajaisiin järjestöihin ja toimintaan. Vuonna 1944 he liittyivät Juutalaisen maailmankongressin ruotsalaiseen osastoon, ja myöhemmin Euroopan ja Pohjoismaiden tasolla eri järjestöihin.¹⁸⁷ Turun nuoret osallistuivat 1946 Kööpenhaminassa nuorisoleirille, joka oli Skandinaviska Judiska Ungdomsföreningin SJUF:n järjestämä.¹⁸⁸ Vuonna 1948 SJUF:n leiri ja kongressi olivat puolestaan Turussa. Makkabé järjesti tapahtuman yhdessä Kadimahin kanssa, joka on vuonna 1928 perustettu Turun seurakunnan nuorisojärjestö.¹⁸⁹

Ylipäätään tällä aikakaudella juutalainen identiteetti kaikkialla Euroopassa alkoi radikalisoitua ja laajentua vahvemmin Palestiinan ja myöhemmin Israelin suuntaan. Toisaalla kulttuurisen identiteetin kannalta toinen maailmansota syvensi yhteenkuuluvuutta eri maiden juutalaisten välillä. Uskonnolliset ja paikalliset erot alkoivat paikoin loiventua uuden, modernimman ja yleisen juutalaisen identiteetin rakentuessa kansainvälisen yhteistyön myötä.

¹⁸² Torvinen 1989, 171, 175.

¹⁸³ Smolar & Hirschovits 2016, 140.

¹⁸⁴ Torvinen 1989, 175.

¹⁸⁵ *Makkabé 1920-1960*, 11, *Makkabé 1920-1970*, 10.

¹⁸⁶ Ks. esim. *Makkabé 1920-1960*, 11.

¹⁸⁷ Torvinen 1989, 174, 178.

¹⁸⁸ Seela 2012, 46.

¹⁸⁹ Leo Kjisikin sähköpostihaastattelu 19.12. ja 20.12.2019.

Tämä muutos näkyi myös urheilun tasolla. Makkabé ja Makkabi solmivat uusia suhteita etenkin Pohjolassa, kuten vastaperustetussa Pohjoismaiden Makkabiliitossa, jonka perustajajäseniä ne olivat. Kumpikin Suomen seura ylläpiti osin omaa suhdetoimintaansa eri veljesseuroihin, mutta moniin kisoihin lähdettiin yhteisellä joukkueella. Muun muassa 1946 Pohjoismaiden Makkabiadit Kööpenhaminassa olivat merkittävä tapahtuma. Siellä 28-henkisestä Suomen joukkueesta kuusi oli Makkabésta. Lisäksi Tukholmassa kilpailtiin paljon eri lajeissa. Vuotuiset keilailukolmiottelut Turun ja Helsingin kanssa tulivat tavaksi. Matkat Pohjoismaihin olivat tuolloin rajoitusten alaisuudessa, mutta järjestämällä urheiluseurojen välisiä kilpailuja Makkabé saattoi järjestää ryhmämatkoja Tukholmaan ja Kööpenhaminaan. Tämä antoi turkulaiselle nuorisolle mahdollisuuden solmia kontakteja Pohjoismaissa.¹⁹⁰ Juuri Tukholma osoittautui lähimäksi kansainväliseksi yhteydeksi. Makkabin historian tutkijat Smolar ja Hirschovits kertovat, kuinka etenkin sotien jälkeiset vuodet houkuttelivat vierailuja elintasoltaan korkeampaan Ruotsiin.¹⁹¹

Seuraava suuri askel ulkomaille oli kansainvälisiin makkabiadeihin osallistuminen Israelissa vuodesta 1950 eteenpäin. Tähän syvennyn tarkemmin viidennessä luvussa. Lisäksi Helsingin olympialaiset 1952 olivat erittäin tärkeitä avaamaan kontaktia ulospäin. Ne toivat uutta itsetuntoa Suomen juutalaisille urheilijoille. Tuolloinen Makkabén puheenjohtaja Leo Kaplun muistelee vuoden 1960 juhlaulkaisussa, kuinka unohdettu hetki oli toivottava Turun satamassa Israelin joukkueen pääosa ja poliittisia merkkihahmoja ensimmäisinä tervetulleeksi maahan. Israelilaiset saapuivat Suomeen laivalla Turun kautta.¹⁹² Muutoin Helsingin kisojen osalta Makkabé osallistui Israelin olympialaisryhmän kustannuksiin Suomessa.¹⁹³ Helsinkiläisseura Makkabi puolestaan toimi laajemmin maan urheilijoiden isäntänä kotikaupungissaan.¹⁹⁴

Kotimaassa Makkabé suuntasi vahvemmin myös osaksi suomalaista urheiluyhteisöä. Seura rekisteröityi viralliseksi yhdistykseksi 1946 ja uusi samalla sääntönsä. Vuosi oli muutenkin merkittävä, sillä juutalaisten urheilupiirien kanssa lähentymisen lisäksi Makkabé järjesti pöytätenniksen SM-kilpailut. Niissä seuran jäsenet ylsivät mestaruuksiin saakka. Seuraavana vuonna Makkabé osallistui myös SVUL:n Suomen suur-

¹⁹⁰ *Makkabé 1920–1960*, 10, 27. Ks. Smolar & Hirschovits 2016, 140.

¹⁹¹ Smolar & Hirschovits 2016, 140.

¹⁹² *Makkabé 1920–1960*, 29.

¹⁹³ Ks. esim. *Makkabé 1920–1955*, 9.

¹⁹⁴ Smolar & Hirschovits 2016, 143–145.

kisoihin. Samalla seura halusi panostaa vahvasti etenkin nuorisotyöhön.¹⁹⁵ Kuten edellä todettua, tämä kehitys alkoi jo sota-aikana täysi-ikäisten ollessa rintamalla. Näin uusi sukupolvi sai tilaa seurassa. Huomio siirtyi entistä vahvemmin jatkuvuuden turvaamiseen pienessä yhteisössä. Positiivinen kehitys sodan jälkeen oli, kuinka syrjinnän osalta Turun ja koko Suomen juutalaisten asema näyttää yleisesti helpottuneen. Seela toteaa, että juutalaisten täydellinen sulautuminen yhteiskuntaan tapahtui varsin nopeasti sodan jälkeen, kuten Turun yhteisössä kauan oli toivottu. Vakiintuneen mielipiteen vastustaminen oli mahdollista ilman, että sitä pidettiin vierasperäisenä piirteenä.¹⁹⁶ Tällä Seela ilmeisesti viittaa siihen, kuinka juutalaiset pystyivät osallistumaan vapaammin yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Talvisodan alussa Turun juutalaisessa seurakunnassa oli jäseniä 300. Jatkosodan jälkeen Viipurin seurakunnasta 60 hakeutui myös Turkuun, jossa heillä oli sukulaisia ja tuttuja. Vuonna 1949 jäsenmäärä oli 342, ja muutamaa vuotta myöhemmin se oli suurin eli 350.¹⁹⁷ Viisikymmentä- ja kuusikymmentäluvulla Turun seurakunta oli laajimmillaan ja lapsia oli paljon.¹⁹⁸ Sodan jälkeen myös Makkabén toiminta oli vilkasta vielä ainakin 1950-luvulla. Tähän on osittain vaikuttanut koko seurakunnan yleinen väkimäärän kehitys. Vanhemman sukupolven huolet assimilaatiosta näyttivätkin helpottavan hetkeksi. Entinen puheenjohtaja Mejse Dryzun muistelee, miten tuohon aikaan Makkabé oli hyvin suosittu. Lähes kaikki seurakunnan jäsenet olivat myös Makkabén jäseniä, jos ei muuta niin kannatusjäseniä. Se oli ikäänkuin seurakunnan ”lempilapsi” ja etenkin sodan jälkeen lähes määräävässä asemassa. Makkabén kokoukset olivat usein täynnä ja kestivät kauan. Seura järjesti myös paljon ei-uskonnollisia juhlia kuten vappuna, ja ne olivat isoja ja suosittuja. Juhlat olivat tärkeä rahanlähde Makkabélle, mutta seurakunta tuki sitä myös monilla muilla tavoilla.¹⁹⁹ Sodan jälkeistä aikaa voisikin ajatella eräänlaisena Makkabén yhteisöllisyyden kultakautena, jolloin se muodostui hyvin oleelliseksi osaksi koko Turun juutalaista yhteisöä.

Keräämäni muistitietoaineisto yltää tähän sodan jälkeiseen aikakauteen. Kiinnostavia haastatteluita oli useita, mutta tutkielman laajuuden vuoksi hyödynsin niistä lopulta neljää. Nämä haastateltavat ovat olleet aktiivisina seurassa eri aikakausina, ja he voivat näin ollen avata erilaisia tapahtumia: Mejse Dryzun (s.1928) on ollut seuran ja

¹⁹⁵ Makkabé 1920–1980.

¹⁹⁶ Seela 2012, 48.

¹⁹⁷ Seela 2012, 15.

¹⁹⁸ Hasan 2008, 17.

¹⁹⁹ Mejse Dryzunin haastattelu 29.9. 2015.

seurakunnan aktiivina ja johdossa 1940–50-luvulta lähtien. Joel Portnoj (s.1949) on ollut urheilutoiminnassa aktiivisimmin 1960-luvulla ja Harry Serlo (s.1956) 1960–70-luvuilla. Uri Seera (s.1949) toimi puolestaan muun muassa Makkabén viimeisenä puheenjohtajana. Viitataan toisinaan tekstissä heihin nimellä tai vain haastateltuina.

Sodan jälkeiselle junioritoiminnalle olivat tärkeitä jatkuvan harjoittelun lisäksi myös säännölliset urheiluleirit ja -päivät. Makkabé järjesti niitä itse tai Makkabin kanssa. Ensimmäinen yhteinen juniorileiri oli 1950 Vierumäen urheiluopistossa. Leirit olivat suosittuja, ja nuoret pääsivät niissä tutustumaan toisiinsa urheilun merkeissä.²⁰⁰ Esimerkiksi vielä vuonna 1958 Turusta, Helsingistä ja Tampereelta osallistui leirille yhteensä lähes 60, ja kesäleirille 92 nuorta.²⁰¹ Myöhemmin mukana ollut Harry Serlo muistelee, miten liikunnalliset talvileirit Pajulahdella olivat nuorena kohokohtia, sillä niiden kautta pääsi viettämään aikaa yhdessä myös muutoin kuin vain urheilun tai uskonnon puitteissa. Niillä tarjoutui enemmän tilaisuuksia rentoon yhdessäoloon.²⁰² Nuorten kokoaminen yhteen oli ilmeisimmin myös ajatuksena leirien taustalla, sillä sosiaalinen toiminta oli tärkeää pienen yhteisön koossa pysymiseksi ja jatkuvuuden kannalta.

Omat tilat ovat olleet tärkeitä toiminnan mahdollistajina seurakunnalle ja Makkabélle. Dryzun muistelee, kuinka kerhohuoneistona toimi eräässä vaiheessa Turun sanomilta vuokrattu ns. ”Vihreä lyhty”. Tila oli lehden talon sisäpihalla kolmannessa kerroksessa. Siellä oli myös suuri sali, johon mahtui jopa kolme pöytätennispöytää. Tilassa pidettiin lähes kaikki seurakunnan ja sen alaisten yhdistysten kokoukset ja juhlat. Dryzun muistelee tilan olleen tärkeä seurakunnan nuorisolle:

...siellä vallan vaan melkein oltiin nuorina kaikki viikonloput, siellä pelattiin pöytätennistä. Ei siihen aikaan mitään missään käyty, (naurahtaa) ei siihen aikaan tosiaan. Siellä oltiin aina.²⁰³

Uuden seurakuntatalon valmistuttua 1956 synagogan tontille Vihreää lyhtyä ei enää tarvittu. Kaikki yhdistys- ja juhlat toiminta keskittyi suunnitellusti omaan rakennukseen.²⁰⁴ Makkabé sai itseoikeutetusti tiloja käyttöönsä kauan haaveillusta talosta, sillä se oli vuosia kerännyt ns. kerhorahastolla varoja seurakunnalle rakennusta varten. Oman talon valmistuminen olikin yhteisölle suuri tapahtuma.²⁰⁵ Taloudellinen tuki puolestaan kertoo jälleen urheiluseuran ja seurakunnan vahvasta yhteistyöstä ja sulautumisesta.

²⁰⁰ *Makkabé 1920–1960*, 28.

²⁰¹ *Makkabé 1920–1980*.

²⁰² Harry Serlon haastattelu 8.10. 2015.

²⁰³ Mejse Dryzunin haastattelu 29.9.2015.

²⁰⁴ Ibid.

²⁰⁵ *Makkabé 1920–1960*, 30.

Makkabén arkistoista löytyy useita mainoksia ja ohjelmalehtisiä sen järjestämistä juhlista sekä uudessa että vanhassa paikassa. Lisäksi löytyy tiukkasanaanaisia kirjelmiä kerhotiloista vastanneen Achwa-seuran kanssa jakamiseen liittyvistä kiistoista, kuten kortinpeluusta kokousvuoroilla, tai kuka saa järjestää juhlia, sillä ne olivat tärkeitä tulonlähteitä.²⁰⁶ Turunkin juutalaisille nuorille vaikuttaa olleen tärkeää päästä viettämään aikaa yhdessä, ja tämä toisaalta oli myös seurakunnan toiveena. Kysymys on, millaisia vaihtoehtoja heillä ylipäätään olisi ollut vapaa-ajan viettoon tuona aikakautena, myös suhteessa valtaväestöön. Joka tapauksessa omat tilat mahdollistivat monenlaista toimintaa ja auttoivat ilmeisimmin myös pitämään yhteisöä tiiviimmin koossa.

Juniorityön ohella myös Makkabén täysi-ikäisillä oli urheilutoimintaa. Jalkapallo koettiin edelleen kuningaslajiksi. Esimerkkinä seuran panostuksesta nousee esiin unkarilaisen valmentajan Nagyn palkkaus. Tähän tapaukseen vaikuttaa liittyneen runsaasti kiihkeitä tunteita. Esimerkiksi vuoden 1980 juhlaulkaisu kuvaa tapausta näin: ”Laajojen neuvottelujen ja tiedustelujen, perusteellisen harkinnan ja tarkan käsittelyn tuloksena päätettiin v. 1949 kiinnittää seuran valmentajaksi kuuluisa unkarilainen valmentaja Nagy, ja hänen kovan harjoituskurinsa ansiosta taso hiljalleen nousi.”²⁰⁷ Tuloksia alkoikin näkyä, mutta 1951 pelaajapula oli suuri. Monivuotisen keskustelun jälkeen vuonna 1952 päätettiin Makkabin kanssa yhdistää joukkueet, jotta juutalainen jalkapalloilu pääsisi taas nousuun. Yhteisjoukkueella pelattiin Helsingin piirisarjassa ja maakuntasarjan karsinnoissa. Jalkapalloa jatkettiin vaihtelevasti ja etenkin ystävyysotteluina. Pöytätennis oli puolestaan Makkabéille jatkossa se laji, jossa seuran urheilijat kuten Marcus Gumpler niittivät mainetta kansallisella ja kansainväliselläkin tasolla.²⁰⁸ Gumpler oli seuran menestyksellisin urheilija, josta 1954 tuli pöytätenniksen Suomen mestari. Hän pelasi myös Suomen maajoukkueessa muun muassa MM-kilpailuissa Lontoossa.²⁰⁹

Samaan aikaan assimilaatio lisääntyi juutalaisten keskuudessa niin Suomessa kuin muuallakin. Katseet kääntyivät tällöin nuorisoon. Jo 1950-luvun alkupuolella Suomen juutalaisyhteisöissä valitettiin, että nuoret eivät paljonkaan välitä heille tarjotuista kulttuuriharrasteista seurakunnan piirissä. Nuorisotyöhön panostettiin, ja esimerkiksi kaikki seurakunnat ovat tukeneet Skandinaavista juutalaista nuorisoliittoa SJUF:ia

²⁰⁶ Ks. esim. Makkabén kirjeenvaihto, kirjeet Achwalle 7.2.1946, 18.4.1949, KA.

²⁰⁷ *Makkabé 1920–1980*.

²⁰⁸ *Makkabé 1920–1980* ja *Makkabé 1920–1960*, 28. Ks. Myös muut seuran juhlaulkaisut, arkisto ja haastattelut.

²⁰⁹ *Makkabé 1920–1975* ja Leo Kjisikin sähköpostihaastattelu 19.12.2019.

vuotuisin määrärahoihin.²¹⁰ Makkabékin oli järjestämässä SJUF:n kongressia Turussa sekä 1948 että 1968.²¹¹

Viisikymmenluvun loppua kohden myös Makkabén aktiivisuus alkoi hieman hiipua. Vuoden 1958 Makkabén jäsenmäärät kertovat tarkemmin seuran tilanteesta: jäseniä oli 232, joista alle 16-vuotiaita poikia 27 ja tyttöjä 30. Samasta vuodesta SVUL:lle on tehty ilmoitus kilpailutoiminnasta, jossa mainitaan vain leiri, jolla omia osallistujia oli 9 poikaa ja 11 tyttöä.²¹² Myös palloilu näytti laimenevan hieman vanhempien pelaajien keskuudessa entuudestaan, ja juniorityö sai entistä suuremman osan toiminnasta. Makkabé toivookin kirjeessä 19. lokakuuta 1958 seurakunnalta taloudellista tukea seuran satsatessa nuorisotyöhön suuria summia. Seuraavalle vuodelle pyydetään 50 000 mk ja lisäksi: ”Olemme myös vuosittain saaneet Turun kaupungilta 10 000 mk määrärahan nuorisotyötä varten, joten toivomme myös tämän anomamme määrärahan varattavaksi vuosittain seuramme käyttöön.” Vuosien 1957–58 osalta arkistoista käy lisäksi ilmi, miten kirjeenvaihdossa oli jäseniltä siirtopyyntöjä toisiin seuroihin, myös Makkabiin. Samoin jalkapalloilijoiden vakuutukset lopetettiin toiminnan vähennyttyä.²¹³ Ylipäätään 1950-luvun aineistosta kuvastuu jo huoli seuran ja koko seurakunnan tulevaisuudesta.

4.2 Hiipuminen alkaa – 1960-luvulta nykypäivään

1960-luku jatkui etenkin pöytätenniksen ja keilailun menestysten kautta. Näiden lajien joukkueet niittivät mainetta, mutta seurassa oli lisäksi hyviä yksilösuorituksia. Näistä voidaan mainita mm. Harry Serlon menestys pöytätenniksessä, joka alkoi 1969 Suomen mestaruudella alle 14-vuotiaiden sarjassa. Koripallo tuli myös mukaan joksikin aikaa. Seura osallistui Makkabiadeihin säännöllisesti Suomen yhteisjoukkueen mukana, ja jäseniä ylsi mitalisijoillekin.²¹⁴ 1960-luku oli Makkabén osalta menestyksellisintä aikaa etenkin yleisurheilun junioritasolla. Esimerkiksi Ilona Laitervo (os. Seligson) voitti pronssia korkeushypyssä makkabiadeissa Israelissa 1965. Juoksijat Fred Saks ja Dani Millner menestyivät makkabiadeissa ja kotimaassa. Samoin Makkabén aktiivisuudesta kertoo, miten seura oli 1968 järjestämässä Kadimahin kanssa Turussa SJUF:n leiriä ja kongressia. Siihen osallistui 200 henkeä kaikista Pohjoismaista. Nelipäiväinen kongressi sai hyvin huomiota julkisuudessa ja viimeisen illan juhlabanketti järjestettiin Turun

²¹⁰ Torvinen 1989, 212–213.

²¹¹ Leo Kjisikin sähköpostihaastattelu 19.12.2019.

²¹² Ilmoitus SVUL:lle toiminnasta 1958, Makkabén kirjeenvaihto 1959–60, KA.

²¹³ Makkabén kirjeenvaihto 1957–58, KA.

²¹⁴ *Makkabé 1920–1980 ja –1960*, 15.

Linnassa. Makkabé julkaisi myös 1965–1971 *Shalom*-lehteä²¹⁵, joka jaettiin koko seurakunnalle kotiin noin neljä kertaa vuodessa.²¹⁶ Makkabé jatkoi näin ollen Turun juutalaista yhteisöä yhteenliittävänä vaikuttajana. Suurten joukkuelajien aika oli sille tosin ohi, mutta edelleen pienen juutalaisyhteisön urheiluseura ylsi huomattavan korkeille sijoille. Muutos oli kuitenkin nähtävissä. Jatkossa Makkabén kohtalo sitoutui entistä tiiviimmin koko seurakunnan tilanteeseen.

Turun seurakunnan jäsenmäärä alkoi nimittäin laskea hitaasti 1960-luvulla. Seuraavan vuosikymmenen aikana suuntaus oli vielä vahvempi, sillä useita perheitä muutti Israeliin. Seelan mukaan ”Isiensä maahan” muuttivat Turusta monet varttuneet, jotka olivat joutuneet lopettamaan liikeyrityksensä kannattamattomina ja nuoret korkeasti koulutetut. Heidän identiteettinsä oli saanut uuden sionistisen sisällön, joka tarvitsi uuden muuttuneen ympäristön.²¹⁷ Tähän muuttoliikkeeseen ja sen syihin pureudun tarkemmin seuraavassa luvussa. Tultaessa 1970-luvulle Makkabélla alkoikin uusi vaihe juniorityössä, sillä etenkin lukuisat nuoret muuttivat Israeliin koulunsa päätettyään. Vuoden 1980-julkaisussa todetaan: ”Se luonnollisesti on täysin sopusoinnussa ja jopa eräs Makkabén päämääristä, mutta seuraukset ovat näkyneet kotikentällä jäsenmäärän ja aktiivisuuden vähenemisenä.”²¹⁸ Kommentti kuvastaa hyvin sitä monitasoista ja joskus ongelmallista identiteettiä, joka diasporassa asuvilla ja sionistisesti suuntautuvilla juutalaisilla on. Toisaalta lopullinen päämäärä on Israel, mutta myös paikallisesta yhteisöstä ja sen elinvoimaisuudesta on huolehdittava.

Eräänä kontekstina tälle aikakaudelle on huomattava, että Israelin ns. kuuden päivän sota 1967 alkoi vaikuttaa negatiivisesti yleisiin asenteisiin juutalaisia kohtaan. Israelin hyökkäysoiimet vaikuttivat myös juutalaisten yhteisöjen sisäisiin suhteisiin eri puolilla. Torvinen tuo esiin, kuinka esimerkiksi 1976 ja 1982 Suomen juutalaisten keskusneuvosto kirjoitti kritiikkiä suoraan Israelin johdolle sen väkivaltaisesta Lähi-Idän politiikasta. Myös Ruotsin juutalaiset olivat jo toimineet näin. Sekä Israelista saapuneet viralliset vastaukset että Israelin suomalaisten asenne oli kritiikkiin täysin kieltävä ja maan toimia puolustava. Nämä keskusneuvoston poliittiset ulostulot puolestaan aiheuttivat näkemyseroja Suomen juutalaisyhteisön sisällä. Muun muassa Turussa haluttiin varovaisempaa lähestymistä vedoten etenkin asiantuntemuksen puutteeseen Israelin ti-

²¹⁵ *Shalom* on hepreaa ja tarkoittaa ”rauha”. Lehden ensimmäiset numerot olivat ilman nimeä, mutta nimikilpailun jälkeen nimeksi tuli *Shalom*. Lehti oli yhteistyö seurakunnan nuorisoseurojen Kadimahin ja Bnei Akivan kanssa, mutta Makkabé oli pääasiallisena organisoijana lehden teossa.

²¹⁶ Leo Kjisikin sähköpostihaastattelu 19.12.2020.

²¹⁷ Seela 2012, 15, 47.

²¹⁸ *Makkabé 1920–1980*.

lanteen suhteen. Erilaisia mielipiteitä Israeliin suhtautumisessa on juutalaisten keskuudessa muissakin maissa.²¹⁹

Turussa yhteisön sisällä ongelmia aiheutti väkimäärän konkreettisen vähenemisen lisäksi myös assimilaatio. Tämä näkyi uskonnollisen identiteetin hälvenemisenä ja seka-avioliittoina. Ne olivat olleet hyvin harvinaisia vielä 1940-luvulla, mutta yleistyivät seuraavan vuosikymmenen aikana. Turun tilanne oli poikkeuksellinen integraation kannalta, sillä seurakunta oli niin pieni, että seka-avioliitot tapahtuivat lähes pakostakin.²²⁰ Uskonnontutkija Teuvo Virtanen mainitsee väitöskirjassaan, miten eräs Turun seurakuntalainen on todennut seka-avioliittojen olevan tosiasia, jolle ei voida mitään. Tähän liittyvät myös vaikeudet lasten kasvatuksessa juutalaisuuteen ja ortodoksijuutalaisten tapojen vähittäinen häviäminen.²²¹ Ekholm tuo esiin sodanjälkeisen ajan Suomen juutalaisilla puolison löytämisen vaikeutuneen entisestään, sillä juutalaisten oli rakennettava uudestaan verkostonsa holokaustin raunioilta. 1950–60-lukujen vaihteessa Helsingin juutalaisessa seurakunnassa oli jo vaikeuksia määrittää, ketkä oikeastaan voivat kuulua siihen seka-avioliittojen vuoksi.²²²

Turussa viimeinen rabbiini Dryzun kuoli vuonna 1965. Sen jälkeen seurakunnalta on puuttunut hengellinen johtaja. Tämä oli vakava isku yhteisölle. Tähän asti toiminta oli kuitenkin ollut aktiivista ja jumalanpalveluksissa käytiin säännöllisesti. Samoin vuonna 1965 tapahtui ensimmäisen kerran niin, ettei päivittäisiin jumalanpalveluksiin saatu riittävästi henkilöitä juutalaisen käytännön mukaan. Seurakuntalaisiin vedottiin useaan otteeseen, mutta tilanteeseen ei tullut parannusta. 1980-luvulla säännöllisiä jumalanpalveluksia voitiin pitää enää vain lauantaisin.²²³ Vaikka yksittäisiä syitä seurakunnan aktiivisuuden hiipumiselle on löydettävissä, oli se lopulta monien asioiden summa.

Vuosien 1965–1971 tunnelmista ja Makkabén toiminnasta kertoo lisää *Shalom*-lehti. Se ei ollut varsinainen painotuote, vaan yhteen nidottu kopiopaperilehti. Aloitteen tekijänä ja lehden päällimmäisenä julkaisijana toimi Makkabé, mutta Kadimah ja Bnei Akiva olivat yhtäläillä tuottamassa sisältöä lehteen. Kadimah oli ollut osana seurakuntaa jo 1920-luvulta. Bnei Akiva²²⁴ puolestaan on kansainvälinen uskonnollis-sionistinen nuorisjärjestö. Lehdessä on kertomus siitä, kuinka seurakunnan nuoria kävi Ruotsissa

²¹⁹ Torvinen 1989, 190–202.

²²⁰ Seela 2012, 37, 47.

²²¹ Virtanen 1981, 196.

²²² Ekholm 2013, 33.

²²³ Hasan 2008, 11.

²²⁴ Hefreaa, tarkoittaa ”Akivan lapset”. Perustettu 1929 Palestiinassa. Wikipedia.

Bnei Akivan leirillä 1963 ja palattuun he halusivat heti perustaa Turkuun oman jaostonsa.²²⁵ Näin ollen 1960-luvulla seurakunnan nuorten kiinnostuksesta ja ajasta tietyllä tavalla kilpaili ainakin kolme seuraa. Lehdessä onkin luettavissa paljon seurojen toiminnasta ja yleisesti seurakunnan tunnelmia. Muun muassa 1966 – hieman rabbi Dryzunin kuoleman jälkeen – lehden alussa kehoitetaan voimallisesti seurakuntalaisia osallistumaan aktiivisemmin seurojen järjestämiin juhliin ja muihin tapahtumiin.²²⁶ Joka tapauksessa on havaittavissa, kuinka seurakunnan sisällä monesti samat aktiivit toimivat eri seuroissa. Lehdessä herätellään yhteisöä useaan otteeseen ottamaan osaa tapahtumiin ja toimintaan. Etenkin vähenevälle nuorisolle haluttiin tarjota monenlaista tekemistä seurakunnan puitteissa, mutta valtaväestön toiminta veti heitä ilmeisesti puoleensa enenevässä määrin.

Seurakunnan symbioosi Makkabén kanssa tuli lopulta myös urheilutoiminnan tielle. Seuran entinen puheenjohtaja Mejse Dryzun kiteyttää, miten ”Makkabé oli aikoinaan kova sana seurakunnassa, todellakin, mutta sitten vähitellen kun väki väheni niin laantui. [- -] Mukana haluttiin olla, mutta väki vain väheni.”²²⁷ Kun seurakunta pieneni ja passivoitui, alkoi myös Makkabé hiipua. 1950-luvulla aloittanut Joel Portnoj muistelee myös, miten aikoinaan Makkabén jäsenyys tuli ikään kuin ”automaattisesti” kun kuului seurakuntaan. 1960-luvulla oli vielä suhteellisen helppo saada jalkapallojoukkue kasaan, mutta pelaamisen taso vaihteli. ”Kriittinen massa oli kuitenkin aika pieni.”²²⁸ Myös myöhemmin mukana ollut Harry Serlo tuo esiin, miten oman pöytätennisuran kehittymisen vuoksi oli lähdettävä muihin seuroihin. Makkabéssa tehtiin pohjatyö, mutta tulokset tulivat muualla.²²⁹ Juuri pöytätennis olikin seuralle suuri laji. Makkabén hallussa oli 12 Suomen mestaruutta ja piirimestaruuksia lähes sata.²³⁰

Joukkuelajien jäätyä vähemmälle muutkin yksilölajit tulivat suosituimmiksi. Näistä kauimmin jatkui etenkin keilailu, sillä sen harrastusta eivät olleet ikäraajat rajoittamassa. Eräänä merkityksellisenä tapahtumana seura järjesti keilailun EM-Makkabiadiakisat alkukesästä 1978. Mukana ollut puheenjohtaja Boris Seligson korostaa vuoden 1980 juhlijulkaisussa miten kiitellyt järjestelyt osoittavat, kuinka pieni seura rajallisilla resurssilla voi ottaa suuren vastuun, kun mukana on uhrautuvia vapaaehtoisia. Hän jat-

²²⁵ *Shalom* No 1, 1965. Tässä vaiheessa lehdellä ei ollut vielä nimeä.

²²⁶ *Shalom* No 1, 1966.

²²⁷ Mejse Dryzunin haastattelu 29.9.2015.

²²⁸ Joel Portnojn haastattelu 7.10.2015.

²²⁹ Harry Serlon haastattelu 8.10.2015.

²³⁰ *Makkabé 1920–1975*.

kaa kertomalla, kuinka eräs Euroopan Makkabi-liiton johtohenkilö vietti pari päivää Turussa vuoden 1979 lopussa.

Eräessä raportissa hän kirjoitti: ”Turku-Makkabé on poikkeustapaus Euroopassa; Teillä on tarpeeksi ohjaajia (*ledare*) mutta liian vähän aktiivisia urheilun harrastajia.” Hänen toteamuksensa on totuudessaan paikkansapitävä. Saamme jäsenemme toimimaan hallituksessa, kilpailujärjestäjinä, ohjaajina juniorileireillä jne. [- -] Ne monet, joita kaipaamme ovat mennyt alijahiin²³¹, ja resurssimme ihmismateriaalin suhteen ovat rajatut pienessä seurakunnassamme. Toivon, että voimme silti tehdä parhaamme, jotta tämänkin vuosikymmen tulisi menestyksenkääksi seurалlemme.²³²

1980-luvusta kertoo vielä 70-vuotisjuhlan ohjelmalehtinen vuodelta 1990, jossa on lyhyesti seuran historiaa. Sen mukaan lajeina olivat keilailu ja tennis, ja näissä saavutettiin myös joitain menestyksiä. Muun muassa David Zewi menestyi keilailussa Turun mestaruuskilpailuissa. Ruth Hasan saavutti 1989 pronssia EM-Makkabiadeissa Kööpenhaminassa tenniksen nelinpelissä. Itse 70-vuotisjuhla järjestettiin maaliskuussa 1990, ja niissä oli paljon väkeä. Juhlissa tarjoiitiin juutalaisia perinneherkkuja, ja tanssi jatkui myöhään. Seuraavana päivänä vuorossa oli vielä keilailun neliseuraottelu, vastaanotto seurakuntatalolla ja lopulta juhlavuosikokous.²³³ Leo Kjisik kertoo seuran viimeiseksi jääneestä kokouksesta. Eroavan puheenjohtaja Uri Seeran seuraajasta keskusteltiin vilkkaasti. Se jäi ilman tulosta, mutta päätettiin, että uusi toimikunta tekisi ehdotuksen myöhemmin.

Mitään sääntömääräistä kokousta ei seura vuoden 1990 jälkeen järjestänyt, ja sen varat siirrettiin saman vuosikymmenen alussa Turun juutalaisen seurakunnan varoihin. Voimme näin ollen todeta, että seuran toiminta loppui vuonna 1990.²³⁴

Viimeisen puheenjohtajan Uri Seeran mukaan Makkabé onkin enää niin sanotusti pöytälaatikossa. Keilailuporukka on silti pysynyt kasassa, ja ”Makkabé-henkeä” on vielä. Se on silti ehkä enemmän sosiaalista toimintaa ja yhteydenpitoa. Jäljellä on keilailun triangeliottelut vuosittain Turun, Tukholman ja Helsingin välillä. Tosin Turussa on enää niin vähän keilaajia, ettei kisoja järjestetä enää kaupungissa. ”Mutta niin kauan ei

²³¹ Haprean *alijah* tarkoittaa sionistisessa kontekstissa juutalaisten paluuta diasporasta Israeliin. Wikipedia: Aliyah.

²³² *Makkabé 1920–1980*. (Julkaisu on muutoin suomeksi, mutta Seligsonin teksti ruotsiksi.) ”I en rapport skrev han: ”Åbo-Makkabé är ett undantag i Europa; Ni har tillräckligt med ledare men för få aktiva idrotts-utövare.” Hans påstående är med sanning överensstämmande. Vi får våra medlemmar att arbeta i styrelser, fungera som funktionärer på tävlingar, vara med som ledare på juniorläger m.m. [- -] Ett flertal vi nu saknar har gått på Alijah, och våra resurser ifråga om människomaterial är begränsade till vår lilla församling. Jag hoppas att vi i alla fall skall göra vårt bästa för att även dett decennium skall bliva framgångsrikt för vår förening.”

²³³ Makkabé 70-vuotisjuhlan ohjelmalehtinen, Uri Seeran arkisto ja Uri Seeran haastattelu 26.4.2016.

²³⁴ Leo Kjisikin sähköpostihaastattelu 26.9.2019.

lopeteta kuin Turusta saadaan joukkueeseen edes joku. Ja sitten otetaan Helsingistä Turussa syntyneitä”.²³⁵ Seura ei olekaan enää kovin aktiivinen ulkoisesti, mutta ihmisten mielissä ja identiteetissä se on säilynyt.

Makkabén toiminnan hiipumista on vaikea ajoittaa tarkasti, eikä jäsenluetteloja ole säilynyt. Jäsenluettelosta ei tosin olisi apua urheiluaktiivisuuden rekonstruointiin, sillä osa oli joka tapauksessa enemmän kannatusjäseniä. Arkistoista on löydettävissä esimerkiksi vuoden 1970 vuosikokouksen pöytäkirjan yhteydessä liimattuna Turun sanomien pieni uutinen otsikolla ”Makkabé juhlii vuosia”. Siinä mainitaan seurassa olevan tällä hetkellä noin 200 jäsentä.²³⁶ Saman pöytäkirjan mukaan itse vuosikokouksessa on ollut läsnä 55 jäsentä. Juuri näistä vuosikokousten yhteydessä merkityistä osallistujamääristä saa kenties jotakin numeraalista osviittaa seuran aktiivien määrään. Ensimmäinen merkintä löytyy vuodelta 1941, jolloin paikalla oli 40 henkeä. Vuonna 1943 paikalla oli 30, joista osa rintamalta käymässä. 1945 on ollut suurin kokous, jossa on laskettu olleen jopa 83 jäsentä. Siitä eteenpäin alkaa hidas lasku, jossa 1950–1960 lukujen taitteessa määrät olivat melko tasaisesti 40 molemmin puolin, alimmillaan 36 jäsentä.²³⁷ Tasavuosien kokouksissa vaikutti olleen aina enemmän paikalla - ilmeisesti juhla- viikonloppuihin tuli väkeä kauempaakin.

Pelkästään numeroista ei kuitenkaan voi päätellä yhteisöjen jäsenten aktiivisuutta tai sitoutumista. Sekä pöytäkirjoissa että haastatteluissa tuli esiin usein kokousten toisinaan kiivas luonne ihmisten ollessa mukana tunteella loppuun saakka. Dryzunin mukaan vuosikokoukset olivat etenkin heti sodan jälkeisenä aikana suuria ja kestivät kauan. Hallitukseen löytyi helposti väkeä, ja yhteen aikaan siitä oli jopa taistelua.²³⁸ Serlo muistelee, kuinka vuosikokouksissa oli myöhemminkin runsaasti väkeä ja erittäin kiihkeitä tunnelmia. Ihmisillä saattoi olla todella vahvoja mielipiteitä.

En nyt muista mistä riideltiin, mutta oikeasti ei nyt nyrkein, mutta sanan säilää ja äänensävyssä ei ollut mitään rajoja. [- -] Sitä nuorena oikein ihmetteli kuinka aikaihmiset... Se oli niin sydämen asia niin se otti niin koville. Silloin se saattoi purkautua hallitsemattomana reaktiona.²³⁹

Millainen merkitys Makkabélla on ollut vuosien varrella mukana olleille, ja koko Turun yhteisölle? Haastatteluissa nousee esiin seuran tärkeä rooli yhteisön nuorille koossa pitävänä ja mahdollisuuksien antajana. Serlon mukaan se oli ikään kuin liimattu

²³⁵ Uri Seeran haastattelu 26.4.2016.

²³⁶ Turun sanomat 21.2.1970.

²³⁷ Makkabén pääjohtokunnan pöytäkirjat 1941–1978, KA.

²³⁸ Mejse Dryzunin haastattelu 29.9.2015

²³⁹ Harry Serlon haastattelu 8.10.2015.

seurakuntaan. Kaikki nuoret seurakunnassa olivat jossain kosketuksessa Makkabéhen. Joillekin urheilu vain oli isompi juttu kuin toisille. Hänelle se oli ennenkaikkea tärkeä mahdollistaja urheiluharrastukseen, joka ei ehkä olisi muutoin alkanut. Makkabén kautta moni pääsi myös maailmalle ja jäsenistä pidettiin huolta. Jos jollakulla seurassa oli potentiaalia, niin hänelle järjestettiin hyvät harjoittelupuitteet ja taloudellista tukea. Esimerkiksi Pajulahden leirille sai anomuksesta vapautuksen tai alennuksen maksusta. Valmentajia palkattiin ja tiloja vuokrattiin. Serlo kertoo kyläyhteisön olevan vertauksena hyvä, sillä siinä kaikista pidetään huolta. Nuorten osalta oli ylipäättään tärkeää pitää porukka kasassa ja ”pois pahanteosta”. Kilpaurheilu ei ollut lopulta ehkä enää tärkein motiivi toiminnan loppupuolella.²⁴⁰ Ongelmaksi muodostui kuitenkin Makkabén pienet resurssit ja väkimäärän väheneminen, sillä jos halusi kehittyä todella hyväksi, oli mentävä muualle.²⁴¹ Joukkuelajien poisjääminen saattoi myös kiihdyttää seuran yhteisöllisyyden katoamista, sillä yksilölajien harrastajien oli helpompi hakeutua muihin seuroihin.

Tarkasteltaessa Makkabén kaltaisen pitkään toimineen seuran historiaa, on huomattava myös muistin ja muistojen merkitys sen jäsenille. Aineistossa nousee usein esiin nostalginen kerronta, joka korostaa juuri ”vanhaa hyvää aikaa”. Pitkään mukana olleille aktiiveille muodostui tärkeäksi alkuvuosikymmenien nousujohtoisen toiminnan muistelu. Nuoruuden tunnelmia seurassa kiteyttää muun muassa vuoden 1960 julkaisu, jossa entinen puheenjohtaja Issi Millner muistelee ilmeisesti 1920–30-lukuja.

Kaikki alkoi oikeastaan samassa silmänräpäyksessä kun oli tullut ’Bar-Mitzwaksi’ ja saanut edun tulla lasketuksi jäseneksi tähän nuoreen ja eteenpäin katsovaan juutalaiseen urheiluseuraan. Sitä imeytyi mukaan – täysillä ja innolla. Kiinnostus nuorison keskuudessa, joka oli hyvin runsaslukuinen olosuhteissamme, oli intensiivistä kaikkea juutalaista toimintaa kohtaan – niin urheilullista kuin kulttuurista. Ja kaikki vapaa-ajanongelmat täytyivät näistä kiinnostuksen kohteista. Oikeastaan aika ei edes riittänyt. Ja mitä monipuolisempaa työstä tuli, sitä vahvemmin tuli vedetyksi piiriin sisään.²⁴²

Katsottaessa Makkabén koko historiaa, voisi sen sanoa olleen sekä aktiiveille että koko seurakunnalle tärkeä osa yhteisöllisyyttä. Samalla se oli osa kulttuurista identiteettiä, sillä Makkabén toiminta korosti ja ylläpiti ryhmään kuulumista. Seura oli linkki

²⁴⁰ Harry Serlon haastattelu 8.10.2015.

²⁴¹ Joel Portnojn haastattelu 7.10.2015.

²⁴² *Makkabé 1920–1960*, 24. ”Det hela började egentligen i samma ögonblick man blivit ”Bar-Mitzva”, och fått förmånen att räknas som medlem i denna unga och framåtsträvande judiska sportförening. Man drogs med – med hull och hår. Intresset bland ungdomen, som som då var rätt så talrik för våra förhållanden, var intensiv för all judisk verksamhet – såväl sportlig som kulturell. Och hela ens fritidsproblem fylldes av dessa intressen. Egentligen räckte ej fritiden. Och ju mångsidigare arbetet blev, desto starkare drogs man in i ringen.”

juutalaisuuteen niille, jotka kenties muutoin olivat elämässään ajautuneet kauemmas yhteisöstä ja sen perusarvoista. Samalla juutalaisten oma urheiluseura koettiin oleelliseksi lähentymisessä muuhun yhteiskuntaan. Urheilun avulla Turussakin juutalaisuus ”normalisoitui” osaksi kaupungin elämää. Sodan jälkeinen sukupolvi eli silti jo hyvin erilaista elämää kuin seuran perustajat ja vanhemmat aktiivit. Ajat muuttuivat, ja myös maailmanpolitiikan tapahtumien myllerrykset veivät mukanaan monia jäseniä.

Makkabén kohdalla sodan jälkeinen aika tuo jälleen esiin jatkumoa ja murroksia. Ekholm tuo omassa tutkimuksessaan esiin sukupolven, joka Suomessa kasvoi ensimmäisinä juutalaisina itsenäisyyden aikana ja Suomen kansalaisina. He jakoivat selkeästi suomalaiseen identiteettiin. Samoin sodan jälkeinen sukupolvi oli osa maan yleistä suurta ikäluokkaa. Tuona aikana uskontokuntien väliset avioliitot alkoivat lisääntyä, ja juutalaisen identiteetin rajat alkoivat häilyä.²⁴³ Samankaltainen kehityskulku oli nähtävissä myös Turussa. Yhteisön konkreettinen pieneneminen koituikin Makkabén kohtaloksi, mutta samalla taustalla vaikutti juutalaisten assimilaatio ja yhteiskunnassa yleisempi sekularisaation prosessi. Kulttuurisen identiteetin kannalta seura kenties oli osaltaan hidastamassa näitä prosesseja, vaikka vaikuttikin samalla taustalla jäsentensä maastamuttoon.

²⁴³ Ekholm 2013, 32–34.

5. Makkabén kulttuurisen identiteetin ulottuvuuksia

5.1 Kansallisia kehiä - uskonto ja etnisyys

Tässä käsittelyluvussa lähdän tarkastelemaan yksityiskohtaisemmin Makkabéhen liittyviä kulttuurisen identiteetin piirteitä, ja sitä, miten ne kietoutuivat yhteen seurakunnan kanssa. Jaotteluna käytän johdannossa viittaamaani kulttuurisen identiteetin käsitteistöön. Tutkija Erkki Seväsen mukaan kulttuurisen ja sosiaalisen identiteetin raja on joustava. Silti on hyvin tunnettua, että ihmisellä, jolla on erilaisia sosiaalisia asemia tai rooleja, voi olla tietty kulttuurinen identiteetti. Se onkin eräänlainen yläkäsite. Se voi olla yhdistelmä geokulttuurisesta, kansallisesta, etnisestä, uskonnollisesta tai kielellisestä identiteetistä.²⁴⁴ Käytän näitä ulottuvuuksia rajauksena ja eräänlaisena työkaluna tarkastellessani Makkabéta eri ajanjaksojen läpi.

Turkulais-juutalaista kulttuurista identiteettiä tarkastellessa tärkeä käsite on myös ylirajaisuus. Tutkittaessa ylirajaisen yhteisöjen historiaa, on huomattava monia tilallisia konteksteja kuten paikallinen, kansallinen ja ylirajainen.²⁴⁵ Avaan tässä tutkimuksessa ensin ulompia kehiä, ja siirryn siten yleisestä yksityiseen. Näin voin hahmottaa ensin juutalaiseen kulttuuriin kuuluvia ylirajaisia ilmiöitä, jotka vaikuttavat yksilöiden ja paikallisten yhteisöjen elämään. Kahdessa ensimmäisessä alaluvussa lähdän tarkastelemaan ensin kansallista ja kansainvälistä kontekstia. Seuraavaksi tarkennan katseeni paikalliselle ja lopulta myös yksilötasolle. Tässä kuvaavana käytän kehän metaforaa. Siinä Makkabén ympärillä voidaan nähdä ulommaisena kehänä ylirajainen juutalainen kulttuuri ja identiteetti, seuraavana kansallinen yhteenkuuluvuuden tunne, ja sitten identifioituminen tiettyyn maantieteelliseen paikkaan kuten Turun kaupunkiin. Sisimpänä kehänä voidaan ajatella lopulta olevan Turun juutalaisen seurakunnan konteksti. Eräs tärkeä ulottuvuus on myös havainnoida jatkuvuuden ja muutoksen prosesseja. Makkabén osalta tätä on ollut mahdollista tutkia juuri edellisen luvun kronologian kautta, ja nyt lähdän tarkentamaan sitä teemoittain.

Tässä alaluvussa käsittelen ensin Makkabén osallisuutta Turun seurakunnan kulttuurisen identiteettiin uskonnon ja etnisyyden käsitteiden kautta. Ensin uskonnollisuutta tarkastellessa kontekstina on huomattava, miten toisen polven juutalaiset olivat varttuneet Turussa 1920-luvulla uskonnollisissa kodeissa. Heidän uskonnollisuutensa oli syvää ja he noudattivat uskollisesti kaikkia riittejä ja perinteitä, kuten *kosher-*

²⁴⁴ Sevänen 2006, 9.

²⁴⁵ Ekholm 2013, 122.

sääntöjä ruoanlaitossa. Luonnollisesti oli myös olemassa pieni osa jäseniä, jotka eivät noudattaneet uskonnollisia perinteitä niin tarkasti. Seurakunta oli kuitenkin tiukasti ortodoksinen. Moni yllättyi silti vuonna 1931 rabbiini Hirschovitsin saarnasta, jossa hän antoi kovaa kritiikkiä lasten kasvatuksen puutteista, sapattisäännösten rikkomisesta ja seka-avioliitoista. Pelkona oli, että uskonto käsitettiin vain tietyiksi riiteiksi ja perinteiksi. Sodan jälkeen tapahtunut kehitys vahvisti rabbiinin varoitukset aiheellisiksi uskonnon sisällön unohtumisen suhteen. Useimmat esimerkiksi kokivat jumalanpalvelukset luonteeltaan etnisiksi. Ne olivat monelle lähinnä esteettinen kokemus.²⁴⁶

Miten sitten uskonnollisuus on näkynyt Suomen juutalaisissa urheiluseuroissa? Makkabén alkuajan lähteiden puuttuessa on jälleen tutustuttava ensin Makkabin tilanteeseen. Smolarin ja Hirschovitsin mukaan 1900-luvun alkupuolella nuoriso vielä noudatti arjessaan uskonnon määräyksiä sapatin ja kosher-ruuan suhteen. He välttivät myös hajottamasta perhesiteitä seka-avioliittojen seurauksena. Stjärnanin urheilutoiminta puolestaan alkoi lähinnä vastapainona uskonnolliselle juutalaisuudelle, mutta yhdessäolon seurauksena siitä muodostui nopeasti mitä juutalaisinta toimintaa. Vähitellen nuoriso kokoontui urheilun lisäksi myös hengelliseen ja aatteelliseen toimintaan. Sitä pidettiin hyvänä yhteisön johdossa ja nuorisotoimintaa ryhdyttiin tukemaan. Juutalaisuus on ulottunut myös yhteisön ulkopuolella järjestettyihin aktiviteetteihin, joissa on noudatettava uskonnon säännöksiä. Kuten kaikkien Pohjoismaisten juutalaisseurojen, myös Stjärnan-Makkabin periaatteisiin on kuulunut, ettei se sapatina tai juutalaisina pyhäpäivinä osallistu viralliseen kilpaurheilutoimintaan. Vaikka yhteisössä 1920-luvulla enemmistönä olivat vanhoilliset näkemykset, selviää arkistoista, kuinka sapatina silti toisinaan pelattiin. Myöhemmin seura omaksui tiukemman käytännön, ja rajoituksista on pyritty tiedottamaan eri lajiliitoille ja yhteistyöseuroille. Makkabin historia mainitsee, miten uskonnollisia säännöksiä noudatetaan yhä seuran piirissä.²⁴⁷

Sota-aikana Makkabin parissa noudatettiin tarkasti ainakin kosher-säännöksiä. Tästä kertoo eräs tapaus Suomeen tulleiden juutalaisten pakolaisiin liittyen. Keski-Euroopan liberaalit juutalaiset poikkesivat Suomen ortodoksisuudessa eläneistä juutalaisista siinä määrin, että ristiriitoja syntyi. Seuran kerhotiloista pakolaisille lainatuista astioista oli tullut ei-koshereita eli *treif*. Ne eivät näin ollen enää kelvanneet määräyksiä noudattaneelle Makkabille. Tästä tapauksesta seura haki korvausta seurakunnalta.²⁴⁸

²⁴⁶ Seela 2012, 37.

²⁴⁷ Smolar & Hirschovits 2016, 82, 79–80.

²⁴⁸ Smolar & Hirschovits 2016, 133.

1952 Helsingin olympialaisissa puolestaan kisojen järjestäjät toivoivat Helsingin juutalaisen seurakunnan toimittavan päivittäin Israelin joukkueelle kosher-ruoka-annoksia. Niitä saivat myös muiden osanottajamaiden juutalaiset edustajat. Nämä kustannukset kisajärjestäjät korvasivat Makkabilille.²⁴⁹

Soilas toteaa 1920–30 lukujen suhteen, miten juutalaisuus näyttää Makkabin toiminnassa merkinneen etnisyyttä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta, ei niinkään uskonnollisuutta. Oman urheiluseuran avulla Helsingin juutalaiset ovat halunneet vahvistaa omaa identiteettiään ja yhteenkuuluvuudentunnettaan. Uskonto itsessään ei ole näkynyt seuran toiminnassa, mutta seurakuntaan kuulumisen liittyi Makkabin toimintaan yhteistä alkuperää määrittävänä.²⁵⁰ Makkabén osalta tilanteen voisi olettaa olleen samankaltainen, sillä vasta sota-aika toi julkaisuihin uskonnollista aineistoa.

Makkabén osalta tilannetta voi tarkastella lähemmin vasta sodan jälkeen. Tässä arkistoaineistot antavat joitain harvoja vihjeitä tilanteesta. Mainintoja kosher-säännöksistä löytyy lähinnä ylijärjestäjien yhteyksien kautta. Esimerkiksi heti alkuvuodesta 1945 yhteistyö Tukholman I.K. Makkabin kanssa vilkastui, ja muun muassa 1947 Makkabé kävi Ruotsissa. Etukäteen lähetetyn matka-aikataulun lisänä on lappu, jossa halutaan tarkentaa, että viralliseen kutsuun kuuluu lounas ja illallinen. Mikäli joku halusi syödä ”Koscher”, tämä voitiin järjestää ravintola Rituksessa, jos asianosainen maksaisi itse erotuksen. Etukäteisilmoittautumista tästä pyydetään.²⁵¹ Vaikuttaa siis siltä, että kosher-ruokaa ei pidetty oletuksena juutalaisten urheiluseurojen ruokailussa, ainakaan Tukholmassa. Toisaalta erään toisen 1947 tapauksen tiimoilta selviää, kuinka ruotsalaisseura I.K. Makkabin sisällä kuohui, koska jotkut olivat pelanneet sapattina.²⁵²

Makkabén osalta arkistoista selviää, että ainakin 1951 seura vastasi kieltävästi saatuaan kyselyn Turun seurakunnan sisältä siitä, olivatko urheilijat matkustaneet lauantaina.²⁵³ Haastattelut tuovat jälleen lisänäkemysä sodan jälkeiseen aikaan. Erään haastatellun mukaan sapattina pelaamisesta ei ollut mitään virallisia päätöksiä ja se ei enää tuolloin ollut niin tarkkaa. Toisaalta Suomen palloliitto tiesi asiasta, ja lauantaipeleistä ei yleensä tullut ongelmia, sillä Makkabén pelit olivat sunnuntaisin. Seurakunnassa näistä asioista ei tuolloin pidetty mitään suurempaa meteliä. Lauantaisin oli kuitenkin joskus

²⁴⁹ Smolar & Hirschovits 2016, 144–145.

²⁵⁰ Soilas 2015, 22.

²⁵¹ I.K. Makkabin kirje 12.3.1947. Makkabén kirjeenvaihto, KA.

²⁵² S.K. Hakoahin kirje Makkabélle 30.3.1947, Makkabén kirjeenvaihto, KA.

²⁵³ Makkabén johtokunnan pöytäkirja 13.2.1951, KA.

treenejä.²⁵⁴ Viimeisinäkin vuosikymmeninä ilmoitettiin piiriin, että sapattina ja juhlapäivinä ei pelattu. Makkabén pelit järjestettiin tämän säännön mukaan.²⁵⁵ Tosin tässä kommentit eriävät hieman haastateltavien kesken. Joka tapauksessa sodan jälkeen syntyneiden sukupolville uskonto ja sapattisäännöt eivät olleet niin tarkkoja ja viikonloppuisinkin oli pelejä.²⁵⁶ Ylipäätään aineistossa uskonnolliset aiheet eivät korostu Makkabén yhteydessä.

Kosher-ruuan suhteen haastatteluissa myös mainitaan vain, kuinka sitä oli lähinnä tarjolla juutalaisten kansainvälisissä urheilukisoissa makkabiaadeissa.²⁵⁷ Eräs esimerkki on vuoden 1978 keilailun Euroopan makkabiadeista, jotka Makkabé järjesti Turussa. Kisoihin tulemistä suunnitellut Hollannin joukkue tiedusteli kirjeessä, onko kosher-ruokaa mahdollisesti tarjolla, tai voiko sitä saada jostakin, sillä eräät heidän pelaajansa ovat uskonnollisia.²⁵⁸ Makkabé vastasi ja vakuutti, että uskonnolliset pelaajat voivat saada kosher-ruokaa.²⁵⁹ Kysymys kertoo aikansa juutalaisten ylirajaisista yhteyksistä, joissa ei enää oleteta yhteneväistä uskonnollista säännöstöä. Urheilun piirissä uskonto ei ollut ainakaan Suomen juutalaisilla keskiössä. Myös jatkuvat urheiluyhteydet valtaväestöön saattoivat vaikuttaa sekularisaatioon. Juutalaisten keskinäisissä kisoissa taas uskonnolliset ulottuvuudet tulivat ilmeisesti jälleen lähemmäksi.

Lähdettäessä tarkastelemaan syvemmin Suomen juutalaisten etnistä identiteettiä, on huomattava, kuinka samalla uskonnolliseen identiteettiin lomittuu ajatus sukupolvien jatkumon ja muutoksen välisistä jännitteistä. Tässä tulee esiin myös ajatus ”suljetusta” kulttuurista, jota on haluttu suojella. Stuart Hall on tutkinut globalisaation aiheuttamia prosesseja historiallisena ilmiönä etenkin vähemmistökulttuurien identiteetin suhteen. Esimerkiksi transkulturaation, hybridisaation tai diasporan käsitteiden kautta on kyseenalaistettava käsitys ”suljetusta” kulttuurista, joka säilyisi muuttumattomana ympäristön paineissa. Toisaalta ”suljettu” versio myös kulttuurisena identiteettinä on ollut tehokas tapa kertoa tarina siitä, mitä kulttuureille on globalisoitumisessa tapahtumassa. Hänen mukaansa on myös muita tapoja kuvitella ”yhteenkuuluvuuden yhteisöjä”, jotka eivät kietoudu kansallisvaltion tai kansallisen identiteetin ympärille, vaan jotka kulkevat monien rajojen poikki ja tarjoavat vaihtoehtoisia aineksia identiteetin rakentamiseen ja

²⁵⁴ Meise Dryzunin haastattelu 4.10.2015.

²⁵⁵ Uri Seeran haastattelu 26.4.2016.

²⁵⁶ Joel Portnojn ja Harry Serlon haastattelut 2015.

²⁵⁷ Uri Seeran haastattelu 26.4.2016.

²⁵⁸ K.S.C. Makkabin kirje 22.2.1978 Makkabéille, keilailujaoston asiakirjat, KA.

²⁵⁹ Makkabén kirjeen kopio 8.3.1978, keilailujaoston asiakirjat, KA.

kulttuurin muovaamiseen.²⁶⁰ Tässä juutalaisuus on hyvin mielenkiintoinen tutkimuskohde, sillä diaspora on jatkunut tuhansia vuosia, mutta tietyt piirteet ovat säilyneet ja luoneet ajan myötä omia paikallisia muunnelmiaan tästä yllirajaisesta kulttuurista.

Ajan myötä Suomen tullut Itä-Euroopan juutalaisuus lähti muuntumaan paikallisissa olosuhteissa. Monet kulttuuriset piirteet kokivat risteämisiä myös yllirajaisen juutalaisten ilmiöiden kautta. On kysyttävä, millaisia jännitteitä Suomessa sukupolvien välillä on ollut juutalaisen urheilun suhteen. Aiemmin on tullut jo ilmi Makkabin kautta vuosisadan alussa vanhemman sukupolven vastustus urheilun harjoittamista kohtaan. Smolarin ja Hirschovitsin mukaan tuolloin nuorten lähes avoin kapinointi enteili uusia aikoja, joihin vanhoilliset eivät olleet varautuneet. Aiempi sukupolvi oli tyytynyt kohtaloonsa ortodoksisuutta noudattavina pakkovärvätyinä Venäjän entisinä sotilaina, ja siksi urheilu eli ”shport” ei mitenkään tahtonut mahtua yhteisön ajatusmaailmaan.²⁶¹ Samankaltaista asennoitumista on pääteltävissä aivan Makkabén alusta, jossa nuoret eivät saaneet juuri tukea seurakunnan puolesta. Toisaalta suoraa kieltoakaan ei esitetty, antoihan rabbiinikin luvan kokoontumiseen. Myöhemmin 1920-luvulla taas esimerkkinä asenteiden moninaisuudesta oli liikemies Josef Kjisikin antelias ”Koppi”-lahjoitus.

Lilli Soilas on tarkastellut kandidaatintutkielmassaan nimenomaan Helsingin Makkabin suhdetta juutalaisuuteen ja etniseen identiteettiin 1920–30-luvuilla. Juutalaisuus näyttää Makkabin toiminnassa merkinneen etnisyyttä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta, ei niinkään uskonnollisuutta. Soilas tuo esiin Suomen juutalaisten kulttuuri-identiteetin vähemmistönä suhteessa kantaväestöön. Juutalaisia pidetään hyvin suomalaisen yhteiskuntaan integroituneena, ja he ovat suhtautuneet ympäröivään yhteiskuntaan avoimesti. Tästä hänen mukaansa muun muassa kertoo jo 1909 sattunut tapaus, jossa Stjärnan oli kutsuttu pelaamaan Porvooseen jalkapallo-otteluun, mutta pelaajia ei ollut tarpeeksi. Siinä tilanteessa he löysivät monen mutkan kautta pari ei-juutalaista pelaajaa mukaansa. Matkalla vahvistukset saivat uudet, juutalaiselta kuulostavat etunimet. Samoin juutalaiset urheilijat saattoivat edustaa ei-juutalaista seuraa.²⁶²

Makkabéssakaan ei ole ollut tavatonta tai kiellettyä siirtyä muihin seuroihin, mutta toisinpäin tapahtunutta etnisen identiteetin laajennusta ei seuran aineistosta ole löytynyt. Helsingin osaltakin Porvoon tapaus on saattanut jäädä poikkeukseksi. Joka tapauksessa myös Makkabén uusituissa yhdistyssäännöissä 1946 todetaan seuran olevan

²⁶⁰ Hall 2003, 120–122.

²⁶¹ Smolar & Hirschovits 2016, 19.

²⁶² Soilas 2015, 19–20, 22.

ensisijaisesti juutalaisen nuorison urheilun ja voimistelun tukemiseksi, ja että yhdistys toimii juutalaiskansallisessa hengessä.²⁶³ Eräs kiinnostava yksityiskohta Suomen etnisten vähemmistöjen urheilun piirissä on Makkabin ja Makkabén pelaamat säännölliset ystävyysottelut tataarimuslimien urheiluseura Yolduzia vastaan. Suomessa tataarit omaavat samankaltaisen historian juutalaisten kanssa ja kanssakäyminen on jatkunut ongelmitta. Yolduz perustettiin 1945, ja pian alkoivat ystävyys- ja juhlaottelut Makkabin kanssa. Viimeisin peli oli 2015. Myös Makkabé pelasi pitkään säännöllisesti Yolduzia vastaan.²⁶⁴

Vähemmistöjen etniseen identiteettiin kuuluu myös tietoisuus siitä, miten ympäröivä yhteiskunta suhtautuu heihin. Juutalaisten osalta antisemitismin tarkastelu onkin olennaista. Urheilutoiminnan ollessa tiiviissä kanssakäymisessä valtaväestön kanssa saattaa sen tarkastelu paljastaa asenteita pintaa syvemmältä. Varsinaisia alkuperäislähteitä ei Makkabén osalta siis aiheesta löydy, mutta haastattelut ja Makkabin historia antavat jälleen lisätietoa juutalaisten urheiluseurojen tilanteesta. Kuten edellä olen maininnut, on tutkimus Suomessa jakaantunutta antisemitismin laajuuden suhteen. Pääosin sen määrää Suomessa on pidetty vähäisenä. Tosin Helsingin urheilupiirien osalta Gasche ja Muir ovat myös tutkineet tilannetta, ja edellä mainittu Tokazierin tapaus on kuulunut osaltaan vastakkaisiin tutkimustuloksiin. Myös Smolar ja Hirschovits tuovat esiin Makkabin näkemystä syrjinnän määrään. Vaikka yleinen mieliala ei ollut juutalaisvastainen, löytyi paljon näyttöä ottelutuomareiden asenteellisuudesta, vastustajien juutalaisia loukkaavasta kielenkäytöstä ja muusta provokaatiosta. Myös kilpailujen ja ottelujen sijoittaminen sapatiksi tai juutalaisten juhlapyhiksi nähtiin usein juutalaisvastaisina valintoina. Nämä johtivat yleensä kiivaaseen kirjeenvaihtoon.²⁶⁵

Makkabén osalta haastatteluissa juutalaisvihamielisyys ei tule vahvasti esiin. Sitä on pidetty hyvin vähäisenä etenkin sodan jälkeen. Erään haastatellun mukaan Makkabéta vastaan suoraan ei ole ollut syrjintää, ja se toimi seurana seurojen joukossa. Pelimatkoilla pikkupaikkakunnilla saattoi olla ihmettelyä, mutta sitä ei koettu aina suoraan negatiivisena. Tosin perimätiedon mukaan 1920–30-luvuilla oli havaittavissa jonkinlaista antisemitismia aina jossain. Esimerkiksi armeijassa urheilukisoissa saatettiin nimetä virheellisesti voittajiksi muita kuin juutalaisia.²⁶⁶ Eräs toinen haastateltu toteaa omalta kohdaltaan 1960–70-luvuilta: ”No joo, ei voi sanoa ettei koskaan, mutta ei mitään trau-

²⁶³ Makkabé yhdistysasiakirjat 1946, KA.

²⁶⁴ Mejse Dryzunin haastattelu 4.11.2015, Smolar & Hirschovits 2016, 44.

²⁶⁵ Smolar & Hirschovits 2016, 118–120.

²⁶⁶ Joel Portnojn haastattelu 7.10.2015.

moja silti.”²⁶⁷ Hän ei muista varsinaisia epäoikeudenmukaisuuksia tapahtuneen omana aikanaan, mutta hän kuuli pieniä kommentteja ja vihjailuja. Pöytätenniksessä niitä ei kuulunut niinkään, mutta jalkapallossa hän on saanut kuulla kiukuspäissä sanottuja kommentteja. Pelitilanteen kiihkeydessä on saatettu nimitellä. Vanhemmat pelaajat ovat kertoneet saaneensa aiemmin kuulla jalkapallokentällä kaikenlaista. Urheilun ulkopuolella taas Turussa saatettiin tuijottaa kadulla hyvin tummahiuksista, etenkin ennen laajempaa tummaihoisten tuloa, sillä erilaisuutta ei silloin vielä ollut niin paljoa katukuvassa. Haastateltu korostaa silti, että erilaisuuden tunnistaminen on eri asia kuin antisemitismi.²⁶⁸

Makkabén toiminnan piirissä juutalaisiin kohdistunut syrjintää ei siis koettu etenkin viime vuosikymmeninä laajaksi. Silti yhteiskunnan pinnan alla olleet jännitteet ja asenteet näyttäytyivät etenkin urheilun fyysisissä kamppailuissa. Tämä on saattanut osaltaan vahvistaa ryhmän identiteettiä, ja nostaa halua näyttää parhaansa urheilukentillä. Ylipäätään urheilutoiminnan kautta juutalaiset ovat halunneet näyttää ja todistaa yhdenvertaisuutta muun väestön kautta. Tässä tullaan myös kaksoisidentiteettiin. Gasche ja Muir kirjoittavat etenkin sotien välisen ajan tilanteesta. Suomalaisjuutalaiset urheilijat näyttivät toisaalta korostaneen juutalaista identiteettiään, mutta samalla pyrkivät osoittamaan halukkuutensa integroitua ja näyttää uskollisuutensa Suomen kansalaisina. Urheilumenestys oli strategia, jolla juutalaiset halusivat tulla täysin hyväksytyiksi suomalaisen yhteiskunnan jäseniksi.²⁶⁹

Etnisyyteen liittyen tarkastelen seuraavana kieltä osana Makkabén kulttuurista identiteettiä. Ensin avaan kielen suhdetta juutalaisuuden käsitteeseen. Siihen ei mahdu nationalistinen kansallisuuden määrittely yhteisen kielen ja asuinalueen mukaan. Juutalaisuuteen nimittäin liittyy tärkeimpänä nimenomaan uskonto ja perimä riippumatta kielestä tai asuinpaikasta. Heidän identiteettinsä ei ole niin riippuvainen puhutusta arkikielestä kuin monilla muilla ryhmillä, mutta toisaalta se on vahvasti yhteydessä kirjoitettuun pyhään kieleen, eli hepreaan. Juutalaisuudelle onkin tyypillistä hyvin monitasoinen suhtautuminen uskontoon, etnisyyteen, kansalaisuuteen ja kieleen. Juutalaisilla voikin olla monia päällekkäisiä identiteettejä.²⁷⁰

Eräs juutalaisten arkikieli Itä-Euroopassa oli jiddish. Kieli saapui 1800-luvulla Suomeen Venäjän juutalaissotilaiden mukana. Tullessa 1900-luvulle moni Suomen

²⁶⁷ Harry Serlon haastattelu 8.10.2015.

²⁶⁸ Ibid.

²⁶⁹ Gasche & Muir 2003, 130.

²⁷⁰ Myhill 2004, 7, 11, 16, 13–14, 23–27.

juutalaisista oli kuitenkin omaksunut suomen tai ruotsin kielen sekä suomalaisjuutalaisen identiteetin. Jiddishin käyttö alkoi asteittain vähenemään assimilaation seurauksena, mutta sen käyttö kotikielenä jatkui paikoin 1960-luvulle asti vanhempien henkilöiden parissa.²⁷¹ Jiddishin tilanteeseen joka puolella vaikutti myös toinen maailmansota. Ennen sitä heprea oli ollut lähinnä kuollut kirjallinen kieli, kun taas jiddish oli elävä ja luomisvoimainen kieli, jota käytettiin laajalti. Tilanne muuttui radikaalisti jiddishin lähes kuollessa puhujiensa mukana ja heprean herättyä henkiin Israelissa.²⁷²

Turkuun muuttaneiden juutalaisten kotikieli oli jiddish. Yleensä juutalaiset opettelivat Suomessa ensin ruotsin, koska se kuuluu jiddishin tavoin germaanisiin kieliin. Valintaan vaikutti myös se, että paikallinen liike-elämä 1800-luvulla oli miltei yksinomaan ruotsinkielisten käsissä. Kotona puhuttiin jiddishiä ja ulkomaailman kanssa kommunikoidessa ruotsia tai suomea. Lasten koulunkäynnin myötä myös kodeissa alettiin käyttää ruotsia jiddishin asemasta. Jiddishin käytön vähenemiseen vaikutti myös ensimmäinen maailmansota, jonka jälkeen yhteydet Itä-Euroopan juutalaiskeskuksiin höltyivät. Toinen maailmansota taas katkaisi siteet täysin. Tämän jälkeen Turun juutalaisseurakunnassa alkoi näkyä jälleen uusi kielellinen muutos, sillä 1950-luvun alkupuolelta laadittiin kaikki viralliset pöytäkirjat suomen kielellä ruotsin sijaan.²⁷³ Saarnat pidettiin kuitenkin vuoteen 1965 jiddishiksi. Vain vanhat seurakuntalaiset pystyivät ymmärtämään mitä viimeiseksi jäänyt rabbi Dryzun niissä sanoi.²⁷⁴

Juutalaisissa urheiluseuroissa kielikysymystä on tarkkailtava ensin Makkabin kautta. Helsingissä 1930 kaikki kaupungin juutalaiset ilmoittivat äidinkielekseen ruotsin, ja myös Makkabin virallisena kielenä oli ruotsi. Seura kuului kuitenkin sekä suomen että ruotsinkielisiin lajiliittoihin SUL:n ja SFI:n. Vuonna 1931 Makkabin toiseksi kieleksi valittiin suomi. Tämä saattoi liittyä samaan aikaan sekä Helsingin seurakunnassa ja yhteiskunnassa yleensä käytyyn kielikeskusteluun. Samoin 1932 seura vaihtoi nimensä ruotsinkielisestä Stjärnanista Makkabiksi.²⁷⁵ Turussa Makkabén arkistossa ensimmäiset suomenkieliset lähteet ovat *Front-Karolinassa*, jossa osa kenttäpostista oli suomeksi. Viralliset asiakirjat ja julkaisut ovat ensin pelkästään ruotsiksi, kunnes 25.tammikuuta 1945 löytyy ensimmäinen hallituksen pöytäkirja suomeksi.²⁷⁶ Jatkossa tämä vaihteli ilmeisesti sihteerin mukaan, mutta tullessa 1950-luvulle lähes kaikki

²⁷¹ Muir 2004, 6–12, 19–20.

²⁷² Hasan-Rokem & Rokem 2014, 40.

²⁷³ Virtanen 1981, 195.

²⁷⁴ Seela 2012, 37. Rabbi Dryzun kuoli 1965.

²⁷⁵ Soilas 2015, 13.

²⁷⁶ Makkabén pääjohtokunnan pöytäkirja 25.1.1945, KA.

tekstit ovat suomeksi. Varsinaista päätöstä kielivalintaan ei löydy. Vuoden 1950 juhlan ohjelma on kahdella kielellä, suomi mainittuna ensin. 1960 juhlaulkaisussa pääkielenä on suomi, vaikka monet artikkelit ovat ruotsiksi.²⁷⁷ Kielen muutos näyttääkin myötälle muun seurakunnan asiakirjojen ja toiminnan linjaa.

Mejse Dryzun muistelee, kuinka hänen aikanaan kieli Makkabéssa oli jo pääasiassa suomi, mutta samalla oli sujuvaa kaksikielisyyttä. Kielet eivät olleet ongelma, ja jokainen käytti omaa kieltään. Tosin hän muistaa, kuinka ollessaan Makkabén puheenjohtajana häntä kehoitettiin vuoden 1960 juhlassa pitämään osa puheestaan myös jiddishiksi, sillä muuten vanhemmat seurakuntalaiset voivat suuttua.²⁷⁸ Vuoden 1960 julkaisussa on myös Pekka Gumplerin muistelmia ruotsiksi ja jiddishiksi. Hän kuvaa muun muassa synagogan käytävässä jiddishiksi käymänsä keskustelun vanhemman seurakuntalaisen kanssa Makkabén jalkapalloilun tilasta.²⁷⁹ Ylipäätään aineistosta välittyy kielten vaihtuminen varsin vapaasti ilman suurempaa ongelmaa. Juutalainen kulttuurinen identiteetti kielten osalta heijastuikin Makkabéssa joustavana. Suomi tuli ilmeisesti käytännöllisemmäksi ympäröivän urheilumaailman mukana. Tämä saattoi vaikuttaa omalta osaltaan koko yhteisön kieli-identiteettiin.

5.2 Ylirajaisia kehiä - sionismi ja makkabiadit

Makkabén ja koko juutalaisuuden kohdalla on huomioitava vahva ylirajainen konteksti. Tähän liittyy Hallin ajatus paikasta ja diasporasta laajempänä käsitteenä. Sen kautta identiteetillä on monia kuvitteellisia ”koteja”. Tästä näkökulmasta yksilöt eivät ole sidottuja yhteen tienooseen, vaan he kykenevät käyttämään hyödykseen useita erilaisia merkityskarttoja, ja sijoittamaan itsensä samanaikaisesti moneen paikkaan. Tämä ajatus ”kuvitteellisista yhteisöistä” ylittää perinteiset kansallisvaltioiden rajat. Se nostaa esiin yhteyksiä, jotka hämmentävät aiempia käsityksiä kulttuurista, paikasta ja identiteetistä.²⁸⁰ Samoin juutalaisten kohdalla voidaan ajatella käsitettä kosmopoliittisuus tai maailmankansalaisuus. Tämä voi viitata etenkin ajatukseen siitä, että ihminen tai hänen arvonsa ei ole riippuvainen synnyinpaikasta.²⁸¹ Kaksoisidentiteetin ohella Makkabénkin jäsenet liikkuvat sekä oman paikallisen että ylirajaisen juutalaisen maailman eri ulottu-

²⁷⁷ Ks. Makkabén arkisto, KA.

²⁷⁸ Mejse Dryzunin haastattelu 4.11.2015.

²⁷⁹ Makkabé 1920–1960, 22.

²⁸⁰ Hall 2003, 122.

²⁸¹ Ollila & Saarelainen 2013, 15.

vuuksissa. Eräs vahvasti seuran toimintaan vaikuttanut ja motivoinut tekijä oli osallistuminen kansainvälisiin juutalaisiin olympialaisiin makkabiadeihin 1950-luvulta lähtien.

Ensimmäiset makkabiadit järjestettiin lopulta 1932 Tel Avivissa vastoinkäymisten kautta. Seuraavat kisat olivat 1935. Näissä kisoissa etenkin moni Keski-Euroopan juutalainen urheilija jäi Palestiinaan kansallissosialismin uhan alta. Sodan keskeytyksen jälkeen kolmannet kisat järjestettiin vasta 1950 itsenäisessä Israelissa ja sen jälkeen joka neljäs vuosi.²⁸² Voidakseen osallistua kisoihin oli edellytyksenä kuuluminen Maccabi World Unioniin (MWU), joka oli perustettu vuonna 1911 Jerusalemissa. Maailmansotien välisenä aikana tämä kansainvälinen Makkabi-liike levittäytyi vahvasti juutalaiseen maailmaan ja etenkin Eurooppaan.²⁸³

Makkabén osalta kontekstia on rakennettava ensin Helsingin kautta. MWU pyrki saamaan kaikki juutalaisseurat jäsenikseen ja aloitti 1925 aktiivisen kirjelmöinnin Stjärnanin kanssa. Seuran johto kuitenkin torjui liiton monet yritykset vedoten MWU:n sääntöihin, joihin urheilun lisäksi kuului myös aatteellista nuorisotoimintaa. Tämä oli kilpaurheiluun keskittyneelle Stjärnanille vielä silloin vierasta. Lisäksi seura varoi tekevästä taloudellisista sitoumuksista ulkomaille. Vuonna 1931 perusteluna MWU:lle oli, ettei Suomessa vielä ollut jäsenyyden edellytyksenä olevaa kansallista juutalaista urheiluliittoa. Tämä oli tosin ollut suunnitteilla 1927, jolloin ensimmäisiä ”juutalaisia olympialaisia” suunniteltiin Palestiinaan. Asia alkoi innostaa myös Suomen juutalaisia urheilijoita Latvian osoitettua kiinnostusta kisoihin. Suomen osallistuminen kaatui kuitenkin Helsingin, Turun ja Viipurin yhteisen juutalaisen urheiluliiton puuttumiseen maassamme. Helsingin seuran historiassa tuodaan esiin, kuinka juuri Turun vastustus lopetti aiheet. Juutalaisen urheiluliiton kariutuminen vaikutti myös siihen, ettei Suomi osallistunut ensimmäisiin makkabiadeihin 1932. Nämä ensimmäiset juutalaisten omat ”olympialaiset” tekivät kuitenkin suuren vaikutuksen Suomen juutalaisiin. Kisojen innoittamassa sionistisessa hengessä Stjärnan päätti pian vaihtaa nimensä hepreaan Makkabiksi, jonka jälkeen se sai liittyä maailmanliiton jäseneksi.²⁸⁴ Näin ollen Makkabin nimenvaihdos onkin nähtävä monessa kontekstissa. Siihen vaikuttivat niin Suomen kielikysymys kuin yllirajainen juutalainen urheiluidentiteettikin.

Turun Makkabén osalta on huomattava, että seura ilmeisesti liittyi ainoastaan vasta sodan jälkeen perustettuun Pohjoismaiden Makkabiliittoon. Arkistoista ei löydy

²⁸² Kaplan 2015, mm. 21,28.

²⁸³ Smolar & Hirschovits 2016, 47–50.

²⁸⁴ Ibid.

mainintaa katto-organisaatioon liittymisestä ainakaan alkuaikoina. Vuodelta 1949 on löydettävissä kirje, joka viittaa Makkabén haluun olla yhteydessä maailmanliittoon erillisenä Makkabista. MWU kiittää kirjeestä ja haluaa tuoda ilmi, että kyseessä on ensimmäinen kerta, kun he kuulevat seurasta tai se on yhteydessä heihin. Liitto ei kommunikoi yleensä maiden jokaisen seuran kanssa erikseen vaan kansallisten makkabi-liittojen kanssa. Tällaista ei ilmeisesti ole, ja he ovat käsittäneet Helsingin Makkabin olevan Suomen johtavin seura.²⁸⁵ Myöhemmistä vaiheista kertoo vain se, miten vihdoinkin 1976 veljesseurat perustivat Suomen makkabi-seurojen liiton lähinnä MWU:ta ja muita kansainvälisiä yhteyksiä varten.²⁸⁶ Joka tapauksessa vuonna 1950 Makkabé osallistui Israelin makkabiadeihin Helsingin kanssa yhteisjoukkueessa. Seuran urheilijoita oli jokaisissa kisoissa ainakin 1970-luvulle saakka. Samoin osallistuttiin paljon Pohjoismaiden ja Euroopan makkabiadeihin.²⁸⁷ Suomen seurat Makkabi ja Makkabé muodostivat kansainvälisiin kisoihin aina yhteisjoukkueen.²⁸⁸

Juuri Israelissa neljännesvuosin järjestettävät makkabiaadit ovat lähes jokaisen juutalaisen urheilijan uran päätavoite.²⁸⁹ Samoin ne ovat olleet suuria kokemuksia sekä yhteisölle että henkilökohtaisesti. Makkabén toisella matkalla ryhmänjohtajana ollut Dryzun muistelee, kuinka hienoa kisoihin oli päästä ja miten alussa oli paljon uutta. ”Ihan tuntemattomaan menttiin”.²⁹⁰ Matkaa varten seura keräsi rahaa, jotta se olisi urheilijoille ilmaista. Suomen valtio antoi myös jonkin verran taloudellista tukea. Lähtö oli silti kallista ja seuran piti etukäteen maksaa suuri osa kustannuksista. Makkabélaisille oli silti itsestään selvää lähteä, kun mahdollisuus tuli. Kustannukset jaettiin Makkabin kanssa suhteessa urheilijoiden määrään. Dryzun muistelee, kuinka 1950-luvulla matka oli pitkä. Ensin oli matkustettava maata ja merta pitkin Kööpenhaminaan, josta lähti lento Tel Aviviin. Kisat olivat elokuussa, ja suomalaiset eivät olleet tottuneet kuumuuteen. Dryzun toteaa: ”Oli aina pahuksen kuuma”.²⁹¹ Osa lajeista kuten pöytätennis kisattiin sisällä jonkinlaisessa ilmastoidussa tilassa, mutta suuri osa oli ulkona. Makkabén jäsenet tutustuivat ja ystävystyivätkin muista maista tulleiden urheilijoiden kanssa. Dryzun muistelee, kuinka koko ajan oli kiire, sillä ohjelmaa ja kiertoajeluja oli runsaasti.²⁹²

²⁸⁵ MWU:n kirje Makkabéille 5.3.1949, KA.

²⁸⁶ Smolar & Hirschovits 2016, 43.

²⁸⁷ Ks. mm. *Makkabé 1920–1955* ja *Makkabé 1920–1970*.

²⁸⁸ Smolar & Hirschovits 2016, 47–50.

²⁸⁹ Smolar & Hirschovits 2016, 215.

²⁹⁰ Mejse Dryzunin haastattelu 4.10.2015.

²⁹¹ Ibid.

²⁹² Ibid.

Haastatteluissa nousee esiin kisoihin osallistuminen elämyksenä ja innostajana. Harry Serlon mukaan lippu makkabiaadeihin oli oikeastaan isoin motivaatio olla mukana Makkabén toiminnassa. Vaatimattomissa oloissa kasvaneelle nuorelle oli suuri elämys 15–16-vuotiaana olla ”olympialaisissa” ja seistä stadionilla avajaisissa lipunkantajana, jonne eri puolilta maailmaa tulleet joukkueet kokoontuivat. Serlo muistelee: ”Kyllä se piirtyi sinne takaraivoon”.²⁹³ Kisoihin osallistui urheilijoita maailmanhuipulta, ja se oli ”naskalina kova juttu”.²⁹⁴ Makkabiadit olivat suuria tapahtumia ja järjestelyt iso koneisto. Serlon mieleen ovat Dryzunin tavoin jääneet myös lämpöolosuhteet Israelissa, sillä yli kolmenkymmenen asteen helteessä avajaisissa yksi jos toinen pyörtyi nestehukkaan. Vaikka Suomenkin juutalaiset olivat seurakunnan koulussa joutuneet hieman opiskelemaan hepreaa, makkabiadeissa he yleensä käyttivät kielenä englantia. Kulttuurieroja oli Serlon mukaan muun muassa muuttuvien aikataulujen ja kuljetusten suhteen. Turvallisuusjärjestelyt puolestaan tiukentuivat etenkin kuuden päivän sodan jälkeen 1967.²⁹⁵

Kokemuksista tuleekin esiin, miten makkabiadit toimivat usein siltana juutalaisuuden ylijarjaiseen kulttuuriin. Matka saattoi olla joillekin ylipäättään ensimmäinen kosketus ulkomaille. Myös Israelin valtion konkretisoituminen saattoi olla joillekin tärkeä linkki sionistisen ajattelun kanssa. Tähän Suomen juutalaisten merkityskentän laajenemiseen liittyy osin muuttoliike etenkin Israeliin. Maastamuutto on tullut esiin myös Makkabén suhteen eräänä syynä jäsenmäärän hiipumiseen. Taimi Torvinen toteaa, kuinka juutalaisuuden kaksoisidentiteetti luo jännitteitä, jotka menneinä vuosina ovat usein launneet muuttoon Israeliin – niin Suomesta kuin muistakin maista. Israeliin oli muuttanut 1980-luvun loppuun mennessä Helsingistä 240 seurakunnan jäsentä ja Turusta 46. Myös paluumuuttoa on ollut, ja Israel ei ole ollut ainoa muuttoliikkeen kohde. Helsingistä 1961–1975 lähteneistä juutalaisista vain 40% muutti Israeliin ja loput mm. Skandinaviaan ja Pohjois-Amerikkaan. Kaikkiaan 23% Helsingin juutalaisista muutti tuona aikana muualle. Vuonna 1986 Turun seurakunnassa puolestaan oli 217 jäsentä, joista 58 asui ulkomailla.²⁹⁶

Näistä luvuista on pääteltävissä, kuinka rajuja demografisia muutoksia mahdollisuus muuttaa Israeliin aiheutti. Kenties ne Suomen juutalaisista lähtivät Israeliin, jotka halusivat syventää omaa uskonnollista identiteettiään. Tai muuttaa yleisesti muihin mai-

²⁹³ Harry Serlon haastattelu 8.10.2015.

²⁹⁴ Ibid.

²⁹⁵ Ibid.

²⁹⁶ Torvinen 1989, 210–211.

hin, joissa juutalaisten yhteisöt olivat suurempia. Tai sitten muuttoliike hiljalleen kiihdytti itseään, sukulais- ja tuttavaverkostojen siirtymisen mukana. Suomen pienentyneen yhteisön jotkin jäsenet taas kenties assimiloituivat edelleen. Joka tapauksessa kirjallista aineistoista ei käy suoraan ilmi, mitkä lopulta olivat muuttojen perusteina.

Kontekstina on huomattava kuitenkin myös kotimaan ja maailmanpolitiikan jännitteet, ja etenkin kiristyneet asenteet juutalaisia kohtaan kuuden päivän sodan vuoksi 1967. Torvisen mukaan heti sen jälkeen sionistiset liikkeet Suomessa ja muualla tehosivat toimintaansa. Katsottiin, että muuttoa Israeliin oli kiihdytettävä sodanjälkeisen tilanteen vuoksi maan vahvistamiseksi. Suomessakin Jewish Agencyn alijah-osaston johtaja kävi neuvottelemassa nuorison kanssa, ja Tukholmassa pidettiin pohjoismainen alijah-seminaari marraskuussa 1967.²⁹⁷ Bnei Akiva puolestaan muun muassa järjesti leirejä Israelissa, joihin Turunkin nuorisoa osallistui.²⁹⁸ On myös huomattava, että vuosina 1956–1973 Turun seurakunnan uskonnon ja heprean kielen opetusta hoitivat Israelista tulleet opettajat. Opettajia ei nimittäin sodan jälkeen saatu enää Itä-Euroopasta aiempaan tapaan.²⁹⁹

Tässä kohtaa voidaan pohtia myös juutalaisen urheilutoiminnan sionistisia tavoitteita ja niiden vaikutusta muuttoliikkeeseen. Oliko esimerkiksi makkabiadeissa käymisen ja Suomen juutalaisten Israeliin muuton kanssa jotain yhteyttä? Saiko joku matkasta innoituksen lähteä sinne pysyvämmiin? Kysyin tätä haastateltavilta. Suoraa yhteyttä ei heidän mukaansa ole havaittavissa, vaikka ajatuksia on saattanut olla. Dryzunin mukaan ainakaan 1950–60-luvuilla makkabiadit eivät olleet suoraan vaikuttajana muuttoliikkeeseen, mutta ehkä myöhemmin. Tuohon aikaan muuttoa ei vielä pidetty realistisena, ja se oli lähinnä vain hieno ajatus. Itsenäisyysodossa tosin Turustakin lähti Israeliin joitain henkilöitä. Ehkä sen jälkeen nuorten keskuudessa syntyi pohdintaa muutosta. Jossain vaiheessa paljon nuoria vain lähti yhtäkkiä opiskelemaan sinne, ja vanhempiakin henkilöitä.³⁰⁰ Portnoj avaa enemmän 1970-luvun alkua, jolloin muuttoliike juuri kiihtyi. Tuolloin eräästä ikäluokasta 40% muutti koulujen jälkeen Israeliin. Siihen ei hänen mukaansa ollut varsinaisesti agitaatiota seurakunnassa, vaan kyseessä oli itsenäisiä päätöksiä.³⁰¹

²⁹⁷ Torvinen 1989, 189.

²⁹⁸ *Shalom* No 1, 1965. Tässä vaiheessa lehti oli vielä nimetön.

²⁹⁹ Hasan 2008, 15. Ennen sotaa opettajat palkattiin Itä-Euroopasta, mutta sen jälkeen tämä vaikeutui.

³⁰⁰ Mejse Dryzunin haastattelu 4.10.2015.

³⁰¹ Joel Portnojn haastattelu 7.10.2015.

Harry Serlo avaa tilannetta laajemmin. Hänen mukaansa makkabiadit saattoivat ehkä olla portti muuttoon jollekin, tai yksi syy muiden joukossa, muttei suurin. Hän jatkaa, että Makkabén rinnalla toisaalta toimi myös Bnei Akiva, joka järjesti muun muassa jopa kuuden viikon retkiä Israeliin. Sitä kautta ehkä joku saattoi löytää vahvemmin kipinän muuttoon. Partion kanssa Makkabélla ei tuolloin ollut yhteistä toimintaa, mutta mukana oli samoja ihmisiä, joita ikään kuin revittiin kahteen suuntaan. Vanhemmille, 16–18-vuotiaille nuorille, oli myös enemmän sionistinen Kadimah-seura, johon liittyi loppuaikoina rennompaakin yhdessäoloa. Se oli yksi toiminnan muodoista, joilla ikään kuin venytettiin vielä vähän kuminauhaa yhteisön koossa pitämiseksi. Serlon mukaan oli nimittäin hyvä olla jotain toimintaa myös niille, jotka eivät olleet niin urheilullisia. Jokaiselle jotakin, ja oli tärkeää pitää kaikista yksilöistä huolta. Hänen mukaansa kaikessa seurakunnan ja myös Makkabén toiminnassa on silti erityistä kaksijakoisuutta; toisaalta on pidettävä porukka kasassa, mutta lopullinen määränpää on Israel. Serlo tarkoittaa, että on tärkeää pysyä yhteisönä kotimaassa, mutta silloin on onnistuttu, kun yksilö pääsee lähtemään.

Tässä päästään askel Makkabésta siihen seurakunnan isompaan missioon, sillä aika paljon oli sellaisia, jotka mun kanssa samaan aikaan touhusivat, jotka muuttivat Israeliin...näähän liittyi tässä toisiinsa, niillä kaikilla on se yhteinen nimittäjä: pitää täällä se porukka kasassa ja pitää ne arvot. Ja itseasiassa vaikka se kuulostaa vähän hassulta, niin se varsinainen missio on täältä sinne.³⁰²

Näihin ajatuksiin kiteytyykin hyvin myös Makkabén osallisuus seurakunnan kulttuurisen identiteetin osana. Vaikka Makkabé tai makkabiadit eivät ehkä suoraan olleet vaikuttajana Israeliin muuttoon, auttoi se omalta osaltaan pitämään joitakin yhteisön nuoria kiinni seurakunnassa edes urheilun muodossa. Kuten haastatteluista tuli ilmi, tarvittiin monenlaista toimintaa. Ja makkabiadit puolestaan toimivat joillekin syynä olla Makkabéssa. Tämä on kenties mahdollistanut kontaktin juutalaiseen identiteettiin, joka kenties muuten olisi joillakin jäänyt vähemmälle. Ilman tätä yhteyttä lähtöajatusta Israeliin ei ehkä olisi tullut. Kysymys onkin, että mikäli Makkabéta ei olisi ollut, millaiseksi olisi muodostunut Turun juutalaisen seurakunnan historia ja kulttuurinen identiteetti viime vuosisadalla.

³⁰² Harry Serlon haastattelu 8.10.2015.

5.3 Paikallisia ja yhteisöllisiä kehiä – arkea ja juhlaa

Tässä alaluvussa siirrän tarkasteluni astetta sisempään kehään. Tutkin Makkabén paikallisidentiteettiä ja suhdetta Helsingin veljesseura Makkabiin, naisten asemaa seurassa sekä yhteisölle hyvin tärkeää juhlatoimintaa.

Eräs seuran kulttuurisen identiteetin kannalta tärkeä ulottuvuus on turkulainen vahva paikallisidentiteetti. Tämä paljastuu etenkin suhteessa pääkaupunki Helsingin suurempaan urheiluseuraan. Siinä on nähtävissä puolestaan viitteitä jonkinlaisesta yleisemmästä Turku-Helsinki-diskurssista, myös valtaväestön keskuudessa. Diskurssissa on huomattava tietynlainen ydin-(tai keskus)-periferia-dikotomia ja teoria. Sen mukaan maailmanlaajuisesti ja kansallisesti on havaittavissa eriarvoisuutta alueiden kesken. Ihmismaantieteen tohtori Christoph Stadel kirjoittaa, kuinka ytimet ja periferiat voidaan tunnistaa maantieteellisten, taloudellisten, sosiaalisten, kulttuuristen tai poliittisten tunnusmerkkien pohjalta. Jotkin alueet kehittyvät muun muassa historiallis-kulttuuristen tekijöiden pohjalta. Joidenkin muutosten takana on poliittisia päätöksiä. Ydin-periferiamallin mukaan tämä luo vallan ja resurssien epätasa-arvoista jakaantumista yhteiskunnassa. Ydin on hallitseva ”keskus”, kun taas periferia eristäytyy ja tulee riippuvaiseksi ytimeistä. Tämä hallitsevuus-riippuvuus-syndrooma vaikuttaa vahvasti niin talouden kuin vallan jakautumiseen.³⁰³ Keskus-periferia-dikotomia vaikuttaisi olevan tilanne myös Turku-Helsinki-suhteen osalta. Laajemmin katsoen näiden kaupunkien mentaalista jännitteistä ja valtasuhteiden diskurssista ei aina ole nähtävissä virallisia merkkejä, eikä tutkimuskirjallisuutta juuri löydy pinnan alla olevista jännitteistä. Mutta nämä kaksi juutalaista urheiluseuraa tarjoavat hyvän esimerkin siitä, kuinka ulkoisesti yhtenäisen ryhmän tai yhteisön sisältä voi löytyä vahvoja paikallisidentiteettejä. Eräs haastateltava kuvaa Makkabén tilannetta Helsingin Makkabin välillä viha-rakkaus-suhteeksi, kuin Suomi-Ruotsi-asetelma urheilussa.³⁰⁴

Tarkasteltaessa Makkabén historiaa on löydettävissä monia tekijöitä, jotka ovat aiheuttaneet kitkaa kaupunkien välille. Eräs niistä oli se, kuinka Helsinkiin muutti monia Turun juutalaisen seurakunnan ja myös Makkabén jäseniä, vaikka he eivät aina siirtyneetkään suoraan Makkabiin. Stadelin mukaan ytimen houkutus saattaa aiheuttaa laajoja kansallisiakin muuttoliikkeitä. Ydinalueet vetävät samalla puoleensa taloudellisia virtoja periferioista, joka puolestaan kiihdyttää entisestään muuttoa. Näin keskusten

³⁰³ Stadel 2008, 13–14.

³⁰⁴ Harry Serlon haastattelu 8.10.2015.

kasvu ruokkii itseään ja laajentaa jälleen epätasa-arvoista kehitystä.³⁰⁵ Turkulaisia houkutteli pääkaupunkiin muun muassa opiskelu- ja työmahdollisuuksien laajempi tarjonta. Samalla Helsingin juutalainen seurakunta taas kasvoi elinvoimaisemmaksi. Makkabén menestys katkesi usein juuri tähän muuttoliikkeeseen. Tästä kenties eniten katkeruutta on aiheuttanut edellä mainittu Elias Katzin tapaus, jonka menestyksestä juuri Makkabi lopulta sai kunnian. Samoin monen tärkeän jalkapalloilijan on kerrottu muuttaneen Helsinkiin eri vuosikymmeninä. Tosin tässä on huomattava, että heidän ei mainita liittyneen suoraan Makkabiin muuton jälkeen. Osa lopetti urheilun, tai kävi pelaamassa vain välillä Turussa ”kotijoukkueen” kanssa. Esimerkiksi 1925 seuran paras jalkapalloilija ”Bullan” liittyi muuton jälkeen Helsingissä valtaväestön Kiffeniin.³⁰⁶ Ilmeisesti kotijoukkueen identiteetti oli niin vahva, että verivihollisen seuraan ei haluttu mennä, vaikka muu elämä vaatikin siirtymistä pääkaupunkiin.

Myös Maccabi World Unioniin liittyvät käänteet ovat saattaneet hiertää seurojen väliä. Kuten aiemmin tutkimuksessani olen tuonut ilmi, ei 1920–30-luvuilla Suomessa saatu aikaan maailmanliiton edellyttämää kansallista liittoa juuri Turun vastustuksesta. Sodan jälkeen Makkabé liittyi Pohjoismaiden makkabiliittoon. Vuodelta 1949 löytyy Makkabén epäonnistunut yritys kommunikoida suoraan MWU:n kanssa. Tähän kaikkien on saattanut liittyä myös Makkabén osalta hiljaisuus Baltian makkabiadeihin osallistumisesta ja Makkabi-Makkabé-nimeen liittyvät epäselvyydet. Toisaalta seurat muodostivat usein erilaisiin kilpailuihin Suomen yhteisjoukkueen ja toisinaan mainitaan hyvästä yhteishengestä. Tässä suhteessa ilmeisesti kansallisen juutalaisen edun ajattelu ylitti paikallisidentiteetin. Makkabén urheilijoille yhteisjoukkueet olivat taas usein lähes välttämättömyys ylipäätään suurempiin kisoihin ja otteluihin pääsemiseksi.

Aiemmin esiin tuli, kuinka jo 1920–30-luvuilla tunteet kuumenivat etenkin jalkapallossa. Haastatellut kertovat, kuinka kovia ottelut olivat myös sodan jälkeen. Turusakin muodostui eräässä vaiheessa lähes ”klassikoksi” erittäin suosittu pelit juutalaisten veljesseurojen kesken. Yleisö halusi tulla katsomaan ”kuinka veri lentää”.

Olen itse pelannut muutaman sellaisen pelin, ja oikeasti en tiedä kuinka se voi olla niin... mut siis se oli juuri tuollainen Suomi-Ruotsi, ja jos jossain jotain tapahtui niin siellä. Se oli jotain ihan käsittämätöntä.³⁰⁷

Illanvietoissa osapuolet olivat kuitenkin taas sovussa, ja tappelut jäivät yleensä kentälle. Myös seurajohto oli asioiden ulkopuolella kavereita keskenään. Silti kokouksissakin

³⁰⁵ Stadel 2018, 14.

³⁰⁶ Ks. esim. Makkabé 1920–1945, 7. Kiffen eli KIF, Kronohagens idrotts förening.

³⁰⁷ Harry Serlon haastattelu 8.10.2015.

tunnelma saattoi kiristyä ja kissa-hiiri-asetelma näkyi riitelynä. Jalkapallon yhteisjoukkue päättyi 1950-luvulla osittain myös riitoihin.³⁰⁸ Leo Kaplun muistelee vuoden 1960 julkaisussa, kuinka yhteisjoukkue aiheutti valtavasti työtä ja eripuraisuutta molempien seurojen yhteistyöelimissä. ”Kukapa seuramme johdosta ei muistaisi niitä yhteenottoja pitkissä yhteistoimintakokouksissa. Ne olivat varsin rasittavia.”³⁰⁹ Uri Seeran mukaan ylipäätään helsinkiläiset koettiin urheilussa ylimielisinä, ja heitä harmitti, kun joku Turusta oli parempi.³¹⁰

Myös Helsingissä Makkabin historiassa kerrotaan, kuinka veljellinen kilvoittelu parhaan juutalaisen urheilukaupungin tittelistä jatkui vuosikymmeniä, välillä lähes veren maku suussa. Etenkin alkuaikoina eräät näkyvimmit ja temperamenttinsa heikosti hallinneet puheenjohtajat³¹¹ nokittelivat toisilleen avoimesti. Molemmille urheilu ja menestys olivat kaikki kaikessa, ja he riitaantuivat kilpailijoina usein. Mutta seurojen vuosijuhliin riidat unohtuivat, ja siellä he saattoivat esiintyä veljellisesti kaulakkain. Yleisesti ottaen juutalaisten seurojen välillä vallitsi kohtelias ja huomaavainen suhde. Makkabi sai suurimpana kokea pienempien haasteita, mutta se vain lisäsi kilpailuhenkeä. Seurat lähettivät toisilleen kutsuja juhliin ja kokouksiin. Lisäksi seurajohdolla oli säännölliset yhteistyöneuvottelut. Näitä jatkettiin vielä 1990-luvulla muun muassa ”puolimatkan krouvissa” eli Lahnajärvellä kahviossa. Makkabén toiminnan vähentyessä tapaamiset loppuivat.³¹² Aiemmin esiin tulivat 1950-luvulta yhteiset nuorisoleirit, makkabiadit ja 1976 tapahtunut makkabiliiton perustaminen. Nämä yhdistivät seuroja joukkuelajien jäätyä vähemmälle. Helsinki-ytimen ja Turku-periferian välille vaikuttaakin syntyneen aselepoa etenkin juniorityön myötä, molempien taistellessa yhteistä vihollista assimilaatiota vastaan.

Siirryttäessä seuraavaksi tarkastelemaan enemmän Makkabén ja Turun yhteisön sisempää kehää, on kysyttävä, millaisia toimijoita naiset olivat urheiluseurassa sodan jälkeisenä aikana. Haastatteluissa tulee esiin, kuinka naiset eivät olleet yleensä hallituksessa. Juhliin he eivät aina mahtuneet, vaan järjestivät ruokatarjoilun. He pelasivat kuitenkin paljon muun muassa tennistä ja etenkin pöytätennistä, myös kilpailuissa. Seurakunnan tiloissa he pelasivat yhdessä poikien kanssa. Siellä oli vain muutama pöytä ja niihin sai välillä jonottaa. Erillistä naisjaostoa ei ollut, mutta mukana oli lahjakkaita yk-

³⁰⁸ Mejse Dryzunin haastattelu 29.9.2015.

³⁰⁹ *Makkabé 1920–1960*, 29.

³¹⁰ Uri Seeran haastattelu 26.4.2016.

³¹¹ Makkabin Mikael ”Misha” Kagan ja Makkabén Benjamin ”Bullan” Gumpfer. Smolar & Hirschovits 2016, 42–43.

³¹² *Ibid.*

silöitä kuten Leila Portnoj ja Ruth Hasan. Dryzun muistelee, kuinka hän 1960-luvulla puolusti lahjakkaan Portnojn mukaan ottamista makkabiadeihin. Makkabén valintakomitean enemmistö vastusti sitä, mutta Dryzun ja eräs muu saivat taisteltua Portnojn puolesta. Urheilutuloksien mukaan hänen poisjättämisenä olisi ollut väärin. Aiheesta syntyi silti kiivas keskustelu ja kirjeenvaihto seuran sisällä.³¹³ Monet lahjakkaat naiset siirtyivät lopulta yleensä muihin seuroihin, sillä niissä oli enemmän resursseja, pelaajapohjaa ja valmentajia.³¹⁴

Eräs seuran yhteisöllisyydelle oleellinen toiminnan muoto olivat Makkabén järjestämät juhlat. Ne olivat tärkeitä tapahtumia myös koko Turun juutalaisen yhteisön sisällä. Dryzun kertoo, kuinka seuran järjestämät juhlat olivat suuria. Seurakuntatalolla niihin saattoi osallistua parisataa henkeä, ja myös Helsingistä tuli väkeä. Nuorimmat eivät välillä mahtuneet saliin, vaan he saivat istua toisen kerroksen pöytätennisalissa. Omien vuosijuhliensa lisäksi Makkabé järjesti pitkään koko seurakunnan vappu- ja uuden vuoden juhlia. Ruoka oli juhlissa aina tärkeässä osassa, ja tanssia varten hankittiin orkestereita laajalti. Tapahtumat olivat seuralle taloudellisesti hyvin tärkeitä. Iloisella tuulella juhlijat antoivat myös lahjoituksia Makkabéille.³¹⁵

Seuran juhlissa oli myös paljon ohjelmaa. Vuosijuhlia järjestettiin ennen oman seurakuntatalon aikaa muun muassa Vähäväkisten juhlasalissa Aninkaistenmäellä. Pekka Gumpler muistelee vuoden 1960 juhlaulkaisussa Makkabén tuottaman ohjelman valmistelua.

... Ne olivat revyitä, joista puhuttiin laajalti koko Pohjolassa. Iltaa ennen oli käytännössä katsoen koko Makkabé Vähäväkisissä järjestelemässä koristeita, kimalteita yms. Innostusta oli pitkällä ja lyhyellä tähtäimellä. Pukuja ja asuja ommeltiin siellä ja täällä, mutta eniten yhden jos toisen toimesta. Primadonna löytyi suuremmissa tai pienemmissä määrin, painoja huomioonottamatta. Siellä oli kiinnostusta, tahtoa ja Bevanin ohjaava ja valvova käsi. Voin todellakin todeta: Makkabéille se oli ”sitä vanhaa HYVÄÄ aikaa.”³¹⁶

Ohjelmanumeroita löytyi juhlista laajalti. Esimerkiksi vuonna 1955 vuosijuhlissa oli muun muassa yksinlaulua ja viulusooloja. Samoin mukana oli kaksi tanssinumeroa, joi-

³¹³ Mejse Dryzunin haastattelu 29.9.2015.

³¹⁴ Joel Portnojn haastattelu 7.10.2015.

³¹⁵ Mejse Dryzunin haastattelu 29.9.2015.

³¹⁶ *Makkabé 1920–1960*, 20. ”...var det revyer som läto tala sig vitt och brett i hela Norden. Kvällen före var praktiskt taget hela Makkabé på Vähäväkiset för att arrangera dekorationerna, girlanderna etc. Det var liv och entusiasm i långa och korta lopp. Kläder och dräkter syddes här och där, men mest hos den ena och den andra. Primadonnor funnos i större eller mindre massor, vikterna ej tagna i beaktande. Där fanns intresse, vilja och Bevans vakande och dirigerande hand och stämman. Jag kan med rätta påstå: För Makkabé var det ”den gamla GODA tiden”...”

den sommittelijana mainitaan Thelma Tuulos.³¹⁷ Juhlissa nähtiin näin ollen sekä huumoripitoista että vakavampaakin ohjelmaa. Seura selkeästi panosti tapahtumiin paljon. Ne toimivat yhteisöllisyyttä ylläpitävänä voimana seuran loppuaikoihin saakka.

Luvun lopuksi tuon esiin lyhyen henkilökuvan eräästä seuran ja seurakunnan aktiivista, jonka tarinassa tulee esiin monta Makkabén kulttuuriseen identiteettiin liittyvää ulottuvuutta. Samalla se tuo esiin yhteisön moninaisuutta ja ylijäisiä yhteyksiä. Aiemmin mainittu Mejse Dryzun on syntynyt vuonna 1928 Puolassa. Hän muutti perheensä mukana Suomeen 1937. Hänen isänsä oli tullut vuotta aiemmin saatuaan paikan Turun juutalaisesta seurakunnasta opettajana. Isä toimi myöhemmin myös seurakunnan rabbina. Toisen maailmansodan aikana koko Dryzunin suku Puolassa menehtyi, sillä kotiseutu oli keskellä rintamaa. Kotikielenä yhdeksänvuotiaalla Dryzunilla oli jiddish ja lisäksi hän osasi puolaa ja hieman hepreaa. Uudessa kotimaassa oli ensimmäiseksi opettava kieltä, ja seurakunnassa suositeltiin suomen opettelua ruotsin sijaan. Sitä Dryzun oppi nopeasti sekä suomenkielisessä kansakoulussa että vapaaehtoisen yksityisen opettajan kautta. Puolassa hän ei ollut mukana missään urheilutoiminnassa, mutta tempautui Turussa pian muiden ikäistensä mukana Makkabén toimintaan ja etenkin jalkapalloiluun. Myöhemmin hän toimi muun muassa seuran puheenjohtajana ja myös seurakunnan hallintoneuvostossa.³¹⁸ Makkabén jäseniin kuului näin ollen henkilöitä hyvin monenlaisista taustoista. Urheilutoiminta yhdistikin monia Turun juutalaisen seurakunnan sisällä ja loi sen toimintaan oman ulottuvuutensa.

³¹⁷ *Makkabé 1920–1955*, 20. Tuulos oli tunnettu turkulainen tanssija-koreografi ja tanssikoulun pitäjä.

³¹⁸ Mejse Dryzunin haastattelu 4.11.2015.

6. Yhteenvetoa

Makkabé on osa Suomen juutalaisten tarinaa, ja se kuvastaa sitä monitasoista kulttuurista identiteettiä, joka tämän etnisen vähemmistön jäsenillä on. Turun seurakuntaan urheiluseura kuului pitkään oleellisena yhteisöllisyyden vahvistajana ja toiminnan laajentajana. Samalla sen taival on kuvastanut myös sitä muutosta, joka Suomen juutalaisissa on nähtävissä 1900-luvulla. Tutkija Laura Ekholm kirjoittaa, kuinka heidät nähdään usein eräänlaisena ”ryysyistä rikkauksiin”-narratiivina, jossa sosiaalinen nousu oli huomattavaa ja he saivat hiljalleen paikkansa ympäröivässä yhteiskunnassa. Tämän muutoksen kautta sodan jälkeisessä suomalaisessa kirjallisuudessa ”juutalaisuus” on hävinnyt. Etnisten rajojen hämärtyminen ja kategorisoinnin loppuminen on johtanut katoamiseen muistista ja historiasta. Monet juutalaiset kulttuurinimet ja vaikuttajat jäävät huomaamatta. Muun muassa 1930–1940-luvuilla menestynyt urheiluseura Makkabi on käytännössä poissaoleva suomalaisesta urheiluhistoriasta.³¹⁹ Makkabé on osa tätä unohdusta, mutta toivon sen tämän tutkielman mukana tulevan lisänä Suomen historiaan.

Juutalaisten urheiluseurojen menestys on myös paikoin noudattanut nousun tarinaa ja samalla tietynlaista kollektiivista ”Daavid ja Goljat”-asetelmaa. Siinä voidaan nähdä kuinka pienempi ja vähemmillä resursseilla varustettu yksilö tai ryhmä menestyy isompaan nähden. Makkabén asettuu osaltaan tähän tarinaan. ”Daavid ja Goljat”-asetelma voidaan havaita ylijärjestyksen juutalaisen yhteisön kolmella tasolla. Ensin paikallisella tasolla tämä näkyy Makkabén asennoitumisessa pääkaupungin isoa Makkabia vastaan. Toiseksi taas kansallisella tasolla koettiin merkitykselliseksi menestys valtaväestön urheilukentillä. Kansainvälisesti makkabiaadeissa pienen Suomen ja sen marginaalisen juutalaisyhteisön jokainen sijoitus koettiin tietenkin kunniakkaaksi.

Urheilutoiminnan myötä myös koko Turun juutalaisen seurakunnan kulttuurinen identiteetti alkoi saada uusia sävyjä. Makkabén merkitys Turun seurakunnalle on näkynyt etenkin vaikeiden aikojen kautta. Aiemmin on tullut esiin toinen maailmansota murroksena juutalaisuudessa. Turussa Makkabén juniorityö ja *Front-Karolina* pitivät toimintaa yllä ja yhteisöä kasassa. Ne loivat eräänlaista jatkumoa sodan ja holokaustin yli. Seuran toiminta auttoi pitämään katseen tulevassa vaikeina aikoina. Olen myös hahmunnut tuoda esiin sitä sionististen sävyjen jyrkentymistä ja radikalisoitumista, joka vuoden 1944 jälkeen Makkabénkin julkaisuissa näkyi. Sodan jälkeisessä kontekstissa on

³¹⁹ Ekholm 2013, 124–125.

ymmärrettävää, millaisen trauman kautta lähdettiin toteuttamaan sionistista unelmaa juutalaisten omasta maasta.

Aineistossa tulee esiin sodan jälkeen myös asenteiden muutos parempaan juutalaisia kohtaan. He kokivat Suomessakin vihdoinkin päässeensä paremmin osaksi yhteiskuntaa tasavertaisina kansalaisina aiempien vuosikymmenien syrjinnän jälkeen. Antisemitismi onkin eräs syy kertoa Suomen juutalaisten tarinaa jälleen, sillä juutalaisvastainen liikehdintä on aivan viime vuosina taas ollut nousussa. Haastattelut tässä tutkielmassa on tehty lähinnä 2015, ja kirjoittaessani tätä tutkielmaa vuonna 2020 on tilanne alkanut kärjistyä jälleen.

Monet ylijarjaisen juutalaisen yhteisön sisällä tapahtuneet muutokset ovatkin olleet sen diasporan aikana yhteydessä nimenomaan ympäröivissä yhteiskunnissa tapahtuneisiin paineisiin. Ne ovat olleet taustalla laajempiin viimeaikaisiin prosesseihin juutalaisessa kulttuurissa, joissa valintoina on ääripäissä ollut sionismi tai assimilaatio. Myös Makkabén kohtaloksi koitui lopulta jäsenmäärän väheneminen, jonka taustalla vaikutti assimilaation lisäksi maastamuutto sionismin innoittamana. Assimilaatioon puolestaan liittyi ympäröivässä yhteiskunnassa laajempi sekularisaation prosessi. Oliko juutalaisten yhteisöjen urheilutoiminnalla ja assimilaatiolla sitten jokin yhteys? Tämä on monitahoinen kysymys, johon ei ole suoraa vastausta. Ainakin urheilun myötä kontaktit valtaväestöön laajenivat niin kilpailujen kuin arkisen harjoittelutyön ohessa. Urheilu ylipäätään toimi linkkinä muuhun yhteiskuntaan ja vahvasti hyväksyntää Suomen kansalaisina. Mutta toisaalta juutalaisten omat urheiluseurat rajasivat heitä etnisenä ryhmänä selvästi suhteessa muihin. Makkabén ja urheilun piirissä yleensä uskonto ei ole ollut vahvasti läsnä. Tämä kenties muokkasi tavallaan seurakunnan kulttuurista identiteettiä. Toisaalta Makkabé toimi tärkeänä linkkinä seurakuntaan myös niille, jotka eivät olisi ehkä olleet muutoin niin vahvasti mukana. Lisäksi seuran periaatteissa ja toiminnassa oli vahva sionistinen tavoite. Kulttuurisen identiteetin kannalta siis Makkabé kenties oli osaltaan juuri hidastamassa assimilaatiota. Kaksoisidentiteettiä ajatellen samalla sionismi puolestaan vaikutti päätöksiin muuttaa Israeliin, ja siinä taas seuran voidaan katsoa onnistuneen aatteen lopullisessa päämäärässä.

Tähän liittyy myös *histoire croisée*n ajatus pragmaattisesta induktiosta. Esimerkiksi laajan deduktiivisen käsityksen mukaan kohteen voisi sanoa olevan osa maailmanlaajuisia poliittisia liikehdintöjä ja modernisaation tuomia kulttuurisia prosesseja, jotka johtivat lopulta Turun juutalaisen yhteisön väkiluvun vähenemiseen maastamuuton myötä ja osin assimiloitumiseen. Induktiivisesti taas on muistettava, että aikansa ihmiset

eivät tienneet yhteisönsä olevan lähellä hiipumista, vaikka he sitä paikoin ennakoivat ja pelkäsivätkin. Prosessi heidän ympärillään on huomioitava, mutta sen lopputulosta he eivät tienneet, eikä heidän toimiaan voi lukea vain teleologisen loppumisen tematiikan kautta. Näin ollen Makkabéssa ja seurakunnassakin on nähtävä se tulevaisuuden toivo ja ideologinen palo, jotka nousivat esiin etenkin seurun alussa ja toisen maailmansodan jälkeen. Lisäksi taustalla on ollut toive tulla hyväksytyksi urheilun kautta paikallisen yhteisön silmissä ja päästä paremmin osalliseksi ympäröivään yhteiskuntaan.

Tutkimuksen tekeminen on tutkijalle matka, jonka päämäärää ei voi aina tietää. Itsereflektion eräänä ulottuvuutena voisi pohtia *histoire croisée*n kautta, onko luterilaiseen valtakulttuuriin kuuluvalla tutkijalle ollut ensin kenties mielekästä asettaa tarkasteluun mielikuvina melko vastakkaiset juutalaisuus ja urheilu. Tässä risteäminen uskonnollisesti vanhakantaisena pidetyn kulttuurin ja modernien ja sekularististen ajatusten kanssa on tarjonnut melko klassisen vastakkainasettelun. Kohteen mahdollinen liika ”eksotisointi” onkin ollut pohdinnassani. Asetelma on toisaalta parhaimmillaan paljastanut rajapintoja, joissa on tutkittava toiseutta dynaamisena prosessina tutkijan ja kohteen välillä. Tämä voi myös avata uuden näköalan ”omaan” kulttuuriin itsereflektion kautta. On määriteltävä muun muassa mitä edes on oma maailmankuvani voidakseen nähdä ja tiedostaa oman kulttuurisidonnaisuutensa edes jossain määrin.

Tässä tullaan jälleen tutkijan itse-reflektioon. Näkeekö tässä ajassa elävä suomalainen tutkija modernisaation tai sekulaarin prosessin tiedostamattaan vain vääjäämättömästi etenevänä ”kehityksenä”? Tuntuuko helpommalta lähestyä aihetta huomattessaan tutkimansa ajan ja kulttuurin alkavan lähestyä omaansa? Etsiikö väistämättä helpommin merkkejä tästä prosessista jättäen kenties vastakkaiset ilmiöt vähemmälle huomiolle? Onkin kysyttävä, onko toisesta kulttuurista tulevan tutkijan mahdollista kiinnostua, saati tutkia ”toista” muuten kuin itselleen tutun ilmiön kautta. Tai käykö päinvastoin, etsiikö mahdollisimman ”vieraalta” itselleen tuntuvia elementtejä aineistosta saadakseen vastakohtaa omalle ”tylsän arkiselle” kulttuurilleen? Ainakin olen koettanut pitää nämä kysymykset mielessäni tutkimusta tehdessäni.

Makkabén kautta olen tässä tutkielmassa voinut tarkastella sitä monikerroksista kulttuurista identiteettiä, joka Turun juutalaisella yhteisöllä on ollut. Sen tarina kietoutuu myös osaksi koko maailman juutalaisten historiaa. Tutkielmani toivon mukaan antaa uutta ulottuvuutta Suomen ja Turunkin monikulttuuriseen menneisyyteen, jossa etniset vähemmistöt ovat toimineet pitkään erilaisissa yhteyksissä valtaväestöön. Eri ryhmien välisistä jännitteistä ja toisaalta myös yhteistyöstä on löydettävissä vielä monia jälkiä.

Toivottavasti ne eivät jää vain historian varjoihin. Suomen kansallisvaltion tarina olisi-kin nähtävä koko laajuudessaan ja moniulotteisuudessaan. Tutkielmallani olen koettanut tuoda oman osani tähän keskusteluun, jossa lähihistoriastamme voi paljastua uusia kulttuurisia risteämiä.

LÄHDELUETTELO

1. ALKUPERÄISLÄHTEET

1.1 Arkistolähteet

Kansallisarkisto, Turun toimipiste:

-Turun juutalaisen seurakunnan arkisto

-Makkabén arkisto

-Pääjohtokunnan pöytäkirjat (1941–1978)

-Kirjeenvaihto (1944–1978)

-Keilailujaoston asiakirjat (1947–1972)

-Seuralle saapuneet onnittelet (1947–1972)

-Seuran julkaisemat lehdet ja juhlaulkaisut (1947–1972)

Juhlaulkaisut:

Makkabé 1920–1930, Makkabé 1920–1945, Makkabé 1920–1950, Makkabé 1920–1955, Makkabé 1920–1960, Makkabé 1920–1970, Makkabé 1920–1980, Makkabé 1920–1990

Lehdet:

Front-Karolina 1942–1944

Makkabé 1945–1946

Muut arkistolähteet:

Makkabi (juhlaulkaisu) 1906–1996. Turun juutalaisen seurakunnan yksityisarkisto.

Medlems Nytt – Riksförbundet Finska Krigsbarn 1939–1945, nr. 1/ 2000.

Shalom 1965–1971. Turun juutalaisen seurakunnan yksityisarkisto.

Stjärnan no. 4, 1922. Makkabin arkistokokonaisuus, KA, Helsinki.

JDC Archives: (search: Marcel Reichberg)

http://search.archives.jdc.org/list.asp?lang=ENG&dlang=ENG&module=notebook&page=next_list&rsvr=ADMIN@ADMIN¶m=%3Cdlang%3EENG%3C/%3E%3Cnob%3E7%3C/%3E%3Crsvr_id%3EADMIN%3C/%3E%3Clang_id%3EENG%3C/%3E%3Cquantity%3E10%3C/%3E%3Cvalue%3Ekorrespondens%201944%20%201%20of%202%20%3C/%3E%3Cindex_name%3EARLFILE%3C/%3E%3Ccollector%3E1%3C/%3E%3Clif%3EARLFILE%3C/%3E%3Cnum_page%3Emain%3C/%3E%3Cbook_id%3E944140%3C/%3E%3Cbblink%3E1%3C/%3E%3Cpitem%3E944139@%3C/%3E%3Cchecktab%3E0%3C/%3E%3Crsvr_ser%3E@@4@@2@@9@@8@@@NAMES%3C/%3E%3Csearch_type%3Eglobal%3C/%3E%3Cnrsvr%3EY%3C/%3E%3Csort%3ER

N@A%3C/%3E%3Cdispq%3EWORDz3zmarcel%20reichberg%3C/%3E%3Cquery_name%3Eideanet-app_7044_537950%3C/%3E%3Cstart_entry%3E1%3C/%3E%3Cnum_of_items%3E7%3C/%3E%3Cquery_index%3E@global%3C/%3E%3Cthumb%3E0%3C/%3E%3Csmode%3Edts%3C/%3E%3Cview%3Erecords%3C/%3E%3Cwords%3Emarcel%20reichberg@@marcel@@reichberg@@n%3C/%3E%3Ccur_lang%3EENG%3C/%3E¶m2=&site=ideaalm

Kirje Marcel Reichbergiltä Herr Ingeniorille 13.8.1944.

http://search.archives.jdc.org/notebook_ext.asp?item=944139&site=ideaalm&lang=ENG&menu=1

1.2 Haastattelut:

Mejse Dryzun. Haastattelut 29.9.2015 ja 4.11.2015

Joel Portnoj. Haastattelu 7.10.2015

Uri Seera. Haastattelu 26.4.2016.

Harry Serlo. Haastattelu 8.10.2015.

Adiel Hirschovitsin puhelinhaastattelu 7.11.2019.

Leo Kjisikin sähköpostihaastattelut 26.9.2019, 19.12.2019, 20.12.2019.

Paul Reichbergin puhelinhaastattelu 18.5.2020.

Rony Smolarin puhelinhaastattelu 8.11.2019.

2. KIRJALLISUUS

Ekholm, Laura Katarina: *Boundaries of an Urban Minority: The Helsinki Jewish Community from the End of Imperial Russia until the 1970s*. Helsingin yliopisto, 2013.

Ekholm, Laura Katarina & Muir, Simo: Name changes and visions of "a new Jew" in the Helsinki Jewish community. *Scripta Instituti Donneriani Aboensis* 01 Vol.27, October 2017.

Gasche, Malte & Muir, Simo: Discrimination against Jewish athletes in Finland: An unwritten chapter. Teoksessa: Muir, Simo, Worthen Hanna (toim.): *Finland's Holocaust: Silences of history*. Palgrave Macmillan 2013.

Hall, Stuart: Kulttuuri, paikka, identiteetti. Teoksessa *Erilaisuus*. Vastapaino, Tampere 2003.

Hanski, Jari: *Juutalaisvastaisuus suomalaisissa aikakauslehdissä ja kirjallisuudessa 1918- 1944*. Valtiotieteen väitöskirja, Helsingin yliopisto. Kirja kerrallaan, Helsinki 2006.

Hasan, Janina Miriam: *Turun synagoga - Juutalaista uskoa ja perinnettä Turussa 1900-luvulta nykypäivään*. Kandidaatin tutkielma. Kulttuurihistoria, Turun yliopisto 2008.

Hasan-Rokem, Galit & Rokem, Freddie: The Dybbuk in Hebrew – Habima Theatre’s interpretation. *Dibbuk*-esityksen käsiöohjelma, toim. Mikaela Hasán, Kristin Helgaker, Simo Muir. Idishe Vort, Helsinki 2014.

Kaartinen, Marjo: *Neekerikammo–Kirjoituksia vieraan pelosta*. k&h, Turun yliopisto, kulttuurihistoria, Otava 2005.

Kaplan, Ron: *The Jewish olympics–the history of the Maccabiah games*. Skyhorse, New York 2015.

Kuparinen, Eero: *Aleksandriasta Auschwitziin : antisemitismin pitkä historia* . Jyväskylä, Atena, 1999.

Kupiainen, Jari & Sevänen, Erkki & Stotesbury, John A. (toim.): *Cultural identity in transition. Contemporary conditions, practices and politics of a global phenomenon*. Atlantic publishers and distributors, New Delhi 2004.

Muir, Simo: *Ei enää kirjeitä Puolasta - Erään juutalaissuvun kohtalonvuodet*. Tammi, Helsinki 2016a.

Muir, Simo: "Not on the Jewish Migration Route": Finland and Polish Holocaust Survivors, 1945-1948. *Yad Vashem Studies*. Vol. 44, No. 1, 2016b.

Muir, Simo: *Yiddish in Helsinki - Study of a colonial Yiddish dialect and culture*. Studia Orientalia, Helsinki 2004.

Myhill, John: *Language in Jewish society : towards a new understanding*. Clevedon, (England), Buffalo, NY, :Multilingual Matters. ebrary Inc, 2004.

Ollila, Anne & Saarelainen, Juhana: Johdanto: Euroopassa, sen rajoilla ja ulkopuolella. Teoksessa: Ollila, Anne & Saarelainen, Juhana (toim.): *Kosmopoliittisuus, monikulttuurisuus, kansainvälisyys. Kulttuurihistoriallisia näkökulmia*. k&h, Kulttuurihistoria, Turun yliopisto, Turku 2013.

Presner, Todd Samuel: “Clear Heads, Solid Stomachs, and Hard Muscles”: Max Nordau and the Aesthetics of Jewish Regeneration *Modernism/modernity*, Volume 10, Number 2, April 2003, pp. 269-296. Johns Hopkins University Press 2003.

Rossi, Leena: Muisti, muistot ja muistitietohistoria. Teoksessa: Nivala, Asko ja Mähkä, Rami (toim.): *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. k&h, Kulttuurihistoria, Turun yliopisto, Turku 2012.

Seela, Jacob: Oikeudettomasta vähemmistöstä samanarvoiseksi kansalaisiksi. Teoksessa: Kostet, Juhani & Söderström, Marita (toim.): *Turun synagoga*. SKS, Helsinki 2012.

Smolar, Romy & Hirschovits, Adiel: *Makkabi - Helsingin juutalaisen urheiluseuran historia*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2016.

Soilas, Lilli: *Urheiluseura Makkabi – Juutalaiset urheiluseuratoiminnassa 1920-1930-luvuilla*. Kulttuurihistorian proseminaaritutkielma, Turun avoin yliopisto 2015.

Stadel, Christoph: *Core areas and peripheral regions of Canada: Landscapes of contrast and challenge*. University of Barcelona 2008. <http://www.ub.edu/medame/PRStadel.pdf>

Suominen, Elina: *Kuoleman laiva S/S Hohenhorn: juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa*. Porvoo, WSOY, 1979.

Torvinen, Taimi: *Kadimah -Suomen juutalaisten historia*. Otava, Keuruu 1989.

Torvinen, Taimi: *Pakolaiset Suomessa Hitlerin valtakaudella*. Otava, Helsinki 1984.

Turtiainen, Jouni (toim.): *Ikkuna juutalaisuuteen*. Yliopistopaino, Helsinki 2003.

Virtanen, Teuvo: *Turun juutalaisen seurakunnan vaiheet- uskontohistoriallinen yhteisötutkimus*. Pro gradu-tutkielma. Uskontotiede, Turun yliopisto 1981.

Werner, Michael & Zimmermann, Bénédicte: Beyond Comparison: Histoire Croisée and the Challenge of Reflexivity. *History and Theory*. Vol. 45, No. 1 (Feb., 2006), pp. 30-50.

Wistrich, Robert S.: Theodor Herzl: Artist, Politician, and Social Utopian. Teoksessa: *Laboratory for World Destruction: Germans and Jews in Central Europe*, 205–238. Lincoln; London. University of Nebraska Press, 2007.

3. MUU AINEISTO

http://fennojudaica.jchelsinki.fi/fi_worldwar2.xml [15.11.2019]

http://fennojudaica.jchelsinki.fi/fi_com_cities.html [5.11.2019]

http://jchelsinki.fi/fi/me/suomalaisessa_yhteiskunnassa [5.11.2019]

https://en.wikipedia.org/wiki/Alfred_Dreyfus [3.5.2020]

<https://www.amitys.com/webtrees/individual.php?pid=I40715&ged=Gedcom.ged> [18.4.2020]

<https://en.wikipedia.org/wiki/Hatikvah> [11.4.2019]

<https://en.wikipedia.org/wiki/Aliyah> [10.11.2019]

https://en.wikipedia.org/wiki/Bnei_Akiva [12.4.2020]

Liite 1.

Mejse Dryzun, haastattelujen tiivistelmät 29.9.2015 ja 4.11.2015

Haastattelu 1: 29.9.2015

Haastateltava aloittaa kertomalla Makkabén merkityksestä seurakunnalle yleisesti, ja kiteyttää sen olleen tärkeä etenkin sodan jälkeen. Hän itse aloitti nuorena jalkapallon parissa muiden ikäistensä innoittamana. Hänestä tuli myöhemmin myös seuran nuorin puheenjohtaja. Haastateltava oli mukana monissa muissa seurakunnan yhdistyksissä ja hallintoneuvostossakin. Hän muistelee nuoruudestaan, kuinka tärkeä harrastus urheilu oli tuolloin. Silloin ei ollut televisiota tai muuta sellaista, vaan hän vietti aikaa urheilupuistossa muiden ikätovereidensa kanssa.

Etenkin heti toisen maailmansodan jälkeen Makkabén kokoukset olivat täynnä ja ne kestivät kauan. Seura oli lähes määräävässä asemassa seurakunnassa ja hyvin suosittu. Seuraavaksi kysyn seuran alkuvaiheisiin liittyvää muistitietoa. Arkistojen katoamisesta 1920–30-luvuilta haastateltava muistaa kuulleensa joskus, kuinka joku tai jotkut kenties hävittivät ne. Arkistoja on etsitty, mutta niitä ei ole löydetty. Seuran nimen alkuperään liittyvistä asioista hän ei tiedä tai ole varma.

Haastateltava avaa seuran kansainvälisyyttä ja makkabiadien merkitystä. Hän kertoo myös Helsingin Makkabin kanssa tapahtuneista yhteenotoista ja jännitteistä. Makkabén tiloista hän muistelee Vihreän lyhdyn olleen tärkeä kokoontumispaikka. Uuden seurakuntatalon rakentamisen jälkeen toiminta siirtyi sinne. Samoin hän avaa Makkabén juh latoimintaa ja jäsenmääriä. Lähes kaikki seurakunnan jäsenet olivat myös Makkabén jäseniä, ainakin kannatusjäseniä. Lisäksi hän kertoo naisten asemasta seurassa ja sujuvasta monikielisyydestä. Samoin hän avaa Israeliin muuton vaikutuksia Makkabén jäsenmäärän vähenemiseen.

Lopuksi haastateltava kertoo, kuinka hienointa aikaa oli kun seura oli suurimmillaan. Silloin oli paljon toimintaa ja lajikirjo oli laaja. Hallitukseenkin löytyi helposti väkeä, ja yhteen aikaan siitä käytiin jopa taistelua. Jalkapallotoiminnan vähennyttyä muun muassa pöytätenniksestä tuli vahva laji seuralle.

Haastattelu 2: 4.11.2015

Tässä haastattelussa kysyn tarkemmin Makkabén yllirajaisista yhteyksistä. Haastateltava kertoo, kuinka ennen toista maailmansotaa oli yhteyksiä Baltiaan. Etenkin Makkabi oli aktiivinen Viron suuntaan. Myöhemmin Tukholmasta tuli tärkeä kontakti. Kolmiottelut Turku-Helsinki-Tukholma jatkuivat pitkään etenkin keilailussa. Otteluissa puhuttiin ruotsia, jota etenkin vanhemmat pelaajat osasivat.

Seuraavaksi haastateltava kertoo omakohtaisia kokemuksiaan Israelin makkabiadeista 1950-luvulta lähtien. Näille matkoilla lähteminen oli kustannuksista huolimatta itsestään selvää jos kutsu tuli. Matka oli pitkä, sillä ensin suorilla lentoja Suomesta ei ollut. Etenkin ensimmäisillä kerroilla perillä oli paljon uutta ja kuumuuteen oli totutteleminen. Sisälajien tiloissa oli jonkinlaista ilmastointia, mutta ulkona suomalaisilla oli tukalaa. Haastateltava muistaa, kuinka koko ajan oli kiire, sillä nähtävyyksiä ja kiertoajeluja oli runsaasti. Ylipäätään matkat olivat elämyksiä ja uusia ystävyksiäkin solmittiin. Yhteyttä makkabiadien ja myöhemmän Israeliin muuttoliikkeen kanssa haastateltava ei arvele olleen suoraan. Hänen aikanaan se oli vain ajatus, eikä tuntunut realistiselta. Haastateltava kertoo myös kotimaassa säännöllisistä ystävyysotteluista tataarien Yolduz-seuran kanssa.

Lopuksi haastateltava avaa omaa henkilöhistoriaansa. Hän on syntynyt Puolassa. Hänen isänsä veli oli saanut opettajan paikan Helsingistä, ja houkutteli veljensä Suomeen. Haastateltavan isä aloitti 1936 Turussa opettajana juutalaisessa seurakunnassa. Vuotta myöhemmin muu perhe muutti perässä. Haastateltavan kotikieli oli jiddish, mutta hän oli aloittanut koulun puolaksi. Suomeen tulo oli suuri muutos, sillä hän aloitti suomenkielisessä koulussa osaamatta kieltä. Seurakunnassa isälle oli nimittäin suositeltu suomenkielistä koulutusta lapsille tulevaisuutta ajatellen. Pikkuhiljaa hän oppi kielen mm. loistavan opettajan kautta, joka antoi myös kotona lisätunteja vapaaehtoisesti.

Haastateltavan perheelle oli onni päätyä Suomeen, sillä muu suku Puolassa menehtyi sodan aikana. Lähinnä Suomessa oli tuolloin vaikeuksia kansalaisuuden ja passien kanssa. Haastateltava ei muista muita ongelmia, ja pihan lasten kanssa leikittiin yhdessä kieltä oppien. Urheilusta hän innostui muiden ikäistensä mukana, ja Makkabéhen liittymisen oli itsestään selvää. Seurasta kasvoi tärkeä osa elämää ja samalla hänestä tuli aktiivi monessa seurakunnan toiminnassa.

Liite 2

Joel Portnojn haastattelun tiivistelmä, 7.10.2015

Haastateltava kertoo Makkabén olleen tiivis osa seurakuntaa. Nuoret seurakunnan jäsenet kuuluivat seuraan lähes automaattisesti. Hänen aloittaessaan 1950-luvulla lajikirjo oli laaja. Hänellä oli aina ollut kiinnostusta urheiluun ja hän aloitti Makkabéssa noin 7–8-vuotiaana. Jalkapallo oli tärkeä laji. Vielä 1960-luvulla oli suhteellisen helppoa saada joukkue kasaan, mutta pelaamisen taso vaihteli. Hän kuvaa tilannetta, kuinka ns. kriittinen massa oli kuitenkin seurassa aika pieni. Haastateltavan oma toiminta Makkabéssa hiipui opintojen päätyttyä ja mm. ulkomaille muuton myötä. 1970-luvulla taas jalkapallossa Makkabén pelaamisen taso oli jo kohtalaisen heikko. Muut joukkueet kiinnostivat, sillä niissä jalkapallon pelaaminen oli nautittavampaa.

Seuraavaksi kysyn Makkabén alkuaikoihin liittyviä tietoja. Haastateltavalla ei ole tarkempaa tietoa seuran nimestä tai arkistojen katoamisesta. Hänen isänsä on muistellut, miten 1920–30-luvuilla Makkabin kanssa oli verisiä otteluita.

Makkabéssa on ollut joitain hyviä naisurheilijoita, mutta monet menivät muihin seuroihin. Niissä oli enemmän resursseja esimerkiksi voimistelussa. Myös miehistä moni meni muihin seuroihin jos halusi kehittyä, etenkin niistä jotka tulivat mukaan myöhemmin. Seurakunta pyrki antamaan kaikki harrastusmahdollisuudet yhteisön koossa pitämiseksi. Mutta jos halusi kehittyä todella hyväksi urheilun saralla, oli mentävä muualle.

Haastateltava kertoo Makkabén voineen toimia urheiluseurana muiden joukossa, eikä juutalaisuus ollut esteenä ainakaan hänen aikanaan. Tosin pienemmällä paikkakunnilla saattoi kuulla ihmettelyä, mutta ei varsinaisesti negatiivista. Hänen isänsä on tosin ker-tonut 1920–30-luvuilta, kuinka antisemitismiä oli aina jossakin. Esimerkiksi armeijan kisoissa muita saatettiin nimetä voittajiksi.

Haastateltava toteaa assimilaation suhteen, kuinka se ei ollut Makkabéssa päällimmäisenä huolena. Seurakunnan väkimäärän väheneminen kuitenkin vaikutti myös Makkabén toimintaan. 1970-luvun alussa noin 40 prosenttia eräästä ikäluokasta muutti koulujen jälkeen Israeliin. Seurakunnassa ei ollut agitaatiota siihen, vaan ne olivat itsenäisiä päätöksiä.

Liite 3

Uri Seeran haastattelun tiivistelmä, 26.4.2016.

Haastateltava on Makkabén viimeinen valittu puheenjohtaja, ja periaatteessa on sitä edelleen. Seura on ollut vuoden 1990 jälkeen ns. pöytälaatikossa, mutta sitä ei ole virallisesti lakkautettu. Toiminnasta on jäljellä edelleen vuosittain keilailun triangeli-ottelu Helsinki-Turku-Tukholma. Turussa on enää muutama keilaaja, joten täällä ei enää järjestetä kilpailuja. Lopettaa ei haluta niin kauan kuin vain saadaan joku pelaamaan. Tukholmassakin on vaikea saada joukkuetta kasaan.

Haastateltava itse on aloittanut Makkabéssa nuorena kavereiden mukana. Sodan jälkeen ikäluokat olivat suuria ja lapsia oli paljon. Lajeina hänellä olivat etenkin jalkapallo ja mm. koripallo. Myöhemmin hän on tehnyt myös seuran ulkopuolella mittavan uran jalkapallon erotuomarina. Koko yli 50-vuotiaan tuomarinuransa haastateltava on edustanut Turun erotuomarikerhoa. Makkabéssa hän oli sihteerinä vuosina 1974–75, siitä hän päätyi johtokuntaan ja lopulta puheenjohtajaksi.

Ylipäätään on vaikea ajoittaa Makkabén toiminnan hiipumista. 1980-luvulla oli lähinnä enää keilailua. Nuoret menivät muihin seuroihin tai muihin lajeihin. Keilailuporukka on silti pysynyt kasassa. Siellä on säilynyt ns. ”Makkabé-henkeä”. Keilailu on paljolti myös sosiaalista ja yhteydenpitoa. Keilailujaostolla oli myös joitain tasavuosisjuhlia melko pitkään. Muutoin viimeiset Makkabén vuosijuhlat vuonna 1990 olivat isot ja niissä oli runsaasti väkeä.

Turun ja Helsingin Makkabin välisten suhteiden osalta haastateltava kertoo, kuinka jännitteet ovat rauhoittuneet hieman. Keilailu lajinakin on erilainen kuin jalkapallo, ja siinä tunteet eivät lämpene niin paljoa ottelun aikana. Helsingiläisiä on ylipäätään pidetty hieman ylimielisinä, ja heitä harmittaa kun joku Turusta suoriutuu paremmin urheilussa. Juutalaisuuden ja uskonnon suhteen haastateltava kertoo, miten sapattisääntöä noudatettiin Makkabéssa. Piiriin ilmoitettiin, että sapattina tai juutalaisten juhlapyhinä ei pelattu, ja he järjestivät pelit sen mukaan. Kosher-ruokaa oli tarjolla ainakin makkabiadeissa.

Liite 4

Harry Serlon haastattelun tiivistelmä, 8.10.2015.

Haastateltava on ollut mukana Makkabéssa 1960-luvun alkupuolelta lähtien. Etenkin pöytteniksestä tuli hänelle tärkeä laji. Hän aloitti uransa Makkabéssa, vaikka suurimmat tulokset tulivat muissa seuroissa. Makkabé oli hänen aloittaessaan ikään kuin kiinniliimattu seurakunnan yleiseen toimintaan. Kaikki nuoret olivat jossain kosketuksessa seuraan. Joillekin urheilusta ja mukanaolosta tuli merkittävämpi tekijä. Makkabé oli myös pitkään eräänlaista yhteisöllistä toimintaa seurakunnassa. Kilpaurheilu oli osa sitä, mutta ei Makkabén ainoa tarkoitus.

Haastateltava kertoo, kuinka seuran tilat olivat varsin vaatimattomia, mutta niissä kasvoi monta pöytätenniksen Suomen mestaria. Se oli iso laji pienelle seuralle. Keilailusta muodostui myöhemmin myös tärkeää Makkabéille. Jalkapallossa joukkueen kasaan saaminen oli usein vaikeaa. Lajia voidaankin pitää urheiluseuran toiminnan laajuuden ilmentymänä. Joukkueen koossa pitämistä ”tsempattiin” pitkään. Pelaajia haalittiin sieltä täältä ja ikäjakaumakin oli suuri; Makkabén joukkueessa pelasi välillä yhtä aikaa 16–40 vuotiaita.

Makkabiadeihin osallistuminen oli haastatellulle nuorena suuri motivoija urheiluharrastukselle. Samalla se oli unohtumaton kokemus. Ylipäätään ulkomaille pääseminen oli tuolloin erityistä, ja oli hienoa olla osana suurta kansainvälistä urheilutapahtumaa. Kisojen takana oli suuri koneisto, mutta aikataulut ja kuljetukset välillä muuttuivat. Kuumuus toi myös omat haasteensa. Kysyttäessä makkabiadien mahdollista vaikutusta seurakunnan jäsenten Israeliin muuttoon, haastateltava toteaa sen olevan kaksijakoinen asia. Toisaalta juutalaisen seurakunnan ja Makkabénkin tavoitteena oli pitää porukka kasassa Suomessa, mutta yksilölle lopullisena tavoitteena saattoi olla Israel. 1970-luvulla alkaneeseen muuttoon makkabiadit saattoivat jollekin olla portti, mutta enemmänkin muu seurakunnan nuorisotoiminta saattoi toimia innoituksena. Esimerkiksi Bnei Akiva järjesti pitkiä leirejä Israeliin. Ylipäätään Makkabé oli osana seurakunnan pyrkimystä pitää kaikista jäsenistään huolta, ja järjestää toimintaa jokaiselle. Toisaalta oli hyvä olla tekemistä myös niille, jotka eivät olleet urheilusta kiinnostuneita.